

Luca Malatesti

Filozofija uma: intencionalnost u suvremenim filozofskim raspravama

Filozofski fakultet u Rijeci
Rijeka, 2014.
ISBN 978-953-7975-08-1
e - izdanje

Filozofija uma

Intencionalnost u suvremenim filozofskim raspravama

- Skripta –

Luca Malatesti

Redigirao Marko Jurjako

Recenzenti

Red. prof. dr.sc. Nenad Smokrović

Dr.sc. Davor Pećnjak, znanstveni savjetnik

Lektura

Mirela Fuš, mr. art. phil, mag. educ. phil, mag. educ. croat.

Sadržaj

Predgovor.....	1
1. Uvod u intencionalnost	2
1.1 Intencionalnost.....	2
1.2 Metodološki fenomenalizam.....	3
1.3 Kriterij za mentalne fenomene.....	4
1.4 Intencionalnost: neke teze	4
1.5 Priroda intencionalnog predmeta	5
1.6 Brentanov realizam.....	6
1.7 Općenitost intencionalne karakterizacije.....	7
2. “Jezični zaokret”, pučka psihologija i instrumentalizam	8
2.1 Uvod.....	8
2.2 Chisholmova formulacija Brentanove teze	9
2.3 Interpretacionizam	9
2.4 Pripisivanja intencionalnih mentalnih stanja	10
2.5 Dennettov „instrumentalizam”	11
2.6 Dennettovo „balansiranje” između instrumentalizma i realizma	11
3. Naturalizacija intencionalnosti	14
3.1 Uvod.....	14
3.2 Informacijska semantika Freda Dretskea	14
3.3 Protok informacija	15
3.4 Treće obilježje intencionalnosti.....	16
3.5 Problem pogrešne reprezentacije	17
3.6 Dretskeovo rješenje: funkcije uvode mogućnost pogreške	18
3.7 Problem disjunkcije ponovno	19
3.8 Racionalnost	20
3.9 Dretskeova teleosemantika	20
4. Biosemantika	21
4.1 Uvod.....	21
4.2 Biosemantika i indikatorska semantika	21
4.3 Prave funkcije (engl. <i>proper functions</i>).....	21
4.4 Konzumiranje reprezentacije	22
4.5 Kada sustav koristi reprezentaciju kao reprezentaciju?.....	22
4.6 Razlike između Dretskeove i Millikaničine teorije	23

5. Normativizam	24
5.1 Uvod.....	24
5.2 Normativističko područje	24
5.3 Inferencijalizam	25
5.4 Generalni problem: priroda razuma.....	25
5.5 Inferencijalna teorija propozicijskog sadržaja	25
5.6 Socijalna dimenzija sadržaja	26
5.7 Pripisivanje vjerovanja i reprezentacijska dimenzija sadržaja	26
5.8 <i>De dicto</i> i <i>de re</i> pripisivanja	27
5.9 Neka generalna obilježja Brandomovog pristupa	29
6. Prigovori normativizmu i odgovori.....	30
6.1 Ne pratimo racionalne norme	30
6.2 Realistički normativizam.....	31
6.3 Superracionalno biće	32
6.4 Optužba „Panglossijanizma“	32
6.5 Optužba „površnosti“	34
7. Nepojmovni sadržaj.....	35
7.1 Uvod.....	35
7.2 Formulacija pojma nepojmovnog sadržaja	35
7.3 Fodorova strategija.....	36
7.4 Fodor o nepojmovnom sadržaju.....	37
7.5 Pojmovne reprezentacije.....	37
7.6 Ikoničke reprezentacije	39
7.7 Efekt predmeta (engl. <i>item effect</i>)	39
7.8 Empirijski dokazi za postojanje ikoničke reprezentacije	40
8. Protiv nepojmovnog sadržaja	42
8.1 Nepojmovni sadržaj: filozofska definicija	42
8.2 Fundacionalizam	42
8.3 McDowellov prigovor nepojmovnom sadržaju	43
8.4 Fodorovi prigovori McDowellu	45
9. „Uski“ i „široki“ mentalni sadržaj.....	46
9.1 Internalizam, eksternalizam i supervenijencija	46
9.2 Burgeov društveni eksternalizam	47
9.3 Segalova analiza Burgeovog argumenta za društveni eksternalizam	48
9.4 Segalov prigovor protiv slabog konzumerizma	49

10. Protiv uskog sadržaja.....	51
10.1 Uski sadržaj i psihološko objašnjenje	51
10.2 Fodorov argument za metodološki solipsizam.....	52
10.3 Jerry Fodorova teorija uskog sadržaja	53
10.4 Sawyerin prvi prigovor Fodoru	54
10.5 Sawyerin drugi prigovor Fodoru	54
10.6 Segal protiv širokog sadržaja	55
11. Intencionalni fenomenalni karakter.....	56
11.1 Uvod.....	56
11.2 Tye protiv ne-intencionalnih <i>qualia</i>	56
11.3 Reprezentacionalizam	57
11.4 Ne-intencionalne <i>qualia</i> i „fenomenalni problem mnogih svojstava“	59
11.5 Intencionalnost fenomenalnog karaktera	60
11.6 Fenomenalni eksternalizam	60
11.7 Intencionalni fenomenalni karakter: internalizam.....	61
11.8 Shoemakerov argument za internalizam	61
12. Fenomenologija i intencionalnost.....	64
12.1 Uvod.....	64
12.2 Intencionalnost fenomenologije (IF)	64
12.3 Fenomenologija intencionalnosti (FI).....	64
12.4 Fenomenalna intencionalnost.....	65
12.5 Uskost fenomenologije i fenomenalna intencionalnost	66
12.6 Tri posljedice.....	66
13. Ponavljanje	68
13.1 Je li intencionalnost svojstvo unutarnjih stanja subjekta?.....	68
13.2 Može li se intencionalnost reducirati na prirodna svojstva?	68
13.3 Koji je odnos između intencionalnosti i normativnosti?	68
13.4 Je li sadržaj intencionalnih mentalnih stanja uski ili široki?	68
13.5 Što je odnos između fenomenalnog karaktera i intencionalnosti?.....	68
Literatura	70

Predgovor

Studirajući filozofiju, trebamo doći do vlastitih zaključaka razmišljajući istovremeno autonomno o filozofskim pitanjima. Međutim filozofija, barem akademska filozofija, zahtijeva od nas da pronađemo jednu vlastitu poziciju u filozofskim raspravama. Stoga studenti trebaju steći i razviti sposobnost kojom će moći pronaći vlastiti put u izravnom čitanju zahtjevnih tekstova suvremenih filozofa.

Ove bilješke nastoje ponuditi uvod u izbor znanstvenih tekstova koji predstavljaju središnje trendove u suvremenoj analitičkoj filozofskoj raspravi o intencionalnosti.¹ Navedeni tekstovi su prilično tehničke prirode te, nažalost, nisu dostupni na hrvatskom jeziku. Ova skripta predstavlja samo pomagalo pri čitanju izvornih tekstova tako što nudi sažetke središnjih tema i argumenta. Osim toga, gdje se to učinilo potrebnim, ove bilješke sadrže određenu količinu objašnjenja filozofskih i drugih tehničkih pojmova koji se pojavljuju u tekstovima te opis ostalih relevantnih filozofskih doktrina i argumenata.

Dok sam pisao ove bilješke, uvježbavao sam svoju sposobnost pronalaženja vlastitog puta u odabranim tekstovima i nastojao pomoći drugima da učine to isto, ali nisam se kritički bavio tekstovima.

Zahvaljujem svojoj supruzi Neli za strpljivost i pomoć, bez obzira na moje „last minute“ rokove, u mojoj borbi s hrvatskim jezikom. Posebno se zahvaljujem Marku Jurjaku na redigiranju teksta.

¹ Brandom 2002; Brentano 2002; Chisholm 2002; Dennett 2002; Dretske 2002; Fodor 2007; Georges 2007; Horgan and Tienson 2002; McDowell 1994; Millikan 2002; Sawyer 2007; Segal 2007; Shoemaker 2007; Tye 2007; Wedgwood 2007.

1. Uvod u intencionalnost

1.1 Intencionalnost

Filozofija uma se bavi osnovnim pitanjem: „što je um?“. Ovo općenito pitanje uključuje problem određivanja koja su to svojstva koja karakteriziraju mentalna stanja.

Prema mnogim suvremenim filozofima *intencionalnost* je ključna za karakterizaciju mentalnih stanja. Ugrubo možemo reći da je intencionalnost svojstvo biti *o nečemu*.² Na primjer, Ivanovo vjerovanje da je Zemlja okrugla, je o Zemlji, o svojstvu *biti okrugla* i o činjenici da je Zemlja okrugla.

Različita mentalna stanja imaju intencionalnost. Ima smisla reći da vjerovanja, želje, percepcije, maštanja, snovi, i tako dalje, jesu *o nečemu*. Na primjer, Ivan može percipirati ili maštati da je zemlja okrugla. Dakle, možemo nazvati sva ta mentalna stanja *intencionalnim*.

Intencionalna mentalna stanja imaju *intencionalni predmet*. Zemlja je *intencionalni predmet* Ivanovog vjerovanja da je Zemlja planet. Intencionalna mentalna stanja prezentiraju ili predstavljaju na *određene načine* svoj intencionalni predmet. Na primjer, Ivanovo vjerovanje *da je spremnik za gorivo prazan* je o spremniku i predstavlja ga kao praznog. Način na koji neko mentalno stanje predstavlja ili prezentira svoj intencionalni predmet možemo zvati *sadržaj* tog mentalnog stanja. Stoga možemo reći da je sadržaj vjerovanja da je Zemlja planet upravo to *da je Zemlja planet*.

Postoje različiti filozofski problemi koji su povezani s pojmovima intencionalnosti i mentalnog sadržaja. Ovo su glavna pitanja kojima ćemo se baviti u ovom kolegiju:

- Što su predmeti intencionalnih mentalnih stanja?
- Možemo li naturalizirati intencionalnost?
- Jesu li sva mentalna stanja intencionalna?
- Koji je odnos između intencionalnosti i svijesti?

1.1.1 Problem intencionalnog predmeta

Neki filozofi smatraju da posjedovati neko intencionalno mentalno stanje znači stajati u relaciji s intencionalnim predmetom o kojem je to mentalno stanje. Na primjer, ako Ana vjeruje da je Zemlja planet, onda je ona u određenoj relaciji sa Zemljom. Međutim, možemo također imati intencionalna mentalna stanja koja su o stvarima koje ne postoje ili su čak nemoguće. Na primjer, Ivan može vjerovati da je Kosjenka vila i da okrugli kvadrat ima puno stranica.

Ako pretpostavimo da relacije općenito mogu biti samo između entiteta koji postoje, onda slijedi jedna neugodna dilema za tezu prema kojoj intencionalnost uključuje neku relaciju s intencionalnim predmetom.³ S jedne strane, pristaše tu tezu mogu braniti tako da kažu da svi intencionalni predmeti postoje. To znači da trebaju prihvatiti da, na neki način, vila Kosjenka ili okrugli kvadrat postoje. Međutim, to se kosi s normalnim shvaćanjem prema kojemu ovi entiteti zapravo ne postoje. S druge strane, oni mogu tvrditi da intencionalnost nije obična relacija, te da ona ne označava nužno odnos između entiteta koji postoje. No, u tom slučaju, prigovor bi mogao biti da je teško razumjeti što je to intencionalnost. Naime, možemo se pitati kakva bi to bila relacija koja postoji između nepostojećih predmeta?

² Vrlo je važno razlikovati ovu tehničku upotrebu termina „intencionalnost“ od upotrebe koje se odnosi na namjere i voljno djelovanja, na primjer, kad kažemo da je neki kriminalac imao intenciju (tj. namjeru) ukrasti auto.

³ Vidi Grossman 1995.

1.1.1 Naturalizacija intencionalnosti

Problem odnosa mentalnog sadržaja i fizičkog svijeta je vrlo značajan u suvremenoj filozofiji uma. To otvara pitanje može li se uvjete koji daju sadržaj mentalnim stanjima i intencionalnosti reducirati na fizikalna ili funkcionalna svojstva mozga.

1.1.2 Općenitost intencionalnosti

Na kraju, postoji još jedan fundamentalni problem: imaju li sva mentalna stanja sadržaj? To možemo nazvati *problemom općenitosti* teze da mentalna stanja imaju sadržaj. Neki filozofi dijele mentalna stanja u dvije skupine: ona koja imaju i ona koja nemaju sadržaj. Obično se mentalnim stanjima bez sadržaja smatraju osjeti kao što je bol ili raspoloženja kao primjerice depresija.

Počet ćemo s Franzom Brentanom, koji je inspirirao suvremenu raspravu o mentalnom sadržaju u kontinentalnoj i analitičkoj tradiciji te je ponudio odgovore na sve prethodno navedene probleme.

1.2 Metodološki fenomenalizam

Franz Clemens Brentano (1838–1917) usmjeren je na introspekciju kao glavnu metodu psihologije.⁴ Prema njemu, introspekcija pruža egzaktnu metodu za proučavanje uma iz perspektive prvog lica. Brentano naziva „empirijskom psihologijom“ istraživanje uma koje se temelji na introspekciji. Također koristi termin „genetska psihologija“ za istraživanje koje se bavi umom iz perspektive trećeg lica ; uključujući eksperimente u kontroliranim i mjerljivim uvjetima. Dakle, prema Brentanu istraživanje uma se u suštini temelji na opisu onoga što možemo direktno otkriti u svom mentalnom životu iz perspektive prvoga lica. Ovaj projekt je predstavljen u njegovoj knjizi *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1874).⁵

Središnji problem za Brentana jest razlikovati mentalne i ne-mentalne *fenomene* ili *pojave*. Njegovo rješenje je da:

- (1) su mentalni fenomeni oni koji po svojoj prirodi imaju *intencionalnost*;
- (2) suprotno, fizikalni fenomeni nemaju intencionalnost, oni nisu o nečemu.

Prije nego što krenemo s opisivanjem Brentanove teorije intencionalnosti, moramo pojasniti teorijski kontekst u kojem je ta teorija nastala.

Brentano u knjizi iz 1874. prihvaća teoriju koju možemo nazvati „metodološki fenomenalizam“.⁶ Brentano ilustrira ovu teoriju kako slijedi:

The phenomena of light, sound, heat, spatial location and locomotion which [the natural scientist] studies are not things which really truly exist. They are signs of something real, which, through its causal activity, produces presentations of them. They are not, however, an adequate representation of this reality, and they give us knowledge of it only in a very incomplete sense. We can say that there exists something which, under certain conditions, causes this or that sensation. We can probably also prove that there must be relations among these realities similar to those which are manifested by spatial phenomena of shapes and sizes. But this is as far as we can go. We have no experience of that which truly exists, in and of itself, and that which we do experience is not true. The truth of physical phenomena is, as they say, only a relative truth. (Brentano 1995, 19)

⁴ Za uvod u njegov život i radove, vidi Huemer 2010.

⁵ Reference traži u Brentano 1995.

⁶ Za jasno izlaganje ove Brentanove pozicije, vidi Crane 2014.

Prema Brentanu, znanosti, kao na primjer fizika, istražuju *fenomene*. Međutim, u svom istraživanju, Brentano ne pretpostavlja realističko (objektivno) razumijevanje fizičkih fenomena. Fenomeni nisu entiteti koji stvarno postoje, neovisno o postojanju uma. Oni su pojave ili predodžbe („znakovi“) koje referiraju na temeljne stvarnosti, koje, iako možda stvarno postoje (neovisno o umu), ne mogu činiti sadržaj naše svijesti. Budući da su svi objekti znanstvenih istraživanja fenomeni, oni se zato trebaju shvatiti kao podaci sadržani u našoj svijesti, a ne objektivno postojeće stvari u svijetu. To znači da su i fizički i psihološki fenomeni na neki način zapravo mentalni. Stoga se njegovo gledište često naziva fenomenalizmom.⁷

U tom kontekstu, Brentanov je središnji zadatak otkriti karakteristične razlike između mentalnih i fizičkih *fenomena* svijesti. Vidjet ćemo da je važno imati na umu da u knjizi iz 1874. Brentanov metodološki fenomenalizam u potpunosti prožima njegovo viđenje mentalnih fenomena.

1.3 Kriterij za mentalne fenomene

Brentano započinje svoje istraživanje razlika između mentalnih i fizičkih fenomena koristeći ideju *reprezentacije* ili *predodžbe* (njem. *Vorstellung*). Reprezentacije su „akti“ ili činovi koji čine dio percepcije ili mašte, i koji nešto prikazuju ili predstavljaju:

hearing a sound, seeing a coloured object, feeling warmth or cold, as well as similar states of imagination are examples of what I mean by this term. (Brentano 2002, 479)

U tim mentalnim fenomenima možemo razlikovati *akt* (ili *čin*), kao što je slušanje, i njegov sadržaj, kao što je zvuk. Brentano pojašnjava da su mentalni fenomeni činovi. Dakle, njegov problem je otkriti koje je zajedničko svojstvo ovih činova.

Prema Brentanu, postoje i drugi mentalni činovi koji se temelje na reprezentacijama. Daje sljedeći popis: prosudbe, sjećanja, očekivanja, zaključivanja, uvjerenja ili mišljenja, sumnje, radosti, tuga, strah, nada, očaj, bijes, ljubav, mržnja, želje, čin volje, namjere, čuđenje, divljenje, prezir, itd. Sva ova mentalna stanja se temelje na reprezentacijama i mentalnim činovima. Na primjer, vjerovanje da je stolica crvena, temelji se na reprezentacijama stolice i crvene boje. Međutim, da bi se imalo ovo vjerovanje treba postojati i čin mišljenja da je stolica crvena. Ako sumnjamo da je stolica crvena, uz predodžbu stolice i crvene boje, trebamo imati i akt sumnje.

Brentanova prva i provizorna karakterizacija mentalnih stanja je da su one: “ presentations or they are based upon presentations” („predodžbe ili da su temeljene na predodžbama“).⁸ Međutim on smatra da ova karakterizacija ne opisuje dovoljno odjelito ono što je zajedničko svim mentalnim fenomenima.

1.4 Intencionalnost: neke teze

Brentano tvrdi da ono što karakterizira mentalne fenomene je intencionalno postojanje (*intentional inexistence*) njihovih predmeta. Taj pojam objašnjava u sljedećem poznatom odlomku:

Every mental phenomenon is characterized by what the Scholastics of the Middle Ages called the intentional (or mental) inexistence of an object, and what we might call, though not wholly unambiguously, reference to a content, direction toward an object (which is not to be understood here as meaning a thing), or immanent objectivity. Every

⁷ Fenomenalizam je doktrina prema kojoj je sva stvarnost izgrađena samo od pojava ili predodžbi. Činjenica da Brentano priznaje postojanje stvarnosti koja je nezavisna od uma isključuje da je on *fenomenalist* u punom smislu te riječi.

⁸ Brentano 2002, 480.

mental phenomenon includes something as object within itself, although they do not all do so in the same way. (Brentano 2002, 481)

Ova karakterizacija intencionalnosti uključuje najmanje tri teze:

1. Svi mentalni fenomeni uključuju intencionalno postojanje predmeta (teza općenitosti intencionalnosti). Brentano kaže da mentalni fenomeni posjeduju „referencu na sadržaj“, „usmjeravanje prema predmetu“ ili imanentnu objektivnost.
2. Postoje različiti načini na koji su mentalni fenomeni povezani sa svojim predmetima.

Zatim Brentano iznosi osnovnu tezu prema kojoj :

3. “No physical phenomenon exhibits anything like it.” („Nijedan fizički fenomen ne manifestira nešto poput toga“ Brentano 2002, 481).

Dakle, prema Brentanu, posjedovanje intencionalnog sadržaja je ono što razlikuje mentalne od fizičkih fenomena. Iz ovoga slijedi da Brentano prihvaća dualizam prema kojem se mentalni i fizički fenomeni bitno razlikuju, iako su oboje fenomeni koji ne postoje neovisno o umu.

Važno je napomenuti da smo prema Brentanu sposobni koristiti ono što on naziva „unturanja precepcija“. Ona nam omogućava da otkrijemo pravu prirodu mentalnih fenomena. Dakle, on navodi da fizički fenomeni mogu imati samo intencionalno postojanje jer jedino mogu postojati kao sadržaji nekih mentalnih stanja. Međutim, iako i mentalni fenomeni mogu biti predmet drugih mentalnih stanja, njih možemo spoznati i putem unutarnje percepcije. Ona otkriva kakve vrste mentalnih stanja imamo i koji je njihov sadržaj, tj. ona nam omogućava da ih otkrijemo kao objektivno postojeće, a ne samo sadržaje drugih intencionalnih mentalnih stanja.

1.5 Priroda intencionalnog predmeta

Neki smatraju da Brentano, u svojoj knjizi *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1874), koristi pojam intencionalnog postojanja za rješenje problema o čemu mislimo kad imamo mentalna stanja o predmetima koji ne postoje. Na primjer, dosta je jasno da kad mislimo o H₂O imamo misao o nekoj supstanciji koja postoji izvan našeg uma. No, ono što dovodi do problema je pitanje o čemu mislimo kad mislimo o Djedu Mrazu. Prema ovoj interpretaciji, Brentano tvrdi da se u ovim slučajevima mentalna stanja odnose na neke „intencionalne predmete“ koji postoje na poseban način, naime oni postoje samo u umu.

Na primjer, Roderick Chisholm nudi ovo tumačenje Brentana:

The phenomena most clearly illustrating the concept of “intentional inexistence” are what are sometimes called psychological attitudes; for example, desiring, hoping, wishing, seeking, believing, assuming. When Brentano said that these attitudes “intentionally contain an object in themselves” he was referring to the fact that they can be truly said to “have objects” even though the objects which they can be said to have do not in fact exist. Diogenes could have looked for an honest man even if there hadn't been any honest men. The horse can desire to be fed even though it won't be fed. James could believe there are tigers in India, and take something there to be a tiger, even if there aren't any tigers in India. (Chisholm 2002, 484)

U skladu s Brentanovim metodološkim fenomenalizmom, možemo se samo referirati i stajati u relacijama s fenomenima u svijesti. Dakle sve reprezentacije, uključujući i one koje imamo kad se bavimo prirodnim znanostima, nisu o predmetima koji postoje neovisno o postojanju uma. Dakle,

u tom pogledu, za Brentana reprezentacija H₂O-a i reprezentacija Djeda Mraza se ne odnose na predmete različitih ontoloških statusa. Obje reprezentacije su usmjerene na fenomene.

To znači da kad Brentano govori o „intencionalnom postojanju“, on ne želi reći da postoji neka specijalna *niša* za entitete koji stvarno ne postoje. Umjesto toga, on tvrdi da se mentalni život temelji na reprezentacijama koje se odnose na pojave koje su dostupne u svijesti. U tom smislu, predmeti intencionalnih mentalnih stanja imaju isti ontološki status: svi su pojave ili fenomeni u svijesti.

1.6 Brentanov realizam

Međutim 1911. godine Brentano mijenja mišljenje o prirodi intencionalnog postojanja koje karakterizira mentalna stanja. U drugom izdanju knjige *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1874), on tvrdi:

All mental references refer to things. In many cases, the things to which we refer do not exist. But we are accustomed to saying that they then have being as objects. This is a loose use of the verb 'to be' which we permit with impunity for the sake of convenience, just as we allow ourselves to speak of the sun 'rising' and 'setting'. All it means is that a mentally active subject is referring to those things. It is only consistent to go on and permit such statements as 'A centaur is half man, half horse' although in the strict sense centaurs do not exist and so, in a strict sense, there is no centaur which has a body that is half of human form and half in the form of a horse. (Brentano 1995, 291)

Ovdje Brentano smatra da možemo imati mentalna stanja koja su o objektima koji ne postoje. Međutim, također navodi da se u drugim slučajevima naše mentalno stanje odnosi na predmete koji postoje izvan uma, i na taj način ovi predmeti „transcendiraju“ čin predstavljanja.

Slično, u sljedećem odlomku on tvrdi:

What is characteristic of every mental activity is, as I believe I have shown, the reference to something as an object. In this respect, every mental activity seems to be something relational.... If I take something relative from among the broad class of comparative relations, something larger or smaller for example, then, if the larger thing exists, the smaller one must exist too. If one house is larger than another house, the other house must also exist and have a size.... It is entirely different with mental reference. If someone thinks of something, the one who is thinking must certainly exist, but the object of his thinking need not exist at all.... For this reason, one could doubt whether we are really dealing with something relational here, and not, rather, with something somewhat similar to something relational in a certain respect, which might therefore be called 'quasi-relational'. (Brentano 1995, 272)

Budući da intencionalna mentalna stanja mogu imati predmete koji postoje i koji ne postoje u stvarnosti, Brentano kaže da intencionalnost ne može uključivati stvarni odnos ili relaciju. U stvari, relacija zahtijeva da njezina „relata“ (stvari koje su u odnosu) postoje. Dakle, čini se da je u drugom izdanju knjige Brentano postao svjestan problema koji se nije pojavljivo u prethodnoj formulaciji intencionalnosti, koja je bila povezana s njegovim metodološkim fenomenalizmom, te ga je pokušao riješiti s tezom da je intencionalnost „kvazi“ odnos.

Međutim, mnogi smatraju da je prihvaćanje ovog „rješenja“ samo potvrda da postoji problem. Za pravo rješenje, Brentano bi trebao objasniti koja je zapravo priroda ove „kvazi“ relacije.

1.7 Općenitost intencionalne karakterizacije

Brentano razmatra prigovore na tezu iz općenitosti intencionalnosti.⁹ Naročito se osvrće na tvrdnje Williama Hamiltona, koji tvrdi da osjećaji užitka i boli nemaju intencionalni predmet. Uzmimimo, na primjer, slučaj boli uzrokovane gorenjem ili rezanjem. Prema Hamiltonu, bol nam ne predstavlja ništa. Stoga bol nema predmeta. Štoviše, prema Hamiltonu osjećaji nemaju vanjski predmet. Dakle, u određenom smislu, ne postoji predmet boli. Kada osjećamo bol, naša svijest ne posjeduje bol kao predmet ispred sebe.

Brentano odgovora da se osjećaji ipak odnose na predmete. Na primjer, možemo osjećati tugu ili bol zbog nečega. Osim toga, postoje slučajevi u kojima, iako ne možemo ništa pronaći kao predmet koji je predstavljen činom reprezentacije, postoji neki *čin* koji je intencionalni predmet. Na primjer: „Even in cases where I hear a harmonious sound, the pleasure which I feel is not actually pleasure in the sound but pleasure in the hearing“ („Čak i u slučajevima kada čujem harmoničan zvuk, uživanje koje osjećam nije zapravo uživanje u zvuku, nego uživanje u slušanju“).¹⁰ Dakle, ne uživamo u zvuku, koji je *predmet* čina slušanja, nego uživamo u *činu* slušanja.

⁹ Brentano 2002, 481–82.

¹⁰ Brentano 2002, 481.

2. “Jezični zaokret”, pučka psihologija i instrumentalizam

2.1 Uvod

Roderick M. Chisholm odigrao je vrlo važnu ulogu u prihvatanju Brentanove teorije intencionalnosti u analitičkoj filozofiji. U Chisholm (1957), on nudi lingvističku formulaciju pojma intencionalnosti koja, prema njemu, razjašnjava Brentanovo gledište. Iako je Brentano koristio introspektivnu metodologiju, Chisholm nastoji analizirati *rečenice* koje koristimo kako bismo subjektima pripisali mentalna stanja koja imaju sadržaj. Takve rečenice naziva *intencionalnim*, te tvrdi da imaju tri karakteristične logičke značajke.¹¹

2.1.1 Prvo obilježje intencionalnosti

Intencionalne rečenice ne impliciraju da postoje stvari o kojima govore. Ovu značajku intencionalnosti Chisholm objašnjava na sljedeći način:

First, let us say that a simple declarative sentence is intentional if it uses a substantival expression – a name or description – in such a way that neither the sentence nor its contradictory implies either that there is or that there isn't anything to which the substantival expression truly applies. (Chisholm 2002, 485)

Razmotrimo sljedeću rečenicu:

(1) Diogen želi pronaći poštenog čovjeka.

Ako je (1) istinita rečenica ne slijedi da *postoji* pošten čovjek. Štoviše, čak ni ako je rečenica koja proturiječi (1) istinita, poput ove:

(2) Diogen ne želi pronaći poštenog čovjeka.

ne slijedi da zaista postoji pošten čovjek.

Međutim, ako je sljedeća rečenica istinita:

(3) Diogen sjedi u kadi.

Onda slijedi da, recimo, postoji stvar koju zovemo „kada“.

2.1.2 Drugo obilježje intencionalnosti

Prema drugoj karakteristici intencionalnosti, intencionalne rečenice ne impliciraju da su njihove *propozicijske surečenice* (engl. *propositional clauses*) istinite ili neistinite. Propozicijska surečenica je rečenica koja opisuje što se vjeruje, želi, namjerava i tako dalje. Drugim riječima, propozicijska surečenica opisuje sadržaj intencionalnog stanja. Na primjer, iz rečenice:

(4) Ivan vjeruje da je njegova žena nevjerna.

ne slijedi da je istinito (ili da nije istinito) da je njegova žena nevjerna.

¹¹ Mnogi autori kada govore o ovim rečenicama (dakle u lingvističkom kontekstu) koriste termin „intenzionalnost“, sa „z“, dok termin „intencionalnost“ koriste samo kad se govori o mentalnim stanjima.

2.1.3 Treće obilježje intencionalnosti

Intencionalne rečenice ne zadovoljavaju *načelo supstitucije termina* „salva veritate“ (doslovno, načelo „čuvanja istine“). Ako termini referiraju na istu stvar onda postoje konteksti u kojima se ti termini mogu supstituirati u različitim rečenicama bez da se promijeni istinosna vrijednost tih rečenica. Termini „Ciceron“ i „Tulije“ odnose se na istog poznatog rimskog oratora. Ako ih zamijenimo u istinitoj rečenici „Ciceron je govorio na latinskom“, opet dobivamo istinitu rečenicu „Tulije je govorio na latinskom“. Međutim, kada govorimo o intencionalnim rečenicama, to načelo ne vrijedi. Na primjer, pretpostavimo da Ivan ne zna da „Ciceron“ i „Tulije“ referiraju na istu osobu, međutim on zna da je Ciceron bio jedan od najslavnijih rimskih vladara. U tom slučaju, rečenica „Ivan vjeruje da je Cicero govorio na latinskom“ će biti istinita. No, rečenica „Ivan vjeruje da je Tulije govorio na latinskom“ neće biti istinita. U ovom kontekstu, zamjena koekstenzionalnih termina (termini koji referiraju na istu stvar) „Ciceron“ i „Tulije“ ne čuva istinosnu vrijednost rečenice.¹²

2.2 Chisholmova formulacija Brentanove teze

Brentano tvrdi da mentalni fenomeni imaju, a fizički fenomeni nemaju, intencionalnost. Prema Chisholmu, ova se teza može formulirati kao *lingvistička* teza na sljedeći način:

Svi se fizički fenomeni mogu opisati s ne-intencionalnim rečenicama i svi se mentalni fenomeni mogu opisati *samo* s intencionalnim rečenicama.

Dakle, nije moguće prevoditi rečenice o mentalnim fenomenima na rečenice o fizičkim fenomenima.

Chisholm prihvaća ovako formuliranu Brentanovu tezu. Nadalje, argumentira da se intencionalne rečenice ne mogu reducirati ili svesti na ne-intencionalne rečenice koje u fizičkim terminima opisuju ponašanja i dispozicije za ponašanje.¹³

2.3 Interpretacionizam

Ako pretpostavimo Chisholmovu lingvističku verziju Brentanove teze, postoje neke teorijske opcije koje Willard Van Orman Quine opisuje na sljedeći način:

One may accept the Brentano thesis ((that you cannot explain the meaning of intentional idioms by means of any non-intentional vocabulary)) either as showing the indispensability of intentional idioms and the importance of an autonomous science of intention, or as showing the baselessness of intentional idiom and the emptiness of the science of intention. (Quine 1960, 221)

Prva se opcija, koju Chisholm prihvaća, temelji na sljedećem argumentu:

(1) Svi se fizički fenomeni mogu opisati ne-intencionalnim rečenicama i svi se mentalni fenomeni mogu opisati samo intencionalnim rečenicama.

(2) Potpuni znanstveni opis stvarnosti može uključivati intencionalne rečenice.

Dakle:

¹² U filozofskoj literaturi konteksti u kojima vrijedi supstitucija termina salva veritate se nazivaju ekstenzionalnim kontekstima. Konteksti u kojima ne vrijedi to načelo se nazivaju intenzionalnim kontekstima. Prema Chisholmu, možemo reći da intencionalne rečenice čine kontekste koji su intenzionalni.

¹³ Chisholm 2002, 486-489.

(3) Možemo izgraditi znanost o intencionalnim mentalnim fenomenima.

Druga opcija, koju je Quine prihvatio, jest da se znanost ne može baviti istraživanjem intencionalnih mentalnih fenomena. Ova teza se temelji na premisi (1) i negaciji premise (2). Quine smatra da su lingvističke prakse u kojima se koriste intencionalne rečenice potpuno irelevantne za znanstveno istraživanje uma. Razlog za njegovu tvrdnju se temelji na tome što intencionalne rečenice otvaraju kontekste u kojima vrijede neekstenzionalne karakteristike. Umjesto toga, on vjeruje da će samo znanosti o ponašanju ili neuroznanosti pružiti potpuni opis ljudskih bića.

Međutim vrlo je zanimljivo primijetiti da Quine brani uporabu intencionalnog žargona u svakodnevnom životu. Osim toga, neki filozofi smatrali su da je važno analizirati ono što je uključeno u pripisivanju intencionalnih mentalnih stanja.

2.4 Pripisivanja intencionalnih mentalnih stanja

Brentanova teorija intencionalnosti se temelji na pretpostavci prema kojoj intencionalnost možemo karakterizirati koristeći introspekciju. Dakle prema toj teoriji, intencionalna mentalna stanja ne mogu se znati direktno iz perspektive trećeg lica. Chisholm je, nasuprot tome, želio karakterizirati intencionalnost koristeći javna logička obilježja intencionalnih rečenica.

Mnogi suvremeni filozofi, među kojima su Wilfrid Sellars, Donald Davidson, Daniel Dennett i Robert Brandom, stvorili su gledište o intencionalnosti fokusirajući se na *pučku psihologiju*. To je teorija, ili sustav navika i strategija, koju svakodnevno koristimo za opisivanje, predviđanje, i objašnjenje naših i drugih djelovanja.¹⁴ Posebice, *interpretacionisti* istražuju propozicijske stavove fokusirajući se na situaciju „radikalnog prevođenja“ ili „radikalne interpretacije“ za otkrivanje onoga što je bitno u ovoj praksi.¹⁵ Ovo je hipotetička situacija u kojoj antropolog treba otkriti značenje rečenica i sadržaj mentalnih stanja članova populacije o kojoj nitko ništa ne zna.

Antropolog može samo koristiti svoje uvide u ponašanje i okolinu kao inicijalne podatke za „radikalno prevođenje“. Na primjer, pretpostavimo da domoroci kažu „piove“ onda i samo onda kada kiša pada u njihovoj blizini. Dakle, možemo uzeti da bi antropolog zaključio sljedeće:

(1) Članovi populacije kažu „piove“ u vrijeme t ako i samo ako kiša pada u vrijeme t u njihovoj blizini.

Antropolog može dalje postaviti sljedeće hipoteze:

(2) Na jeziku populacije izraz „piove“ *znači* kiša pada.

(3) Kad članovi populacije kažu „piove“, oni *vjeruju* da kiša pada.

Međutim što je to što osigurava prijelaz iz iskaza (1) na iskaze (2) i (3)? Na primjer, kako možemo isključiti mogućnost da kad članovi populacije kažu „piove“, oni ne vjeruju da je sunčano? S obzirom na pretpostavku (3), antropolog treba smatrati da je većina vjerovanja članova populacije istinita. Tada, ako kiša pada i postoji odnos između ove činjenice i činjenice da oni kažu „piove“, postoji opravdanje za usvajanje (3).

Sukladno s tim antropolog mora pretpostaviti da vjerovanja ovih subjekata slijede pravila racionalnosti. Na primjer, da bi se moglo pripisivati propozicijske stavove članovima populacije, oni ne mogu istovremeno imati vjerovanja koja su očito kontradiktorna. Stoga je pripisivanje mentalnog sadržaja moguće samo ako antropolog isključuje da članovi plemena, kad kažu „piove“, misle istovremeno reći da kiša pada i da kiša ne pada.

Dakle situacija radikalne interpretacije pokazuje da se, općenito, pripisivanje mentalnog sadržaja temelji na sljedećim načelima:

¹⁴ Quine 1960, Sellars 1956, Dennett 1989, Davidson 1970, Brandom 1994.

¹⁵ Vidi Quine 1960.

[Načelo milosrđa] Vjerovanja govornika općenito su istinita.

[Načelo racionalnosti] Govornici općenito racionalno oblikuju očekivanja i svoje odluke.

2.5 Dennettov „instrumentalizam“

Neki interpretacionisti podržavaju tip *instrumentalizma* u pogledu pučke psihologije. Oni vjeruju da su pojmovi vjerovanja, želja i drugih mentalnih stanja te generalizacije pučke psihologije korisni instrumenti za predviđanje i sistematiziranje opažljivih fenomena, ali ne i za opisivanje stvarnosti. Na primjer, Daniel Dennett je u jednoj fazi svoje karijere smatrao da intencionalni stavovi i druga intencionalna mentalna stanja ne postoje unutar uma ili mozga.¹⁶ Umjesto toga, oni se koriste kao teoretski alati za objašnjenje i predviđanje ponašanja nekih organizama i sustava koje možemo interpretirati oslanjajući se na ono što on zove „intencionalni stav“. Koristeći ovaj stav, pripisujemo nekom sustavu vjerovanja, želje i druga intencionalna stanja koja imaju sadržaj i pretpostavljamo da je taj sustav racionalan. Na taj način možemo objasniti i predviđati djelovanje tog sustava. Dennett smatra da se intencionalni stav može koristiti ne samo kod ljudi nego i kod životinja i artefakata.

Dennettova glavna teza jest da sustav ima intencionalna stanja ako se njegovo djelovanje može uspješno predviđati i objasniti koristeći intencionalni stav. Dakle govoreći o vjerovanjima, on kaže:

*all there is to being a true believer is being a system whose behaviour is reliably predictable via the intentional strategy, and hence all there is to really and truly believing that *p* occurs as belief in the best (most predictive) interpretation.* (Dennett 2002, 564)

Dennett tvrdi da uz intencionalni stav postoje i dva različita teoretska stava koja možemo iskoristiti za objašnjenje i predviđanje djelovanja sustava: *stav dizajna* (engl. *design stance*) i *fizički stav* (engl. *physical stance*). Stav dizajna koristimo kada objašnjavamo i predviđamo djelovanje određenog sustava na temelju njegove funkcije. Na primjer, možemo objasniti da se budilica aktivira uz glasni zvuk zato što je njena funkcija probuditi ljude. Fizički stav koristimo kada razmatramo fizičku prirodu sustava i zakone fizike. Na primjer, ako znamo unutarnje fizičke mehanizme budilice, možemo objasniti zašto generira glasni zvuk.

2.6 Dennettovo „balansiranje“ između instrumentalizma i realizma

Dennett smatra da kada uspješno koristimo intencionalni stav za predviđanje ponašanja nekog sustava, to ne znači da moramo pretpostaviti da taj sustav stvarno ima unutarnja stanja koja su intencionalna i imaju sadržaj. Dakle, u slučaju ljudskih bića, uspješnost korištenja intencionalnog stava ne implicira da ljudi stvarno imaju reprezentacije u mozgu ili u umu. To znači da Dennett kritizira onu vrstu realizma koja locira mentalna stanja ili reprezentacije unutar subjekta.

It is not that we attribute (or should attribute) beliefs and desires only to things in which we find internal representations, but rather that when we discover some object for which the intentional strategy works, we endeavour to interpret some of its internal states or processes as internal representations. What makes some internal feature of a thing a representation could only be its role in regulating the behaviour of an intentional system. (Dennett 2002, 565)

¹⁶ Dennett 1969.

Mnogi su kritizirali Denettov antirealizam jer ima neintuitivne posljedice.¹⁷ Čini se da možemo uspješno koristiti intencionalni stav za predviđanje ponašanja svih vrsta sustava. Na primjer, Dennett razmatra slučaj katedre (*lectern*) u nekoj predavaonici. U principu, činjenicu da katedra stoji na određenom mjestu u prostoriji možemo također objasniti koristeći intencionalni stav.

For instance, it seems that the lectern in this lecture room can be constructed as an intentional system, fully rational, believing that it is currently at the center of the civilised world (as some of you might also think) and desiring above all else to remain at that center. (Dennett 2002, 560)

No, ako mislimo da je prethodno objašnjenje točno, trebali bismo prihvatiti da je intencionalni stav potpuno arbitraran te da je intencionalnost potpuno relativna i ovisna o tumačenju onoga tko koristi intencionalni stav.

Protiv te relativističke interpretacije svoje teorije, Dennett tvrdi da postoji ograničeni broj skupina sustava čije ponašanje se uspješno može predvidjeti koristeći intencionalni stav. Korištenje intencionalnog stava za predviđanje ponašanja katedre nam neće dati dodatnu predviđalačku ili objašnjavačku dimenziju. Barem ne u odnosu na ono što smo znali o ponašanju katedre neovisno o korištenju intencionalnog stava. Budući da intencionalni stav ne doprinosi predviđanju ponašanja katedre, onda ga niti nema smisla koristiti u tom slučaju. Nadalje, postoje određeni objektivni obrasci koje *samo neki* sustavi manifestiraju i koje možemo otkriti *samo* korištenjem intencionalnog stava. Ovi obrasci su pravilnosti koje povezuju podražaje u okolini, mentalna stanja i ponašanja.¹⁸

Dennett ilustrira kako fizički stav ne može obuhvatiti te objektivne obrasce koristeći primjer Marsovaca koji su posjetili Zemlju. Naime, oni ne znaju koristiti intencionalni stav kako bi objasnili i predvidjeli naše ponašanje. Međutim, oni su vrlo sofisticirani znanstvenici i mogu predvidjeti naše ponašanje koristeći fizički stav. Dakle, oni mogu preuzeti stav nekoga tko zna fizičke faktore, zakone i fizičke uvjete o nama.

U ovom hipotetskom primjeru, Dennett dopušta da Marsovci mogu uspješno predviđati naše ponašanje oslanjajući se samo na fizički stav. Razmotrimo na primjer da Ivan kupuje jabuke i da iz perspektive intencionalnog stava možemo objasniti i predviđati ovu činjenicu pomoću pretpostavke da on želi pripremiti sok od jabuke. Marsovci mogu predvidjeti da će Ivan kupiti jabuke zato što oni znaju sve fizičke činjenice o Ivanu.

Međutim, predviđanje Marsovaca, koje se temelji na fizičkom stavu, je vrlo komplicirano, dok je naše, koje se temelji na intencionalnom stavu, jednostavnije. Intencionalni stav se temelji na apstrakcijama, te prepoznaje sličnosti u različitim fizičkim situacijama. Razmotrimo, na primjer, sve različite fizičke konfiguracije koje se mogu računati kao kupnja jabuke zato što djelatnik želi napraviti sok od jabuke. Ono što je zajedničko svim tim različitim fizičkim konfiguracijama može se otkriti samo pomoću intencionalnog stava. Dakle, fizički stav ne zahvaća jednu regularnost na višoj razini apstrakcije i generalizacije koju dobivamo kada razmišljamo o ljudima u terminima mentalnih stanja.

Dennett ilustrira ovu poantu s John Conwayjovom igrom života.¹⁹ To je računalni program koji simulira evoluciju jednostavnih organizma. Program regulira kako se ćelije u nekoj tablici aktiviraju. Program se temelji na ovim pravilima:

Na prostoru koji je 'naseljen':

Svaka stanica s jednim ili bez susjeda umire, zbog usamljenosti.

¹⁷ Vidi Lyons 1995, 37-39.

¹⁸ Vidi Dennett 2002, 563.

¹⁹ Vidi Dennett 1987. Vidi kako program radi u Martin 2012 i Gardner 1970.

Svaka stanica s četiri ili više susjeda umire, zbog prenapučenosti.

Svaka stanica s dva ili tri susjeda preživi.

Na prostoru koji je 'prazan' ili 'nenaseljen':

Svaka stanica s tri susjeda postaje naseljena (Martin 2012).

S obzirom na neko inicijalno stanje, gdje su neke ćelije „žive“, aplikacija s prethodno navedenim pravilima će stvoriti u tablici promjene koje su u skladu s nekim obrascima. Ti obrasci mogu biti korisni za predviđanje onoga što se događa u tablici te ih možemo znati bez poznavanja samih pravila programa.

3. Naturalizacija intencionalnosti

3.1 Uvod

Brentano i Chisholm tvrde da je intencionalnost svojstvo koje karakterizira isključivo mentalne fenomene ili mentalne rečenice. Na taj način oni brane ideju da kada govorimo o intencionalnosti, trebali bismo prihvatiti forme dualizma ili dualizam pojava ili formu antiredukcionizma intencionalnih rečenica na ne-intencionalne rečenice. Osim toga Dennett je pružio argumente protiv realističke pretpostavke prema kojoj intencionalna mentalna stanja trebaju biti unutar subjekta. Međutim neki filozofi su pokušali analizirati intencionalnost u terminima prirodnih svojstava i relacija prema reprezentacijama.

Jedan utjecajan primjer takve vrste naturalizacije intencionalnosti ponudio je Fred Dretske u svojim dvjema plodonosnim knjigama, *Knowledge and the flow of information* (1981) i *Explaining behaviour* (1988).

3.2 Informacijska semantika Freda Dretskea

Ovdje možemo razlikovati pojmove derivirane ili izvedene intencionalnosti i nederivirane ili izvorne intencionalnosti. Na primjer, obično se uzima da simboli koji čine neki prirodni jezik (riječi, rečenice, itd.) posjeduju značenje ili sadržaj zato što ih mi intepretiramo i koristimo na određeni način te im tako dajemo značenje. Njihova intencionalnost bi u tom smislu bila derivirana. S druge strane, smatra se da ljudski um posjeduje izvornu intencionalnost. Zbog nekih svojih intrinzičnih svojstava um može *reprezentirati* stanja stvari. Ono što naturalisti nastoje objasniti jest kako je moguće da fizički predmeti (poput ljudskog mozga) imaju takvu vrstu izvorne ili nederivirane intencionalnosti. Kako im objašnjenje ne bi bilo cirkularno, tu činjenicu nastoje objasniti pozivajući se na prirodne pojave koje nisu nužno mentalne prirode.

Temeljna ideja Freda Dretskea jest da intencionalnost nije svojstvo samo bića koja imaju um kao što smo mi. Umjesto toga, on tvrdi da čak i određeni artefakti imaju intencionalnost, te da takva intencionalnost nije izvedena ili derivirana iz intencionalnosti naših mentalnih stanja već je utemeljena na *informaciji* te *protoku informacija*, koje su objektivna i o umu neovisna svojstva.

Prema njemu, određene jednostavne naprave imaju svojstvo praćenja određenih obilježja svijeta. Tako će, na primjer, kompas pratiti poziciju arktičkog pola. Odatle, kompas nosi informaciju o arktičkom polu. Slično, termometri ili termostati nose informaciju o obilježjima svijeta kao što je lokalna temperatura.

3.2.1 Informacija kao objektivno obilježje događaja

Centralna ideja u Dretskeovom prikazu je ideja informacije kako se ona koristi u matematičkoj teoriji informacija ili teoriji komunikacije. U skladu s ovom teorijom informacija je kvantiteta povezana s nekim događajem koji eliminira mogućnosti ili reducira nesigurnost.²⁰

Razmotrimo, na primjer, proces odabira za određeni posao te zamislimo da imamo četiri kandidata *A*, *B*, *C* i *D*. Pod pretpostavkom da nema nepotizma, na početku procesa selekcije svaki kandidat ima jednaku vjerojatnost da će dobiti posao. Ovdje imamo situaciju gdje postoje četiri otvorene mogućnosti koje imaju iste vjerojatnosti: *A* ili *B* ili *C* ili *D* mogu biti izabrani.

Sada pretpostavimo da kandidat *C* dobije posao. Događaj koji se sastoji od selekcije kandidata *C* predstavlja redukciju *nesigurnosti* u odnosu na prethodnu situaciju. Naime prethodne

²⁰ Za detaljni prikaz teorije informacije, vidi Dretske 1981, Poglavlje 1.

mogućnosti s obzirom na to tko će dobiti posao nisu više otvorene jer je *C* dobitnik. Prema teoriji komunikacije, ovakva redukcija nesigurnosti je povezana s prijenosom određene količine informacija koja je sama određena procesom eliminacije početnih mogućnosti.

Količina informacija uključena u događaj može biti izmjerena (tj. kvantificirana). Postoje različiti načini da se to napravi. U teoriji komunikacije, količina informacija povezana s određenim događajem može se mjeriti u terminima binarnih izbora koji su nužni za izbor tog događaja s obzirom na mogućnosti koje eliminira. Binarni izbori su izbori između dvije alternative koje imaju istu vjerojatnost ostvarivanja.

Da ilustriramo ovu metodu mjerenja, razmotrimo još jednom slučaj izbora za mjesto za koje postoje četiri kandidata *A*, *B*, *C*, *D*. Zamislimo da se kandidat bira metodom bacanja novčića. Kako bismo ostvarili ovakav nasumičan izbor, možemo kandidate podijeliti u dvije grupe. Recimo da se prva grupa sastoji od kandidata *A* i *B*, dok drugu grupu čine kandidati *C* i *D*. Onda bacamo novčić, ako je rezultat glava, izabiremo mogućeg kandidata za mjesto nekog od članova iz prve grupe i isključujemo one iz druge grupe, te obrnuto u slučaju da padne pismo. Pretpostavimo da je rezultat pismo. Prema tome kao moguće kandidate za mjesto uzimamo samo *C* i *D*. Onda ponovno bacamo novčić. Ako je rezultat pismo, *C* će dobiti mjesto, ako je rezultat glava, *D* će dobiti poziciju. Ako uzmemo da bacanje novčića određuje broj izbora koji moramo napraviti, onda možemo vidjeti da procedura izbora *C*-a zahtijeva da napravimo dva različita binarna izbora.

Svaki od ovih događaja može biti reprezentiran pomoću binarnih brojeva, uzmimo 1 za pismo, a 0 za glavu. Na ovaj način možemo izraziti količinu informacije koja je povezana s događajem *C*-ovog dobivanja radnog mjesta. Dakle, u našem slučaju proces je proveden pomoću sekvence od dva broja (1,1). S obzirom da su binarni brojevi poznati također kao „bitovi“ (engl. binary digits), u teoriji informacija, možemo reći da je informacija povezana s izborom *C*-a dva bita. Nadalje za proceduru koju koristimo može se reći da predstavlja izvor koji u prosjeku generira 2 bita informacija.

3.3 Protok informacija

Međutim informacija je također kvantiteta koja može biti prenesena od jednog do drugog događaja. Nazovimo proceduru koja determinira informaciju povezanu uz jedan događaj *izvor*. Zatim nazovimo *prijamnik* proces koji generirati istu informaciju o prvom događaju. Protok informacija između izvora i prijamnika je određen međuovisnošću ishoda proizvedenih pomoću ovih procesa.

Ilustrirajmo ovo razmatrajući prethodni primjer te uzimajući u obzir izbor osobe za posao. Prethodnom primjeru dodajmo činjenicu da postoji zaposlenik koji mora dostaviti rezultate selekcije slanjem elektroničke poruke direktorici kompanije. Događaj slanja generiranja i slanja poruke direktorici predstavlja prijamnik. Također u ovom slučaju otvorene su četiri mogućnosti koje treba uzeti u obzir. Direktorica može primiti poruku s imenom „*A*“ ili „*B*“ ili „*C*“ ili „*D*“. Redukcija nesigurnosti na strani prijamnika također uključuje generiranje poruke s jednim imenom. U ovom slučaju opet imamo proces koji će proizvoditi ishode koji nose dva bita informacije.

Budući da je zadatak službenika da direktorici prenese ime dobitnika, jasno je da postoji ovisnost između ishoda procesa *r* i onoga od procesa *s*. Izvor *s* generira informaciju koja sužava moguće kandidate na jednog. Ista količina informacije se onda generira na prijamniku.

Kada postoji informacijska međuovisnost između izvora *s* i prijamnika *r* (kada *r* nosi informaciju o događajima u *s*) onda ona podržava kontrafaktičku ovisnost procesa generiranja informacija u *s* i *r*. Pretpostavimo da je odabran kandidat *C*. Tada imamo sljedeću relaciju između ishoda izvora i ishoda prijamnika:

Izvor: izbor kandidata	Relacija zajamčena pomoću zaposlenika	Prijamnik: utvrđenje izabranog kandidata
Mogući ishodi	Uzročnost: aktualna i kontrafaktička	Mogući ishodi
A	uzrokovalo bi	„A”
B	uzrokovalo bi	„B”
C	Uzrokuje (aktualno)	„C”
D	uzrokovalo bi	„D”

Informacijska međuovisnost ishoda prijarnika r i izvora s podrazumijeva da postoji uzročna relacija među njima. Međutim, ova ovisnost ne uključuje samo uzročno povezivanje između aktualnih ishoda. Ona uključuje i kontrafaktičke uzročne relacije. Drugim riječima, ovisnost uključuje i one relacije koje se nisu dogodile u stvarnom slučaju, ali su se mogle dogoditi da je proces izbora protekao drugačije. Na primjer, da je ishod bio A onda bi kontrafaktički na prijarniku (elektronska poruka) bila poruka s imenom „A”. Slično vrijedi za B i D. U slučaju kada imamo ovakvu kontrafaktičku vezu između prijarnika i izvora onda možemo govoriti o postojanju *protoka informacija* između izvora i prijarnika (Dretske 1981). Nadalje, možemo također reći da prijarnik dobiva istu informaciju koja je dostupna na izvoru.

Sada zamislimo situaciju u kojoj zaposlenik zaboravlja ime izabranog kandidata te u poruci direktorici napiše prema arbitrarnoj proceduri jedno ime od četiri moguća kandidata. U tom slučaju nema protoka informacija; ustvari, slanje arbitrarnog imena neće sačuvati ovisnost (niti aktualnu niti kontrafaktičku) između ishoda izvora i ishoda prijarnika.

Dakako, stanje naprava kao što su termometri zadovoljavaju ovaj tip ovisnosti u odnosu na stanja koja su određena uvjetima u vanjskom svijetu. Uobičajena osobina ovih uređaja je takva da mogu biti u različitim stanjima koja koreliraju na sustavan način s određenim obilježjima svijeta. To da oni koreliraju na sustavan način sa stanjima stvari u svijetu, znači da s promjenom stanja stvari (npr. promjena temperature), uređaji (npr. termometar) pouzdano prate promjene i mijenjaju svoje vrijednosti. Npr. ako je vani 30 stupnjeva onda termometar pokazuje brojku „30”. Ako se temperatura promjeni i postane 25 stupnjeva, onda se mijenja vrijednost na termometru pa sad pokazuje brojku „25”. Na sličan način pozicija igle u kompasu *ovisi* o položaju arktičkog pola.

3.4 Treće obilježje intencionalnosti

Prema Dretskeu, već praćenje koje uključuje protok informacija između izvora i prijarnika konstituira intencionalnu relaciju. Naime, rečenice koje opisuju ovo praćenje uključivat će *nejasni kontekst* (engl. *opaque context*). Kao što smo vidjeli kod Chisholma, to su intencionalni konteksti u kojima koekstenzionalni termini u rečenici ne mogu biti zamijenjeni jedan drugim *salva veritate*.

Na primjer, razmotrimo sljedeće rečenice:

(1) $a = b$

(2) S vjeruje da $F(a)$.

U rečenici (2) *b* i *a* ne mogu zamijeniti mjesta. Naime, moguće je da ne bude slučaj da *S* vjeruje da *F(b)*. Kao što smo vidjeli, Roderick Chisholm je smatrao da je stvaranje nejasnih konteksta treće obilježje intencionalnih rečenica.²¹

Premda je arktički pol prebivalište polarnih medvjeda, kompas prati samo arktički pol kao Sjeverni pol. Na taj način, kompas će pratiti arktički pol u određenom aspektu, u tome da postoji Sjeverni pol, ali će biti neosjetljiv na činjenicu da je Sjeverni pol prebivalište polarnih medvjeda.

Nadalje, Dretske tvrdi da je „intencionalnost“ kompasa objektivna. Ona nije izvedena forma intencionalnosti koja ovisi o nama. Kompasi bi pratili Sjeverni pol čak i kad ljudi ne bi postojali. Dakle, ovisnost stanja kompasa i pozicije Sjevernog pola je objektivna. U tom smislu oni konstituiraju protok informacija između izvora i prijatelja koji predstavljaju objektivna stanja stvari u svijetu.

Stoga, Dretske tvrdi da je određena nomološka kauzalna ovisnost, koja podržava *kontrafaktičke kondicionalne* (engl. *counterfactuals*) između objektivnih stanja stvari i događaja, dovoljna za konstituiranje intencionalnosti.

Naravno, Dretske ne tvrdi da je intencionalnost mentalnih stanja istog tipa kao i intencionalnost termometra i kompasa. No, ipak smatra da će naturalističko objašnjenje ovih specijalnih vrsta intencionalnih entiteta biti utemeljena na sličnoj vrsti bazične ili izvorne intencionalnosti.

3.5 Problem pogrešne reprezentacije

Međutim, prema Dretskeu postoje dodatni „sastojci“ koje bi trebalo dodati jednostavnim indikatorima (poput kompasa i termometra) kako bismo dobili intencionalnost u punom značenju te riječi, kao što je intencionalnost mentalnih stanja. Zapravo, postoje dva problema koja je potrebno riješiti kako bi se ponudila teorija intencionalnosti mentalnih stanja.²²

Prvi je problem što informacijske relacije ne dopuštaju mogućnost *pogrešne reprezentacije*. Sposobnost pogrešnog reprezentiranja svijeta nije jednostavno reducibilna na objektivni protok informacija od izvora do prijatelja. Prema informacijskom gledištu, ono što registrira prijatelj je sadržaj poruke iz izvora koji ga uzrokuje. Stoga je ono što on reprezentira upravo uzrok-informacija koja ga aktivira. Kako bismo uvidjeli problem s tim gledištem razmotrimo sljedeći primjer.

Pretpostavimo da je poruka s imenom „*A*“ o nekom događaju *D*, naime da je kandidat *A* izabran za posao. Ta poruka nosi tu informaciju jer je „*A*“ uzrokovan događajem *D*. Stoga, „*A*“ može biti o *A* samo kada ga *D* uzrokuje. Ali ovo implicira da „*A*“ ne može pogrešno reprezentirati događaj *D*. Ako se *D* stvarno dogodio i postoji protok informacija između njega i poruke „*A*“ onda „*A*“ po uzročnoj nužnosti istinito reprezentira *D*.

Međutim, svojstvo je naših mentalnih stanja da ponekad ne reprezentiraju svijet ispravno. Na primjer, možemo imati neistinita vjerovanja. Možemo misliti da vidimo ovцу kada zapravo vidimo kamen. Ako je informacijska teorija sadržaja točna, onda bi u ovom slučaju trebali reći da naše mentalno stanje zapravo reprezentira kamen jer ga on uzrokuje. Dakle, ova teorija se suočava sa sljedećim pitanjem: ako je intencionalnost naših mentalnih stanja određena uzročnom relacijom s onim što ona reprezentiraju, kako objasniti mogućnost ili sposobnost da ona na pogrešan način reprezentiraju to stanje stvari?

Sljedeći, i s prethodnim povezan, problem koji je takozvani „problem disjunkcije“. Ako pretpostavimo da određena struktura *R* u glavi reprezentira ono što uzrokuje njezino obilježje, moguće je da je *R* također proizvod različitih uzroka. Zamislimo na primjer da je *R* reprezentacija uzrokovana mačkama kada se nalaze u vidnom polju. Međutim, plišane igračke i životinje slične

²¹ Chisholm 2002, 485.

²² Vidi Dretske 2002, 493-494.

veličine gledane pri slaboj rasvjeti, također mogu uzrokovati R . Trebamo li stoga zaključiti da je R o svim entitetima koji ga mogu uzrokovati? Je li stoga sadržaj R -a zapravo disjunktivan, na način da je on o mački ili plišanoj igrački ili drugoj životinji glednoj pri slabom svjetlu? Normalno smatramo da reprezentacije mogu na pogrešan način predstavljati stanja stvari koje čine njihov sadržaj. Stoga, kako bi uspješno naturalizirale intencionalnost, informacijske teorije sadržaja moraju ponuditi odgovore na probleme disjunkcije i mnogučnosti posjedovanja pogrešnog sadržaja.

3.6 Dretskeovo rješenje: funkcije uvođe mogućnost pogreške

Izgleda da jednostavni nositelji informacija, iako zadovoljavaju treće obilježje intencionalnosti, ne mogu pogrešno reprezentirati bez da govorimo o namjerama svojih dizajnera, tj. ljudi koji su ih proizveli. Već smo vidjeli da jednostavni uređaji mogu nositi informacije o svojoj okolini. Na primjer, termometar je snabdjevač informacija o lokalnoj temperaturi. Međutim, i metalna spajalica također može nositi istu informaciju.

Ipak, postoji razlika između ova dva artefakta. Termometar smo dizajnirali radi toga da nam pokaže lokalnu temperaturu, dok spajalica ima drugačiju funkciju. Dakle, samo termometar može pogrešno reprezentirati činjenice kada ne izvršava na odgovarajući način svoju funkciju. S druge strane, spajalica ne može pogrešno reprezentirati temperaturu.

Dakle, da bismo mogli govoriti o mogućnosti pogrešne reprezentacije, osim toga što prenosi određenu informaciju, određena naprava treba također imati *funkciju* da nosi tu informaciju. Samo pod ovim uvjetima, može postojati disfunkcija i prema tome pogrešna reprezentacija. Stoga se čini da uvođenje pojma funkcije nam može pomoći da razlikujemo „značenje“ od „uzroka“, te odgovorimo na ključni izazov pogrešne reprezentacije i problema disjunkcije. Problem je za naturalistu, tada, da ponudi naturaliziranu teoriju funkcija koja se može koristiti za objašnjenje mogućnosti pogrešne reprezentacije.

3.6.1 Prirodni izvor funkcije

Traganje za naturalizacijom funkcija dovodi nas do dviju mogućnosti. Općenito ih možemo podijeliti u filogenetska i ontogenetska gledišta. Prva vrsta gledišta, uobičajena za biološki orijentirane pristupe intencionalnosti, određuje funkcije nositelja informacija oslanjajući se na evolucijska objašnjenja. Kao što je srce prirodnom selekcijom odabrano za pumpanje krvi, osjetila su, na primjer, odabrana za nošenje informacija koje su relevantne za pronalaženje hrane, parenje i izbjegavanje opasnosti.²³

S druge strane, ontogenetski pristup usmjerava se na povijest učenja pojedinca. Dretske sugerira da nam ovaj pristup može ponuditi zadovoljavajući opis prirodne funkcije koji bi se mogao koristiti za objašnjenje intencionalnosti koju pretpostavljamo kada govorimo o voljnom ili svjesnom ponašanju. Ideja je da je sadržaj reprezentacija determiniran „kovarijacijom“²⁴, ali također i procesom učenja.

Dretske pretpostavlja da funkcija, koja specificira uvjete pod kojima reprezentacija može biti pogrešna ili netočna, referira na potrebe sustava. Određeni sustav S imat će određene potrebe koje će specificirati niz uvjeta koji trebaju biti zadovoljeni da bi sustav mogao egzistirati. Ovdje potrebe trebaju biti shvaćene ne kao intencionalna stanja, kao što su želje ili prohtjevi. Umjesto toga, trebaju biti shvaćene kao puki, nužni uvjeti za egzistiranje. Tako možemo reći da prema ovom gledištu biljke također imaju potrebe.

Prema tome, u namjeri da zadovolji svoje potrebe, i tako donese ili podupre uvjete za egzistenciju, sustav će trebati izvršiti radnju A u uvjetima C . Možemo također pretpostaviti da

²³ Vidi Dretske 2002, 495-496.

²⁴ „Kovarijacija“ je ovdje tehnički termin koji opisuje uzročni i kontrafaktički odnos.

koordinacija između C i A nije posljedica automatskog odgovora. Slijedeći Dretskea, pretpostavimo da S ima neki mehanizam koji skuplja informacije o (mehanizam čija aktivacija kovarira s) okolnostima C . Recimo da je to prisustvo određene gljive koja izgleda atraktivna sustavu, ali koja je za njega otrovna.

U namjeri da zadovolji potrebe, sustav mora riješiti *problem koordinacije* izvođenja radnje A , izbjegavanje jedenja, kada je uvjet C dostupan. Sada, sustav treba naučiti izvršiti koordinaciju. Proces učenja će, prema tome, iskoristiti informaciju dostupnu prijamniku signala da je C u blizini da bi koordinirao odgovarajući ishod s obzirom na potrebe sustava.

Prema Dretskeu, ovaj proces učenja proizvodi odgovarajuću funkciju za njegovu internalno stanje, koje tako postiže funkciju reprezentiranja C -a. Drugim riječima, reprezentacija uvjeta C je informacija koja se koristi za kontrolu odgovarajuće aktivnosti. Na taj način, internalno stanje, pored nošenja informacije, stječe također i funkciju prenošenja te informacije, koja je zadana procesom učenja u odnosu na potrebe sustava i rješenja koja sustav nudi za koordinacijske probleme.

Na primjer, ako postoji korelacija između reprezentacije R s mačkama tijekom perioda učenja, tada će ovo učenje fiksirati R kao reprezentaciju mačaka. Ako poslije perioda učenja osoba ima reprezentaciju R u glavi, a ona je uzrokovana nekim predmetima koje nisu mačke (recimo vidi risa, a misli da vidi domaću mačku), situacija se može opisati kao ona u kojoj postoji reprezentacija R koja označava mačke, iako nema mačke u blizini. Prema tome takva reprezentacija će biti pogrešna reprezentacija jer ne ukazuje na ono što joj je funkcija ukazivati.

3.7 Problem disjunkcije ponovno

Ipak, može se prigovoriti da ako reprezentacija R koja predstavlja mačke stječe svoju referenciju zbog izloženosti koju ima u odnosu na objekte s kojima je korelirana tijekom perioda učenja, slijedit će da R može značiti bilo što što ga je uzrokovalo. Dakle, ponovno smo se vratili na problem disjunkcije.

Međutim, na ovo Dretske odgovara da u stvarnosti i indikator može dobiti svoju funkciju izlaganjem određenoj vrsti objekata te na taj način može prenositi različite tipove informacija. Na primjer, određena reprezentacija R dobiva svoju funkciju indikacije krava pomoću izlaganja samo JERSEY KRAVAMA. To ne znači da je R o JERSEY KRAVAMA. U stvari, u korelaciji R s JERSEY KRAVAMA, R isto tako nosi informacije o KRAVI, JERSEY KRAVI, ŽIVOTINJI.

Da bismo mogli reći da R stvarno ima funkciju reprezentiranja, trebamo uzeti u obzir selekcijski proces kojim je R regrutiran za rješavanje problema koordinacije. Trebamo utvrditi koja informacija je regrutirana kao funkcija koju obavlja R temeljem svoje korelacije s određenim objektom. Je li to bila informacija KRAVA, JERSEY KRAVA ili ŽIVOTINJA?

Ipak, ovdje nije riječ samo o fokusiranju na kovarijacijsku stranu priče, trebali bismo razmisliti u odnosu na što će sustav koordinirati aktivnost s R u kontrafaktičkim uvjetima. Na primjer, mogli bismo se pitati hoće li reprezentacije koje kovariraju s drugim životinjama biti regrutirane za rješavanje istih koordinacijskih problema koji su riješeni upotrebom R -a.

Prema Dretskeu, kovarijacija i prirodna funkcija koja je određena kroz prirodni proces učenja nudi temelj za ono što on naziva proto-misao. Tako možemo vidjeti Dretskeov „recept“ za ovaj tip mentalnih stanja:

Uzmemo sustav koji ima potrebu za F -om, sustav čije preživljavanje ili dobrobit ovisi o njegovom činjenju A u uvjetima F . Pobrinimo se da ovaj sustav ima sredstva detektiranja (to jest, i internalni element koji ukazuje na) prisustvo uvjeta F . Dodajmo prirodni proces, onaj koji je u mogućnosti prenijeti na element koji nosi informaciju F funkciju nošenja ovog tipa informacija. (Dretske 2002, 497)

Međutim u ovom „receptu“ nedostaje još jedan sastojak koji je važan za potpuno objašnjenje mentalnih reprezentacija.

3.8 Racionalnost

Naše misli nisu samo izolirano reprezentiranje uvjeta u svijetu. One se isto tako koriste u zaključivanju i ulaze u objašnjenje nečijeg ponašanja kada se povežu s drugim mentalnim stanjima, kao što kombinacije želja i vjerovanja može objasniti zašto je netko nešto napravio.

Moglo bi se prigovoriti da je Dretske ponudio teoriju sadržaja, ali ne i misli. Dretske primjećuje da proces kroz koji sam R kao indikator F -a stječe funkciju pribavljanja informacije da je slučaj F . Kao što smo vidjeli, ovo može biti učinjeno samo kroz ulogu R -a u rješavanju koordinacijskih problema s obzirom na potrebe i okolinu S -a.

Prema Dretskeu ovo uključuje da indikatori postanu reprezentacije jer one uzrokuju procese koji su, iz perspektive sustava i njegovih potreba, razumni ili racionalni odgovori na uvjete F . Prema tome, Dretske odgovara da je racionalnost već uključena u selekcijsku priču potrebnu da bi dala indikatoru status reprezentacije.

According to this recipe for thought, nothing can become the thought that F without contributing to a rational response to F , a response that is appropriate given the system's needs and/or desires. (Dretske 2002, 498)

3.9 Dretskeova teleosemantika

Dretskeova teorija intencionalnosti karakterizira intencionalna mentalna stanja kao pripadnike specijalnih vrsta reprezentacija koje su unutarnji događaji mozga. Prema ovoj teoriji, R je reprezentacija događaja D kad zadovoljava dva nužna uvjeta. Prvo, R treba biti *indikator* koji nosi informaciju o D . To znači da D uzrokuje R na način da postoji *protok informacija* između D -a i R -a. Na primjer, poruka u kojoj je zapisano „Kandidat C je dobio posao“ je indikator događaja D , da je kandidat C dobio posao, samo ako je D uzrokovalo da je ta rečenica zapisana u pismu.

Drugo, R treba imati *indikativnu funkciju* nošenja informacije o D -u. Dakle Dretskeova teorija je vrsta *teleološke semantike* koja koristi pojam funkcije (ako imate funkcije imate *telos* (cilj, svrhu)) za karakteriziranje reprezentacije. Na primjer, poruka „kandidat C je dobio posao“ ima *funkciju* reprezentirati nekoga tko je dobio posao. Taj drugi uvjet je vrlo važan, zato što Dretske smatra da on objašnjava kako je moguće da reprezentacije mogu biti netočne. Ako je, na primjer, zaposlenik pijan i piše da je kandidat B dobio posao, a to je neistinito, njegova poruka je netočna reprezentacija, zato što je funkcija poruke nositi informaciju o tome tko je dobio posao.

4. Biosemantika

4.1 Uvod

Dretske smatra da se njegova karakterizacija reprezentacija i mentalnih intencionalnih stanja može potpuno naturalizirati. Smatra da pojmovi informacije, protoka informacije i funkcije koje koristi opisuju objektivna svojstva prirodnog svijeta. Ideja je da mentalna stanja stječu svoje indikativne funkcije kroz prirodnu selekciju ili učenje. Međutim, postoje i druge naturalističke teorije koje koriste teleološku semantiku; među njima je i vrlo utjecajna biosemantička teorija koju je razvila Ruth Garrett Millikan.

4.2 Biosemantika i indikatorna semantika

Kao što smo vidjeli, prema Dretskeovoj teoriji, reprezentacije su događaji čija je funkcija nošenje prirodne informacije. Millikan kritizira ovo gledište.²⁵ Iako se ona slaže s Dretskeom da reprezentacije reprezentiraju nešto zato što imaju funkciju reprezentirati to nešto, ona ne smatra da one imaju funkciju reprezentirati *prirodnu informaciju* koju dobivaju zahvaljujući uzročnim odnosima sa svijetom. Umjesto toga, ono što reprezentacije reprezentiraju ovisi o funkcijama koje reprezentacije imaju za sustave koji ih koriste ili *konzumiraju*.

Mnoge teorije analiziraju intencionalnost kao relaciju između reprezentacije i onoga što je reprezentirano. Na primjer, u Dretskeovoj teoriji, intencionalnost se temelji na pouzdanom uzročnom odnosu između onoga što je reprezentirano i reprezentacije. Međutim, Millikan smatra da naturalizirana intencionalnost uključuje trostruku relaciju između reprezentacije, onoga što je reprezentirano i *korisnika* reprezentacije:

... what makes a thing into an inner representation is, near enough, that its function is to represent. But, I shall argue, the way to unpack this insight is to focus on representation *consumption*, rather than representation production. It is the devices that use representations which determine these to be representations and, at the same time ..., determine their content. (Millikan 2002, 501)

Dakle neki događaj je reprezentacija samo ako funkcionira *kao reprezentacija* za sustav koji je konzumira. Prije nego što krenemo u analizu ove teze, trebamo razmotriti Millikaničin pojam funkcije.

4.3 Prave funkcije (engl. *proper functions*)

Millikan temelji svoje gledište o intencionalnosti na *povijesnim* razmatranjima koji određuju što je *prava* (engl. *proper*) funkcija nekog svojstva ili stvari. Prema njoj, da bismo mogli ustvrditi da predmet *A* ima pravu funkciju *F*, moramo razmotriti evolucijsku povijest tog predmeta.

Easy cases of items having proper functions are body organs and instinctive behaviors. A proper function of such an organ or behavior is, roughly, a function that its ancestors have performed that has helped account for proliferation of the genes responsible for it, hence helped account for its own existence. But the definition of „proper function” covers, univocally, the functions of many other items as well, including the functions

²⁵ Millikan 2002, 501.

of learned behaviors, reasoned behaviors, customs, language devices such as words and syntactic forms, and artifacts. (Millikan 1989, 289)

Dakle, tipičan primjer prave funkcije su one funkcije koje su odabrane mehanizmom prirodne selekcije. Međutim, važno je spomenuti da određene strukture mogu imati funkcije koje nisu povezane sa selekcijskim pritiscima i procesima zbog kojih su izvorno evoluirale. Na primjer, često je slučaj da je neka biološka struktura sačuvana zato što u okolnostima u kojima se razvijaju pojedini organizmi pogodnija od drugih struktura za zadovoljavanje ciljeva tih organizama. Na primjer, perje kod ptica je moglo izvorno evoluirati zbog termoregulacije. No, s vremenom se perje kod ptica sačuvalo zato što omogućava letenje te je u tom smislu dobilo novu pravu funkciju koja se razlikuje od izvornog razloga zašto je evoluirala. Isto tako, Millikan ne pretpostavlja da su prave funkcije, koje rezultiraju procesom prirodne selekcije, povezane samo s urođenim strukturama. Zapravo, prirodna selekcija može dati nekom sustavu funkciju da bude modificiran iskustvom. U tom slučaju, sustav može ispravno izvršavati svoju funkciju tako da uči nove stvari.²⁶

4.4 Konzumiranje reprezentacije

Glavna ideja Millikaniničine teorije jest da funkcije sustava pretvaraju neki predmet ili događaj u reprezentaciju kada taj predmet počinje funkcionirati *kao reprezentacija* za sustav. Dakle, trebamo pretpostaviti da svaki sustav koji ima reprezentacije uključuje jedan podsustav koji djeluje kao *potrošač* ovih predmeta kao reprezentacija. Kao primjer, možemo uzeti u obzir perceptivni sustav koji proizvodi signale vezane uz okolinu koje onda kognitivni sustav koristi za stvaranje vjerovanja o svojoj okolini.

Međutim, nije nužno da potrošač koji koristi neki događaj kao reprezentaciju treba biti unutar istog organizma. Na primjer, Millikan spominje da grupe životinja koje komuniciraju mogu tvoriti sustave koji se sastoje od proizvođača i potrošača reprezentacija. Razmotrimo slučaj životinja koje emitiraju zvukove kada se predatori približe njihovoj skupini. Ovi zvukovi predstavljaju opasnost, ukoliko druge životinje iz skupine, na temelju tih zvukova, izbjegavaju predatore. Dakle, zvuk koji emitira životinja dobiva svoj status reprezentacije i svoj sadržaj „opasnost u blizini“ zato što druge životinje „konzumiraju“ taj zvuk na način koji zadovoljava njihove prave funkcije. U ovom slučaju, jedna važna funkcija je da sustavi, koji koriste informaciju, prežive.

4.5 Kada sustav koristi reprezentaciju kao reprezentaciju?

Prema Millikan, potrošač koristi neke događaje kao reprezentacije ako su ispunjena sljedeća dva uvjeta:²⁷

- (1) U normalnim okolnostima postoji korespondencija između reprezentacije i reprezentiranog. Ako se reprezentacija u pravilu ne poklapa s onim što reprezentira, onda potrošač u normalnim okolnostima neće moći ispuniti svoju pravu funkciju zahvaljujući reprezentaciji.

Razmotrimo, na primjer, dabra koji proizvodi zvuk zapljuskivanjem repa po površini vode. Da bi takvo ponašanje bilo reprezentacija opasnosti, ono se mora u normalnim okolnostima poklapati s opasnošću na način da omogućava potrošačima, odnosno drugim dabrovima, ispunjavanje odgovarajućih funkcija, odnosno u ovom slučaju, omogućiti im da prežive.

- (2) Ono što je reprezentirano varira s oblikom reprezentacije u skladu s pravilima

²⁶ Millikan 2002, 501.

²⁷ Millikan 2002, 502.

korespondencije koja daju semantiku (sustav značenja) relevantnom sustavu reprezentacija.

Zvuk pljuskanja vode ima strukturu u sustavu koji uključuje dabra koji proizvodi zvuk te dabra koji je *potrošač* tog zvuka vode kao signala opasnosti. Potrošnja te reprezentacije se događa na određenom mjestu i vremenu koje je povezano sa strukturom opasnosti, koja se također događa na istom mjestu i vremenu. Pljuskanje vode na drugom mjestu i drugom vremenu je druga reprezentacija koja predstavlja drugi događaj. Dakle, u ovom slučaju možemo reći da semantičku strukturu reprezentacije čine vrijeme, mjesto i čin. Pravilnim variranjem tih elemenata reprezentacije dobivamo reprezentacije koje mogu predstavljati različite stvari ili u ovom slučaju različite instancije opasnosti.

4.6 Razlike između Dretskeove i Millikaničine teorije

Da bismo prikazali različitost Millikaničinog i Dretskeovog pristupa naturalizaciji intencionalnosti, možemo koristiti primjer s bakterijama koji spominje Millikan pozivajući se na Dretskea.²⁸ Te bakterije žive u vodama Sjevernoj polutki. Ove bakterije, koje su poznate kao *magnetotaktične*, imaju organele koji se nazivaju *magnetosomima* (sitni magneti) te se orijentiraju prema Zemljinom magnetskom polu.²⁹ One su anaerobne, što znači da za svoje postojanje ne trebaju kisik, zapravo, u njegovoj prisutnosti ne mogu preživjeti. Stoga, koristeći orijentaciju magnetosoma, ove bakterije se kreću od površine mora koja je bogata kisikom te idu prema dnu mora gdje je kisik rijedak.

Prema Dretskeovoj teoriji, magnetosomi nose prirodnu informaciju o smjeru magnetskog polja Zemlje, zato što unutarnje konfiguracije magnetosoma kovariraju sa smjerom magnetskog polja. Suprotno tome. Millikan smatra da konfiguracije magnetosoma reprezentiraju ono što je potrebno da bi bakterije, koje su potrošači ove reprezentacije, mogla uprazniti svoju pravu funkciju. Stoga prema Millikan, konfiguracija magnetosoma reprezentira smjer vode bez kisika.

²⁸ Millikan 2002, 504.

²⁹ Millikan 2002, 504.

5. Normativizam

5.1 Uvod

Utjecajni filozofski pristup intencionalnosti usmjeren je na propozicijske stavove. Pripisivanja ovih mentalnih stanja uključuju opis određenog stava, na primjer vjerovanja, nadanja, želja, itd. Te sadržaja ili propozicije koja slijedi nakon riječi „da“ u rečenicama kojima atribuiramo propozicijske stavove. Na primjer, tipična rečenica kojima izražavamo i drugima pripisujemo propozicijske stavove ima sljedeći oblik:

(1) *S* vjeruje (nada se, želi, itd.) *da* je danas četvrtak.

Općenito se uzima da osoba ima propozicijski stav samo kada posjeduje relevantne pojmove koji čine sadržaj njezinog stava. Na primjer, pripisivanje (1) zahtijeva da *S* ima pojmove DANAS i ČETVRTAK.

Normativizam je doktrina koja kaže da su propozicijski stavovi, djelomično, *konstituirani* s obzirom na osjetljivost na neke norme. Ove norme mogu definirati stavove. Na primjer, one određuju razliku između vjerovanja i želje. Osim toga norme su relevantne za definiciju propozicija i pojmova. Tako, prema normativizmu, biti svjestan da osoba mora djelovati na određene načine jest bitan uvjet za imati propozicijske stavove.

Možemo formulirati normativizam koristeći pojam *normativnog iskaza*. Ovaj tip iskaza uključuje da se djelatnik *treba* ponašati na određene načine. Dakle, možemo reći da prema normativizmu, pripisivanja propozicijskih stavova uključuju normativne iskaze koji opisuju bitne uvjete za ove stavove.

U slučaju nekog vjerovanja, pripisivanje može uključiti sljedeći iskaz:

(2) Ako *S* vjeruje da *P*, onda *S* *treba* učiniti *A*.

Na primjer, ako neka osoba vjeruje da *P* i vjeruje da ako *P* onda *Q*, onda ona *treba* vjerovati da *Q*. Pored toga, ako osoba ima dokaz protiv *P*, ona ga *treba* demantirati ili ako to nije moguće, *treba* odustati od vjerovanja da *P*.

Neke pristaše normativizma tvrde da djelatnik, kad ima neki propozicijski stav, ima i *razloge* za djelovanje na određene načine.

5.2 Normativističko područje

Normativisti smatraju da postoje različite norme, i dakle različiti tipovi djelovanja, koje su bitne za određenje propozicijskih stavova. Možemo razlikovati tri tipa normi koje su bitne za definiciju mentalnih stavova ili sadržaja.³⁰

Prvo, norme *proceduralne racionalnosti* reguliraju kako se vjerovanja trebaju integrirati s drugim intencionalnim stavovima. Posebice, ove norme propisuju kako se vjerovanja trebaju povezivati u argumentima. Minimalan je uvjet da ljudi ne mogu istovremeno imati vjerovanja koja su očito kontradiktorna.

Drugo, norme *epistemičke racionalnosti* zahtijevaju da se vjerovanja temelje na dobrim dokazima. Prema ovim normama posjedovanje vjerovanja zahtijeva mogućnost preciziranja razloga zbog kojih se prihvaća to vjerovanje. Na primjer, ako osoba vjeruje da limun stoji ispred nje, onda će ona biti i u stanju dati kao razlog činjenicu da vidi da je limun ispred nje.

³⁰ Za ovu klasifikaciju, vidi Bortolotti 2010.

Posljednje, norme *djelatničke racionalnosti* (engl. *agential rationality*) reguliraju kako djelatnici *trebaju* djelovati u određenim uvjetima s obzirom na posjedovanje određenih vjerovanja. Na primjer, ako neka osoba vjeruje da nije dobra ideja popiti hladnu vodu kad je vrući dan, onda treba izbjegavati piti hladnu vodu kad je vruće.

5.3 Inferencijalizam

Centralna ideja Roberta Brandoma jest da bi teorija značenja lingvističkih izraza i sadržaj intencionalnih stanja trebao biti utemeljen na ulogama koje imaju zaključivanje. Prema ovom gledištu, inferencijalna i opravdavajuća uloga intencionalnih stanja u praktičnim i teorijskim slučajevima konstituira njihove sadržaje.

Osim toga, on navodi centralno obilježje posjedovanja zadovoljavajućih mentalnih stanja u terminima razloga koje su subjekti obvezni ili imaju pravo tražiti i davati u okviru socijalnih ili društvenih praksi.

Prema Brandomu, pojam obveze (engl. *commitment*) ima konstitutivnu ulogu u pripisivanju mentalnih stanja i lingvističkih značenja. Na temelju te ideje je razvio svoj općeniti filozofski projekt gdje je istražio grananje ovog stajališta za mnoga različita filozofska pitanja koja polaze od prirode lingvističkog značenja, filozofije djelovanja, uloge percepcije u epistemologiji, te prirode objektivnosti. Najvažnije publikacije gdje se ovaj projekt nastavlja su *Making it Explicit: Reasoning, Representing, and Discursive Commitment* (Brandom 1994) i uvodna knjiga *Articulating Reasons* (Brandom 2000).

5.4 Generalni problem: priroda razuma

Brandom (2002) je ponudio teoriju intencionalnosti i sadržaja koji se manifestiraju na razini mentalnog života koji on naziva „mudrost“ (engl. *sapience*), općenito možemo je prevesti s riječju „razum“. To je razina mentalnog života stvorenja koji reflektivno upotrebljavaju pojmove i primjenjuju ih u prosuđivanju i razmišljanju. Shodno tome njegov fokus je na pojmovnom sadržaju. Paradigmatski primjer ovog tipa sadržaja uključen je u vjerovanje i mišljenje. Da bi subjekt imao vjerovanje da je kuća u plamenu on treba imati pojmove KUĆA i PLAMEN.

Prema Brandomu, pojamovni sadržaj ima dvije različite dimenzije koje primijećujemo kada uzmemo u obzir ono što je uključeno u razumijevanje tvrdnji i mišljenja drugih ljudi. Prva od njih je *propozicijski sadržaj*. To je ono što ljudi misle ili govore. Ova dimenzija uključuje ono što se može reći ili misliti primjenom pojmova. Nadalje, pojamovni sadržaj ima *reprezentacijsku dimenziju*. Ova dimenzija uključuje ono što se misli i govori, to jest ona je o stvarima o kojima se misli i govori.

Brandom nudi međusobno povezane prikaze ovih dviju dimenzija pojamovnog sadržaja. Započnimo s njegovim stajalištem o prirodi propozicijskog sadržaja.

5.5 Inferencijalna teorija propozicijskog sadržaja

Brandom nudi inferencijalnu teoriju propozicijskog sadržaja.³¹ Prema ovom stajalištu, esencijalno obilježje propozicijskih sadržaja je da mogu biti premise ili konkluzije u zaključivanju.

U slučaju mentalnih stanja, kao što su vjerovanja ili želje, inferencijalna artikulacija njihovog propozicijskog sadržaja manifestira se u tome što čine određeno ponašanja racionalnim. Na primjer, želja za pijenjem vode i vjerovanje da je ispred tebe čaša vode čini postupak pijenja vode iz čaše racionalnim. Ako vjeruješ da je danas ponedjeljak i vjeruješ da je ponedjeljkom bolje ostati u krevetu, tada će biti racionalno za tebe zaključiti da je danas bolje ostati u krevetu.

³¹ Vidi § 3 u Brandom 2002.

Brandom tvrdi da je ono što čini različitu primjenu pojmova upravo činjenica da oni omogućuju svojim vlasnicima artikuliranje sadržaja koji mogu ući u proces zaključivanja. On uspoređuje čovjeka koji posjeduje pojam biti crven sa životinja (ili napravom) koje imaju različite dispozicije emitiranja zvuka "Ovo je crveno" u prisustvu crvene boje. Dok je čovjek svjestan i osjetljiv na načine na koje sud "Ovo je crveno" ulazi u mrežu inferencijalnih relacija, životinjama nedostaje takva svijest i inferencijalne sposobnosti.³²

5.6 Socijalna dimenzija sadržaja

Prema Brandomu, reprezentacijska dimenzija pojmovnog sadržaja se uzima u obzir prepoznavanjem kako inferencijalna dimenzija propozicijskog sadržaja uključuje socijalnu artikulaciju.

Ustvari, na temelju inferencijalne teorije propozicijskog sadržaja, iskazivanje tvrdnji i izražavanje vjerovanja i drugih mentalnih stanja načini su sudjelovanja u socijalnoj igri davanja i traženja razloga. Igra uključuje preuzimanje odgovornosti za ono što vjerujemo i tvrdimo, s obzirom da zahtjeve koji se odnose na nas. Ovi zahtjevi proističu iz činjenice da naša vjerovanja i tvrdnje imaju mjesto u inferencijalnoj praksi koja je regulirana određenim normama. Ove norme zahtijevaju da u iznošenju tvrdnji i izražavanju vjerovanja prepoznamo da postoje neke stvari koje bismo trebali činiti, drugim riječima, da imamo određene obveze (engl. *commitments*).

Tako, pripisivanje subjektu vjerovanje da je p slučaj, pretpostavlja da je subjekt *obvezan* koristiti p kao premisu teorijskom ili praktičnom rasuđivanju. Nadalje, subjekt je *obvezan* ponuditi razloge u korist p -a ako se njegovo vjerovanje dovede u sumnju. Povrh toga, ako su ponuđeni suprotni dokazi, subjekt će biti obvezan ili osporiti takve suprotne dokaze ili odustati od početnog vjerovanja da p . Jasno je da ove obveze se mogukao da proističu iz određenih zahtijeva koji se odnose na subjekta jednom kada je uključen u socijalnu praksu.

Kao što to Brandom iznosi:

Suđenje i djelovanje razlikuje se od drugih vrsta činjenja zbog vrste obveza koje uključuju. Suđenje ili tvđenje je zauzimanje stava- preuzimanjem obveze. Pojmovna artikulacija ovih obveza, njihov status kao osobitih diskurzivnih obveza, sastoji se u načinu na koji su podložne zahtjevima za *opravdanjem*, i načinu na koji služe kako opravdanju nekih dodatnih obveza tako i sprječavanju opravdanja drugih obveza. (Brandom 2002, 512)

Dakle zahtjev za iznošenjem tvrdnji i posjedovanjem vjerovanja temelji se na tome da djelatnik sudjelujući u društvenim praksama preuzima na sebe određene obveze. Ove obveze su preuzete, ili eventualno odbačene, na način da su nekako osjetljive ili da postoji eksplicitna svijest o specifičnoj inferencijalnoj ulozi povezanoj s određenim propozicijskim sadržajem i pravilima koja njima upravljaju.

Budući da smo razjasnili Brandomovu teoriju propozicijskog sadržaja u terminima određenih izvedbi unutar socijalne prakse, sada razmotrimo njegov prikaz reprezentacijske dimenzije sadržaja.

5.7 Pripisivanje vjerovanja i reprezentacijska dimenzija sadržaja

Brandomovo stajalište o ulozi obveza i o socijalnoj praksi u određivanju vjerovanja i tvrdnji ukazuje gdje trebamo tražiti njegovo gledište na reprezentacijsku dimenziju sadržaja. Trebali bismo razmotriti prakse koje se podrazumijevaju kada pripisujemo ljudima iskaze i vjerovanja. Za određenu propoziciju p , ova pripisivanja uključuju tvrdnje sljedećeg tipa:

³² Brandom 2001, 511.

S vjeruje da p .

S tvrdi da p .

Međutim umjesto istraživanja logičkih obilježja rečenica kao što su (1) i (2) (kao što je to učinio Chisholm), prema Brandomu, trebali bismo otkriti kako ova pripisivanja ulaze u socijalnu igru pružanja i traženja razloga. Oni koji su uključeni u tu igru imaju različite perspektive o tome koje su njihove obveze i obveze drugih ljudi. Ove perspektive se temelje na toj praksi. Tako, kao što to on ističe, moramo objasniti:

kako implicitne reprezentacijske dimenzije inferencijalnih sadržaja tvrdnji proističu iz različitih perspektiva između onoga koji proizvodi i onoga koji koristi razloge. (Brandom 2002, 513)

5.8 *De dicto* i *de re* pripisivanja

Da bi shvatili Brandomovu teoriju pripisivanja vjerovanja i tvrdnji, moramo razlikovati između *dicto* i *de re* pripisivanja. Razmotrimo pripisivanja:

(3) S vjeruje da će za deset godina predsjednik/ica Vlade Republike Hrvatske biti ateist/ateistkinja.

Ovdje, (3) predstavlja jednu neodređenost u odnosu na ono o čemu je ta misao. Prema tome reprezentacijsko obilježje pripisanog vjerovanja je neodređeno.

Prema drugom čitanju, vjerovanje se odnosi na sadašnjeg predsjednika hrvatske vlade, i sadržaj će biti istinit ako on jest ateist. Ovo je *de re* (o stvari) čitanje vjerovanja, s obzirom da se odnosi na određeni specifični entitet. S druge strane, može se uzeti da vjerovanje uzima u obzir činjenicu da onaj/ona koji/a bude predsjednik/ica vlade za deset godina, on ili ona će biti ateist. Tako, ovo vjerovanje ne uzima u obzir specifičan entitet, već rečenicu poslije „da“ izraza. Ovo čitanje je *de dicto* (o onome što je rečeno), s obzirom da vjerovanje uzima u obzir rečenicu koja dolazi poslije „da“ izraza, a ne specifičnog pojedinca.

Znači da ćemo imati dva čitanja (3) koje može biti precizirano upotrebom izraza „o“:

(3*) S vjeruje o predsjedniku/ici Vlade Republike Hrvatske za deset godina da će biti ateist/ateistkinja. (*De re* pripisivanje)

(3**) S vjeruje da će onaj/ona koji bude predsjednik/ica Vlade Republike Hrvatske biti ateist/ateistkinja. (*De dicto* pripisivanje)

Brandom tvrdi da su *de re* pripisivanja stavova ona koja otkrivaju o čemu su mentalna stanja i tvrdnje te na taj način otkrivaju svoju reprezentacijsku dimenziju. Na taj način on pristupa problemu karakteriziranja reprezentacijske dimenzije pojmovnog sadržaja analizom socijalne prakse na kojoj se temelje *de re* pripisivanja propozicijskih stavova. To su socijalne prakse pružanja i upotrebe razloga. Ove prakse dane su putem obveza koje proističu iz osjetljivosti na inferencijalnu ulogu propozicijskih sadržaja implicitnih u njihovoj inferencijalnoj artikulaciji.

Centralna ideja koju Brandom upotrebljava u nastavku ove analize je ona o komunikativnoj praksi koja koristi pripisivanje vjerovanja. Ova praksa može biti shvaćena kao da je utemeljena na "postizanju uspjeha" obveza preuzetih od pojedinaca koji su u nju uključeni. Važno je uočiti da subjekt koji pripisuje vjerovanja ili tvrdnje treba pratiti svoje vlastite obveze i one koje su predmet (cilj) njezinih pripisivanja.

Razmotrimo *de dicto* pripisivanje vjerovanja od strane subjekta A u odnosu na subjekt B:

B vjeruje (ili tvrdi) da $P(t)$.

U skladu s Brandomovim prikazom tvrdnji ili vjerovanja, ovdje postoje dvije obveze. Prvo, postoji obveza pripisana od strane A-a u odnosu na B:

1. A pripisuje B-u obvezu s obzirom na $P(t)$.

Nadalje, postoji obveza B-a o njegovom pripisivanju:

2. A je obvezan u odnosu na tvrdnju da B vjeruje (ili tvrdi) da $P(t)$.

Dakle, u točki 2. je opisana obveza koju A preuzima u svojem pripisivanju u 1. Prema tome A preuzima obvezu u odnosu na tvrdnju da će B biti obvezan u odnosu na izreku $P(t)$ kao takvu.

Nemojmo uzeti u obzir *de re* pripisivanje A-a u odnosu na B.

- (5) B vjeruje (ili tvrdi) o t da $P(t)$

Na primjer, ovo *de re* pripisivanje može biti učinjeno od strane tužioca u odnosu na branitelja:

- (6) Branitelj tvrdi o patološkom lažljivcu da je vjerodostojan svjedok.

Prema Brandomu, *de re* pripisivanje propozicijskog stava čini eksplicitne obveze koje su pripisane i one koje su preuzete u odnosu na ono što je rečeno.

Dio specifikacije sadržaja koji se pojavljuje kroz *de dicto* 'da' izraze ograničen je na ono što bi, prema onom koji pripisuje, onome kome se obveze pripisuju (ili u strogom smislu bi se trebale) trebalo potvrditi kao izraz o tome na što je taj pojedinac obvezan. Dio specifikacije sadržaja koji se pojavljuje unutar područja *de re* 'o' uključuje što, prema onome koji pripisuje obveze (ali ne nužno prema onom kome se pripisuje) je potvrđeno kao izraz o tome na što je predmet pripisivanja obvezan. (Ovo je ono što bi predmet trebao, u odnosu na onoga koji pripisuje, potvrditi samo u puno slabijem smislu 'bi trebao') (Brandom 2002, 517).

Prema tome pomoću *de re* pripisivanja propozicijskih iskaza inferencijalna artikulacija sadržaja je tako podijeljena u terminima pomoćnih hipoteza dostupnih osobi kojoj se vjerovanje pripisuje, predmetu, i perspektivi dostupnoj onome koji pripisuje. Tako ono što se misli ili je rečeno o ovisi o dostupnosti ovih perspektiva koje imaju utjecaj na zaključke koji mogu biti izvučeni.

Gdje specifikacija sadržaja ovisi o pomoćnim obvezama onoga koji pripisuje, i koje predmet ne mora dijeliti, tada sadržaj mora biti razriješen u terminima *de re* čitanja.

U slučaju razmotrenom iznad, tužitelj A interpretira branitelja B kao da formira tvrdnju o tome što on (A), uzimajući u obzir druge pomoćne obveze koje je preuzeo, uzima da je patološki lažljivac.

Tamo gdje specifikacija sadržaja ovisi o obvezama koje onaj koji pripisuje prepoznaje kao dostupne predmetu, a ne onome koji pripisuje, pripisivanje je stavljeno u *de dicto* poziciju unutar te rečenice. Tužitelj bi trebao pripisati tvrdnji ili vjerovanju branitelja *de dicto* čitanje sadržaja da je osoba koju je pozvao za svjedoka vjerodostojna.

Promatrano na ovaj način, *de re* pripisivanja su sredstva koja imaju ulogu u komunikaciji, i tako rasvjetljuju socijalnu dimenziju uključenu u razradu reprezentacijske dimenzije pojmovnog sadržaja. Ona su u stvari upotrijebljena u namjeri da se razumiju drugi, i ovo razumijevanje je ograničeno obvezama preuzetim i pripisanim. Brandom formulira ovu ideju kao što slijedi:

Biti u mogućnosti razumjeti što drugi govore, u smislu koji čini njihove napomene dostupne za upotrebu kao premise u nečijem vlastitom zaključivanju, ovisi o postojanju mogućnosti specificiranja onih sadržaja u *de re*, a ne samo u *de dicto* terminima. (Brandom 2002, 518).

5.9 Neka generalna obilježja Brandomovog pristupa

Teorije o vještini i upotrebi pojmova, isto tako i pojmovnog sadržaja i njihovog značenja, mogu biti klasificirane u dva glavna tipa. Određena doktrina će se fokusirati prvo na definiranje toga što su pojmovi i što je pojmovni sadržaj, a onda će nastaviti u objašnjavanju kako koristimo pojmovni sadržaj i na način na koji koristimo pojmove. Brandom se suprotstavlja ovom pristupu te ga naziva platonistička strategija.³³

Tipični primjer ove strategije bio bi, na primjer, tvrditi da sadržaj vjerovanja da sunce izlazi može biti specificiran kao niz mogućih svjetova gdje je slučaj da sunce izlazi. Umjesto toga, on podupire ono što zove pragmatični pristup pojmovnom sadržaju. Ovaj pristup ima namjeru objasniti pojmovni sadržaj uzimajući u obzir naše prakse primjene pojmova u mislima i jeziku. Dakle, pripisivanje zadovoljavajućeg mentalnog stanja određenom subjektu bit će specificirano u terminima djelatnikovog znanja kako uraditi određene stvari.

Prema tome Brandomov projekt u objašnjenju intencionalnosti je takav da otkriva ili čini eksplicitnima (engl. *makes explicit*) prakse koje su uključene u konkretne postupke tvrdjenja, vjerovanja i prosuđivanja. Stoga on kaže da bi eksplicitan pojmovni sadržaj ovih postupaka trebao biti istražen uzimajući u obzir ono što je implicitno u određenim relevantnim praksama unutar kojih se ovi postupci izvode.

Za Brandoma, centralne socijalne lingvističke prakse uključene u primjenu pojmova, isto kao i u primjenu razuma, su one koje se odnose na davanje i traženje razloga pa se tako, ove prakse, fokusiraju na procjenjivanje potpora tvrdnjama i prihvatljivosti zaključivanja.

Ove prakse uključuju normativnu dimenziju, budući da specificiraju kako bi pojedinci trebali prosuđivati i djelovati na temelju svojih tvrdnji.

Brandom tako misli da postoji diskontinuitet između razuma i razine mentalnog života stvorenja, kao što su životinje, koje posjeduju samo osjete shvaćene tek kao pasivne reakcije na podražaje. Slično, razum razgraničuje ljudska bića od artefakata, kao bića koja mogu razumijeti informacije iz okoline.

Jasno, ovaj se pristup razlikuje od onoga Freda Dretskea i Ruth Millikan. Ovi autori predano naglašavaju kontinuitet između različitih formi intencionalnosti i sadržaja i, tako, sličnosti između ljudskih mentalnih stanja, životinja, artefakata i prirodnih nositelja informacija.

Ova premisa o diskontinuitetu između razuma i osjetilnosti je povezana s Brandomovim stajalištem da je normativnost, koja je relevantna u determiniranju dimenzija razuma, socijalni fenomen. Ovo, prema Brandomu, znači da razum ne može biti zahvaćen u terminima bioloških ili fizikalnih znanosti.

Umjesto toga, on smatra da norme koje ograničavaju primjenu pojmova i razumijevanje jesu pravi objekti za sociologiju ili druge znanosti koje se ne mogu reducirati na prirodne znanosti kao što su fizika i biologija. Međutim, on tvrdi da on ne zastupa natprirodne "sablasne entitete". Umjesto toga, on unaprjeđuje metodološku tvrdnju da su socijalne i povijesne znanosti u boljem položaju u otkrivanju izvora i prirode normi koje determiniraju propozicijski sadržaj i s njim povezani reprezentacijski sadržaj.³⁴

³³ Brandom 2000, 4.

³⁴ Brandom 2000, 6.

6. Prigovori normativizmu i odgovori

6.1 Ne pratimo racionalne norme

Georges Rey (2007) kritizira normativizam. Prvi prigovor, kojim napada interpretacionizam, jest da nema konsenzusa o normama koje su bitne za definiciju propozicijskih stavova. Štoviše, on smatra da norme racionalnosti ne igraju značajnu ulogu u psihološkom životu ljudi. Ljudi su skloni sustavnim pogreškama koje pokazuju da uopće ne pratimo racionalne norme za koje normativisti smatraju da su bitne kada govorimo o intencionalnim stanjima.

U tom kontekstu, Rey navodi utjecajno istraživanje Amosa Tverskyja i Daniela Kahnemana, za koje su dobili Nobelovu nagradu iz ekonomiju 2002. godine. Pomoću različitih eksperimenata pokazali su da ljudi sustavno ne prate preporučene racionalne načine razmišljanja. Na primjer, s obzirom na proceduralnu racionalnost, pretpostavlja se da normativni standardi probabilističkog razmišljanja zahtijevaju da vjerojatnost konjunkcije dviju propozicija ne može biti veća od vjerojatnosti jednostavnije propozicije. Zamolili su subjekte da pročitaju sljedeći odlomak:

Linda is 31 years old, outspoken and very bright. She majored in philosophy. As a student, she was deeply concerned with issues of discrimination and social justice and also participated in antinuclear demonstrations. (Kahneman, Slovic, and Tversky 1982, 91)

Linda ima 31 godinu. Ona je rječita i vrlo pametna. Diplomirala je filozofiju. Kao studentica se vrlo aktivno bavila problemima diskriminacije i društvene pravednosti te je također sudjelovala u protunuklearnim prosvjedima. (Kahneman, Slovic i Tversky 1982, 91)

Potom su ih zamolili da procjene vjerojatnosti sljedećih propozicija:

- (1) Linda is active in the feminist movement.
- (2) Linda is a bank teller.
- (3) Linda is a bank teller and is active in the feminist movement.

- (1) Linda je aktivna u feminističkom pokretu.
- (2) Linda je bankarica.
- (3) Linda je bankarica i aktivna je u feminističkom pokretu.

Većina subjekata, suprotno normama probabilističkog razmišljanja, smatrala je da je propozicija (3) vjerojatnija od propozicije (1) ili propozicije (2). Slično, s obzirom na epistemičku racionalnost, postoje istraživanja koja pokazuju da ljudi ne slijede ove norme kad trebaju smanjiti vjerojatnost koju su pripisivali nekoj propoziciji jer imaju novi suprotni dokaz.³⁵

Usto Rey pruža argumente koji pokazuju da je i kod djelovanja uloga racionalisti ograničena. Prema Reyu, postoji puno radnji koje uključuju intencionalnost, ali nisu racionalne, kao što je udaranje nogom u vrata u ljutnji, skakanje gore-dolje od radosti, itd.³⁶

Konačno, prema Reyu, interpretacionistički normativizam, koji se temelji na pučkoj psihologiji, pruža „površan pogled“ na um koji se temelji na malobrojnim tipovima mentalnih fenomena. Pučka

³⁵ Vidi Kahneman, Slovic, i Tversky 1982.

³⁶ Rey 2007, 72.

psihologija ne može reći ništa o mnogim mentalnim procesima koji se stvaraju u percepciji, mišljenju, kontroliranju ponašanja, itd. On smatra da mi nemamo privilegirani *apriorni* pristup svojim intencionalnim stanjima. Stoga trebamo sumnjati da je *apriorna* metoda interpretacionističkih normativista korisna. Štoviše, on smatra da „je naš odnos prema našim umovima otprilike isti kao i naš odnos prema našim tijelima“ (Rey 2007, 74). „our relation to our minds is pretty much on a par with our relation to our bodies“ (Rey 2007, 74). Prema Rey, normativizam daje vrlo ograničen opis uma. Znanstvena teorija intencionalnih stanja bi se trebala temeljiti na neuroznanosti i drugim kognitivnim znanostima.

6.2 Realistički normativizam

Neki normativisti smatraju da su propozicijski stavovi normativni jer se njihova pripisivanja temelje na interpretaciji (sjetite se Dennettovg intencionalnog stava). Suprotno, Ralph Wedgwood smatra da normativna dimenzija mentalnih stanja se temelji na njihovoj objektivnoj prirodi. On prikazuje normativizam kao metafizičko gledište o prirodi intencionalnih stanja.³⁷ Glavna ideja njegovog gledišta je da posjedovanje intencionalnih stanja pretpostavlja posjedovanje dispozicija za praćenje određenih racionalnih normi u određenim uvjetima. Dakle, prema njemu bi se pripisivanje vjerovanja moglo okarakterizirati na sljedeći način:

S vjeruje da *P* ako i samo ako *S* ima *dispoziciju* pratiti, u uvjetima $C_1, \dots, C_n$, neke norme *N* prepoznavajući da treba izvesti radnje $A_1, \dots, A_n$.

Osobito, u svom *argumentu asimetrije*, Wedgwood zaključuje da se posjedovanje određenih pojmova temelji na posjedovanju primitivnih bazičnih dispozicija za praćenje određenih normi.

Pomoću „defeasibility“ argumenta (argument iz poništivosti) Wedgwood tvrdi da se korištenje pojmova temelji na reagiranju na uvjete u kojima bi se moglo iracionalno koristiti pojam.

There is a reason for thinking that (the meaning constituting) dispositions cannot in fact be specified without mentioning normative properties and relations...They are dispositions to engage in certain forms of rational reasoning. For example, one sort of rational reasoning might lead one from having a visual experience that presents an object in a certain distinctive way (in the absence of any positive reason to believe one's experiences to be unreliable) to one's forming a belief that predicates the concept "... is yellow" of the object in question. A disposition for this sort of reasoning might be essential to mastering the basic rule of rationality that applies to the concept "...is yellow" and so also to possessing that concept. (Wedgwood, forthcoming, 4, as reported in Rey 2007)

Wedgwood navodi da su ove normativne dispozicije osnovne jer sve druge dispozicije koje su esencijalne za propozicijske stavove proizlaze iz njih. Štoviše, ove osnovne dispozicije su normativne jer *osjetljivost* subjekta na racionalne norme regulira njihove manifestacije. Prema njemu, osnovne ili bazične racionalne dispozicije su relevantne za dva glavna dijela propozicijskih stavova: *stav* i *propoziciju*. S obzirom na stav, različite norme reguliraju različite stavove. Na primjer, kad je riječ o vjerovanju, Wedgwood smatra da:

..., for example, perhaps the nature of the attitude of belief is given both by the principle that the belief is correct if and only if the content of the belief is true, and by some related principle that specifies certain ways of revising beliefs as rational (or specifies certain other ways of revising beliefs as irrational). (Wedgwood 2007b, 87)

³⁷ Vidi Wedgwood 2007a i Wedgwood 2009.

Dakle, ako *S* vjeruje da *P*, onda ima dispoziciju za djelovanjem u skladu s nekim normama koje su različite od onih koje određuju što *S* treba činiti ako *želi* da *P* bude slučaj.

Norme koje se odnose na propozicijski dio nekog propozicijskog stava temelje se na dispozicijama koje su esencijalne za upotrebu pojmova koji su povezani s tom propozicijom. Ove dispozicije za *ispravno* korištenje pojmova su također u skladu s nekim normama racionalnosti.

Postoje dvije vrste normi za karakteriziranje pojmova. Prva skupina normi određuje kada su vjerovanja, koja obuhvaćaju neki pojam, istinita. Na primjer, uvjet istinitosti vjerovanja da je limun žut jest *činjenica* da je limun žut. Dakle, postoje norme koje određuju kakvu ulogu imaju pojam LIMUN i pojam ŽUTO u uvjetima istinitosti vjerovanja da je limun žut. U ovom slučaju, ove norme određuju da se pojam LIMUN treba odnositi na limun, a da se pojam ŽUTO treba odnositi na žuto.

U drugu skupinu pripadaju normativna načela koja određuju kako racionalno koristiti pojmove. Na primjer, djelatnik koji ima pojam ŽUTO i koji vidi da je neki predmet žut te nema *razloga* sumnjati da predmet nije žut, on *treba* koristiti pojam ŽUTO. Slično, ako on ima pojam AKO, onda on *treba* slijediti logički princip koji nazivamo *modus ponens*. Wedgwood formulira tezu da su pripisivanja propozicijskih stavova normativna koristeći hipotezu da ova mentalna stanja uključuju pojmove.

6.3 Superracionalno biće

Wedgwoodov glavni argument za ovo gledište jest da možemo zamisliti u potpunosti racionalno biće, odnosno, biće koje nema iracionalne dispozicije, te ima sve pojmove koje i mi imamo.³⁸ Štoviše, on smatra da je posjedovanje određenih dispozicija bitno za posjedovanje pojmova. Dakle, ako je ovo biće moguće, posjedovanje racionalnih dispozicija je esencijalno za posjedovanje pojmova koje i mi imamo:

Postoje razlozi za smatrati da dispozicije koje su esencijalne za posjedovanje nekog pojma (za sposobnost imanja stava neke vrste) moraju biti racionalne. Jedan od tih razloga jest da se čini da bilo koji pojam kojeg ti imaš može ga imati savršeno racionalno biće, koje nema niti jednu iracionalnu dispoziciju. (Na primjer, savršeno racionalno biće bi trebalo posjedovati ove pojmove kako bi ti moglo ispravno pripisati stavove te dijagnosticirati različite zbunjenosti i iracionalnosti koje zamračuju tvoje razmišljanje.) Međutim, ako zbog nekih od svojih dispozicija savršeno racionalno biće posjeduje ove pojmove, i savršeno racionalno biće nema iracionalne dispozicije, tada mora biti slučaj da posjeduje pojam zbog neke racionalne dispozicije. Te ako su dispozicije zbog kojih mislioc posjeduje neki pojam esencijalne za posjedovanje tog pojma, onda mora biti slučaj da ti posjeduješ taj pojam zbog te racionalne dispozicije. (Wedgwood 2007b, 90)

6.4 Optužba „Panglossijanizma“

Wedgwood smatra da njegova teorija normativnih dispozicija može odgovoriti na prigovore normativizmu koji se temelje na ljudskoj iracionalnosti. On prepoznaje da se ljudi ponašaju i razmišljaju iracionalno. Međutim, ove se pogreške događaju kada relevantni uvjeti za manifestaciju racionalnih dispozicija nisu ispunjeni (kad *ceteris* nisu *paribus*). Stoga, iako ponekad ljudi ne prate norme racionalnosti, oni mogu imati racionalne dispozicije. U principu se može objasniti zašto one nisu manifestirane. Neki zastupnici normativizma koriste razliku između *sposobnosti* i *performansi* koja porijeklo vuče iz kognitivne lingvistike. Prema ovom razlikovanju, netko može imati jezične

³⁸ Wedgwood 2007b, 90.

kompetencije, ali u određenim neoptimalnim okolnostima, neće ih moći manifestirati (ispravno izvoditi).

Rey odgovara da su ljudi iracionalni na sustavan način i to se ne može objasniti samo kao pogreške performansi. Suprotno tome, smatra da sistematska iracionalnost kod ljudi pokazuje da ljudi nemaju racionalne dispozicije. Na primjer, kognitivni znanstvenici pretpostavljaju da se um sastoji od različitih modula za zaključivanje u različitim domenama koji ne prate racionalne norme. Ti moduli su regulirani principima koji ne predstavljaju idealizirane racionalne strategije.

Nadalje, Rey temelji drugu verziju svoje kritike normativizma na pretpostavci da imamo pojmove koji mogu uključivati kontradiktorna vjerovanja. Dakle, racionalne dispozicije ne mogu biti esencijalne za ove pojmove. Na primjer, razmatra pojam DUŠA (engl. *immaterial soul*).³⁹ Smatra da su David Hume i Derek Parfit pokazali da posjedovanje pojma DUŠA, koji se odnosi na neku supstanciju, uključuje nevjerojatna i kontradiktorna vjerovanja.⁴⁰ Među ta vjerovanja spadaju i ona o postojanju osobnog identiteta bez kontinuiteta tijela, psihološkog karaktera i pamćenja.

Razmotrimo, na primjer, Humeov poznati odlomak:

For my part, when I enter most intimately into what I call myself, I always stumble on some particular perception or other, of heat or cold, light or shade, love or hatred, pain or pleasure. I never can catch myself at any time without a perception, and never can observe any thing but the perception.... If any one, upon serious and unprejudic'd reflection thinks he has a different notion of himself, I must confess I can reason no longer with him. All I can allow him is, that he may be in the right as well as I, and that we are essentially different in this particular. He may, perhaps, perceive something simple and continu'd, which he calls himself; tho' I am certain there is no such principle in me. (Hume 1978, 252)

Wedgwood odgovora da hipotetički u potpunosti racionalno biće može imati pojam DUŠA. Na primjer, racionalno biće može pripisati ljudima sljedeće vjerovanje:

(1) Neki ljudi vjeruju da imaju dušu koja može postojati poslije smrti tijela.

Prema Wedgwoodu, to znači da superracionalno biće ima pojam DUŠA. Ali ono ima samo racionalne dispozicije. Dakle, pojam DUŠA je slučajno (kontingentno) povezano s nekim iracionalnim dispozicijama koje ljudi imaju. Wedgwood zaključuje da ove dispozicije, koje su temeljne za posjedovanje i korištenje pojma DUŠA, moraju biti racionalne.

Nadalje, Wedgwood objašnjava da njegovi argumenti samo pokazuju da posjedovanje pojmova zahtijeva minimalnu racionalnost. Jedna važna dimenzija u debati između Reya i Wedgwooda, i općenito u debati između normativista i anti-normativista, odnosi se na norme koje su bitne za propozicijske stavove. Neki normativisti, osobito interpretacionisti, smatraju da ove norme trebaju biti idealna načela potpune racionalnosti. Drugi misle da ove norme mogu biti manje zahtjevne. Wedgwood smatra da posjedovanje intencionalnih stavova uključuje *minimalnu racionalnost*. Na primjer, za imati pojam AKO (... ONDA) subjekt treba imati dispoziciju za praćenje *modus ponensa*. Naravno, postoje i druga racionalna načela koja su vezana uz pojam AKO, kao na primjer *modus tollens*. No, Wedgwood smatra da osoba za posjedovanje pojma AKO ne treba pratiti sva ova ostala moguća načela koja određuju uvjete ispravnosti za korištenje nekog pojma.

Dakle, prema Wedgwoodu postoje dva odgovora na optužbu Panglossijanizma. Prvo, minimalna racionalnost ne isključuje da osoba koja ima neke pojmove može imati neke iracionalne dispozicije koje nisu bitne za posjedovanje ovih pojmova. Drugo, Wedgwoodov racionalizam se temelji na dispozicijama. Dispozicije se manifestiraju samo kad su neki uvjeti zadovoljeni, tj. kada *ceteris* su

³⁹ Rey 2007, 77.

⁴⁰ Vidi Parfit 1984.

paribus. Dakle, djelatnici koji se ponašaju iracionalno u nekim slučajevima, mogu istovremeno imati racionalne dispozicije, koje se manifestiraju u optimalnim uvjetima.

6.5 Optužba “površnosti”

Georges Rey pruža i metodološki prigovor Wedgwoodovom normativizmu. Wedgwood želi pružiti realističku teoriju intencionalnih stavova koristeći pojam dispozicije. Međutim, Rey tvrdi da Wedgwood svoju tezu, prema kojoj su ove dispozicije racionalne, temelji na običnim intuicijama o tome što je uključeno u korištenje pojmova i intencionalnih stavova.⁴¹ Rey smatra da možemo podijeliti ove intuicije i da također može biti istinito da je normativizam najbolja teorija o tome što je implicitno u ovim intuicijama. No, on smatra da treba biti pokazano da ove intuicije trebaju usmjeravati našu teoriju o bitnim svojstvima intencionalnih stavova.

Rey napada *apriornu* metodu normativizma i podržava empirijska istraživanja uma. Posebice, jedan problem za normativizam je objasniti kako se intencionalna stanja realiziraju u mozgu. Na primjer, Davidson ili Dennett smatraju da se intencionalna mentalna stanja ne mogu reducirati na neuralna stanja.

Wedgwood odgovora da on nema to anti-redukcionističko gledište. Umjesto toga on smatra da empirijska znanost može otkriti broje kontingentne činjenice o mentalnim stanjima. Međutim, nije istina da samo ona može otkriti bitna svojstva intencionalnih stanja. Prema Wedgwoodu i *apriori* istraživanja mogu dati taj rezultat.

Wedgwood argumentira da možemo *apriori* spoznati svoja mentalna stanja jer prema njima imamo privilegiran pristup. Dakle, trebamo *apriornu* metodu za istraživanje pojmova i propozicijskih stavova. Prema Wedgwoodu, kad mislimo o uvjetima za korištenje pojma *X*, možemo koristiti pojam *X*. Dakle mi možemo *apriori*, u uvjetima idealne refleksije, ispitati što je nama bitno za posjedovanje tog pojma. Slično, možemo otkriti svoja svojstva i svoje dispozicije koje su bitne za imati propozicijske stavove.⁴²

Wedgwood navodi da on pruža teoriju o psihologiji „personalne ili osobne razine“ (engl. *personal level*). Daniel Dennett je razlikovao između osobne i „subpersonalne“ (engl. *subpersonal*) razine kako bi analizirao dvije vrste opisivanja i objašnjenja mentalnih procesa. Subpersonalno objašnjenje bavi se mentalnim mehanizmima koji nisu pristupačni (engl. *accessible*) svijesti djelatnika. Na primjer, početni procesi percepcije su subpersonalni. S druge strane, objašnjenja osobnog nivoa se fokusiraju na svjesni mentalni život djelatnika.

Wedgwood tvrdi da se bitna svojstva intencionalnih stavova trebaju *apriori* opisivati. Prema njemu, pojmovno je moguće da različite vrste subpersonalnih stanja mogu realizirati ista svjesna mentalna stanja. Na primjer, bilo bi moguće da pripisujemo Marsovcima intencionalna stanja, iako možemo zamisliti da živčani sustav koji je fizički radikalno drukčije konstituiran.⁴³

⁴¹ Rey 2007, 79-80.

⁴² Wedgwood 2007b, 98.

⁴³ Wedgwood 2007b, 99.

7. Nepojmovni sadržaj

7.1 Uvod

Do sada smo razmotrili rasprave i teorije koje se odnose na pojamovni sadržaj mentalnih stanja. Na primjer, Robert Brandom je istraživao prirodu sadržaja mentalnih stanja koja su važna za *razum* (engl. *sapience*). Prema Brandomu, razum (engl. *sapience*) je razina mentalnog funkcioniranja koja zahtijeva reflektivnu upotrebu pojmova i njihovu primjenu u prosuđivanju i razmišljanju. Wedgwoodov normativizam se temelji na, pretpostavljenoj, normativnoj prirodi uvjeta potrebnih za posjedovanje pojmova.

Međutim, neki autori smatraju da postoji vrsta sadržaja koja je nepojmovna (engl. *non conceptual*). Dakle, oni smatraju da postoje mentalna stanja koja su intencionalna, ali ne podrazumijevaju da osoba posjeduje pojmove kojima se može specificirati njihov sadržaj. Prije razmatranja pojma nepojmovnog sadržaja, potreban je određen povijesni osvrt.

Neki filozofi su razlikovali pojamovna od nepojmovnih mentalnih stanja. Na primjer, čini se da su empiristi, poput Humea i Lockeja, razmišljali o osjetima (engl. *sensations*) kao nepojmovnim sastojcima percepcije. Primjerice, prema navedenim filozofima, percepcija ili zamjedba crvene jabuke uključuje kao element osjet crvenog. Osim toga, čini se da su smatrali da možemo imati osjet crvenog bez posjedovanja pojma CRVENO. Međutim, osjeti prema njima ne posjeduju intencionalnost. Na primjer, osjet crvenog nije reprezentacija u smislu da predstavlja nešto. Umjesto toga, osjet crvenog je samo *kvalitativno* mentalno stanje.

Stoga je važno naglasiti da teoretičari nepojmovnog sadržaja smatraju da se posjedovanje i upotreba pojmova može razdvojiti od posjedovanja intencionalnih stanja. Oni tvrde da postoje mentalna stanja koja su intencionalna, ali nisu pojamovna.

U analitičkoj filozofiji, Gareth Evans (1946-1980) pružio je vrlo utjecajnu formulaciju i obranu pojma nepojmovnog sadržaja, a koja se nalazi u njegovoj posmrtno objavljenoj knjizi *Varieties of Reference* (Evans 1982). Drugi važan izvor pojma nepojmovnog sadržaja je 6. poglavlje Dretskeove knjige *Knowledge and the flow of information* (Dretske 1981).

U ovom poglavlju, fokusirat ćemo se na teoriju Jerryja Fodora (1935-2017) o nepojmovnom sadržaju (Fodor 2007). Njegova formulacija je vrlo zanimljiva jer ju je nastojao utemeljiti na empirijskom istraživanju psihologa.

7.2 Formulacija pojma nepojmovnog sadržaja

Definicija i zastupanje teorije o pojmu nepojmovnog sadržaja zahtijevaju razjašnjavanje mnogih pitanja. Prvo, možemo odrediti što je *nepojmovni* mentalni sadržaj samo ako smo prethodno utvrdili što je mentalni sadržaj. Drugo, trebamo utvrditi što je pojamovni sadržaj kako bismo mogli definirati suprotan pojam, odnosno nepojmovni sadržaj. Treće, važno je precizirati u kojem smislu nepojmovni sadržaj „nije“ pojamovni. Konačno, moramo dokazati da postoje mentalna stanja koja imaju nepojmovni sadržaj.

Svi ovi problemi još nisu uvijek nisu razrješeni. Stoga je važno imati na umu da se teorije o postojanju i prirodi nepojmovnog sadržaja temelje na, često implicitnim, pretpostavkama o rješenjima ranije spomenutih problema. Za naše potrebe dovoljno je pretpostaviti sljedeće uvjete koji karakteriziraju mentalna stanja koja posjeduju sadržaj. Ona su:

1. o činjenicama, na primjer vjerovanje *da* je danas četvrtak
2. o predmetu, na primjer percepcija čaše pred nama

3. o svojstvu, na primjer kad vidite boju svojeg pulovera

Razmotrimo kako Jerry Fodor istražuje probleme vezane uz pojam nepojmovnog sadržaja.

7.3 Fodorova strategija

Fodor smatra da je postojanje nepojmovnog sadržaja empirijski problem koji se treba riješiti koristeći znanstvene metode. Štoviše, on smatra da empirijska psihologija pruža dovoljno dokaza za zaključak da postoje mentalna stanja s nepojmovnom sadržajem.

Međutim, Fodor priznaje da je potreban određeni filozofski osvrt kako bismo mogli formulirati problem postojanja nepojmovnog sadržaja kao empirijski problem. Pomoću Tablice 1 možemo ilustrirati korake koje Fodor koristi za formulaciju problema. Prvo nastoji riješiti problem nepojmovnog sadržaja u okviru svoje reprezentacijske teorije uma. Zatim, prema Fodoru, problem postojanja mentalnih stanja s nepojmovnim sadržajem je problem postojanja reprezentacija koje imaju nepojmovni sadržaj. Nadalje, on argumentira da su kontrasti A, B i C ekvivalentni.

A.		
Pojmovne reprezentacije	Protiv	Nepojmovnih reprezentacija
B.		
Reprezentacije koje <i>reprezentiraju kao (representing as)</i>	Protiv	Reprezentacije
C.		
Diskurzivne reprezentacije	Protiv	Ikoničkih reprezentacija

Tablica 1

Dakle, prema Fodoru, problem postojanja nepojmovnih reprezentacija može se formulirati kao problem postojanja ikoničke reprezentacije.

Konkretno, on nudi četiri glavna razlikovna svojstva ikoničkih reprezentacija. Ove značajke ilustrirane su u Tablici 2. Na kraju, problem postojanja nepojmovnog sadržaja problem je postojanja reprezentacija koje imaju ova svojstva.

Diskurzivne reprezentacije	Ikoničke reprezentacije
1a. Imaju „kanoničku dekompoziciju“: one imaju dijelove koji doprinose različito svojoj sintaksi i semantici.	1b. Nemaju „kanoničku dekompoziciju“: one nemaju dijelove koji doprinose različito svojoj sintaksi i semantici.
2a. S obzirom na 1a, one imaju logički oblik.	2b. S obzirom na 1b, one nemaju logički oblik.
3a. S obzirom na 2a, one mogu izraziti negativne, konjunktivne, disjunktivne, kvantificirane, hipotetske, modalne propozicije.	3b. S obzirom na 2b, one ne mogu izraziti negativne, konjunktivne, disjunktivne, kvantificirane, hipotetske, modalne propozicije.
4a. Imaju ontološku obvezu: načela individuacije.	4b. Nemaju ontološku obvezu: bez načela individuacije.
5a. S obzirom na 4a, one su osjetljive na „efekt predmeta“ („ <i>item effect</i> “).	5b. S obzirom na 4b, nisu osjetljive na „efekt predmeta“ („ <i>item effect</i> “).

Tablica 2

Nadalje, Fodor argumentira da postoji empirijski dokaz koji opravdava zaključak o postojanju reprezentacija koje imaju svojstva 1b–5b. Dakle, postoje nepojmovne reprezentacije. Razmotrimo detaljno Fodorovu strategiju.

7.4 Fodor o nepojmovnom sadržaju

Fodor je poznat po svojoj reprezentacijskoj teoriji uma RTU (engl. *representational theory of mind*, RTM). Prema RTU-u, naš kognitivni život sastoji se od kompjudacija koje se primjenjuju na mentalne reprezentacije. Ovo gledište je vrsta strojnog funkcionalizma (engl. *machine functionalism*). Prema RTM-u, psihološko i intencionalno objašnjenje obično je, i mora biti, nomičko (ili nomološko) jer se temelji na psihološkim zakonima. Ovi zakoni se odnose na mentalna intencionalna stanja kao što su vjerovanja, želje, namjere, itd. (tj. propozicijski stavovi).

Fodor podržava *realizam* u pogledu mentalnih reprezentacija. Prema ovom gledištu, mentalne reprezentacije su stvarna unutarnja stanja subjekta i najbazičniji nositelji mentalnog sadržaja. U tom pogledu, Fodorovo gledište se suportostavlja interpretacionizmu Dennetta i Davidsona, te eliminativizmu Paula Churchlanda.

Osim toga, mentalni procesi se temelje na uzročnim odnosima među mentalnim reprezentacijama. Na primjer, moja percepcija prijateljevog automobila ispred moje kuće, uz prisjećanje da sam ga pozvao na večeru i shvativši da sam zaboravio nešto skuhati, *uzrokuje* moju misao da bih se trebao bolje organizirati.

Glavna distinkcija u Fodorovom prikazu nepojmovnog sadržaja je između pojmovnih i nepojmovnih reprezentacija.

7.5 Pojmovne reprezentacije

Fodor smatra da su pojmovne reprezentacije *reprezentacije kao* (engl. *representations as*). Kad reprezentiramo neku životinju *kao* mačku, mi je reprezentiramo kao stvar koja spada pod pojam MAČKA. Dakle, kad reprezentiramo da je ova životinja mačka, upotrebljavamo pojam MAČKA.

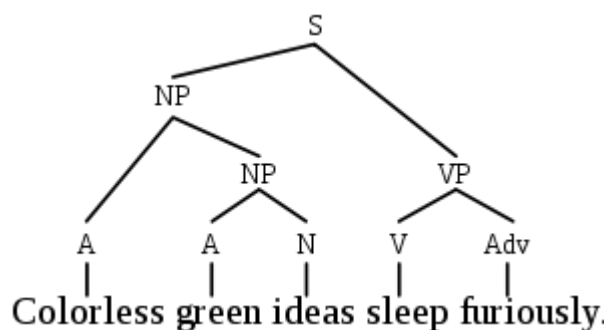
7.5.1 Kanonička dekompozicija diskurzivnih reprezentacija (1a)

Kao i mnogi drugi, Fodor smatra da su reprezentacije kompozicionalne. To znači da semantičke i sintaktičke strukture reprezentacija moraju biti funkcije semantičkih i sintaktičkih struktura elemenata od kojih se sastoje.

Kompozicionalnost objašnjava dvije značajke korištenja reprezentacije. Prvo, *produktivnost* koja se temelji na sposobnosti formiranja bezgraničnog broja reprezentacija. Drugo, *sustavnost*, koja se temelji na činjenici da posjedovanje neke reprezentacije omogućava, na sustavan način, posjedovanje druge reprezentacije. Na primjer, ako netko ima reprezentaciju da „je danas četvrtak i vrijeme je sunčano“, onda on ima reprezentaciju da „je danas četvrtak“.

Diskurzivne reprezentacije sastoje se od konačnog broja elemenata koji su osnovni ili složeni. Rečenice prirodnog jezika su primjeri diskurzivnih reprezentacija. One su konstituirane od konačne strukturirane skupine „leksičkih“ primitivnih elemenata. Diskurzivna reprezentacija u jeziku L je *sintaktično kompozicionalna* ako i samo ako se može *sintaktično* analizirati u potpunosti koristeći gramatiku od L-a i sintaktičku analizu svojih „leksičkih“ primitivnih elemenata.

Razmotrimo, na primjer, rečenicu S „*Colorless green ideas sleep furiously*“ (Shema 1). Ova rečenica je sintaktično kompozicionalna, jer se sastoji od elemenata „*colorless*“, koji je pridjev, „*sleep*“, koji je glagol, i tako dalje. Osim toga, diskurzivna reprezentacija je semantički kompozicionalna ako i samo ako se njezino značenje temelji na ovim leksičkim primitivnim elementima „*colorless*“, „*green*“ itd.

Shema 1

Fodor smatra da je glavna značajka diskurzivnih reprezentacija to što one imaju jednu dekompoziciju u elementima koji pripadaju različitim *sintaktičkim* kategorijama. Ova dekompozicija je *kanonička* jer se temelji na određenim načelima sintakse. Postoje sintaktička pravila koja utvrđuju kako bi se rečenica trebala dekomponirati. Na primjer, rečenica S, prema Shemi 1 gore, može se dekomponirati na imenice (N *nouns*), glagole (V *verbs*), pridjeve (A *adjectives*), imeničke fraze (NP *nominal phrases*) i glagolne fraze (VP *verbal phrases*).

Istodobno, diskurzivne reprezentacije mogu se dekomponirati na različite semantičke kategorije: termini, opisi, predikati, kvantifikatori, varijable, logičke poveznice. Posebice, postoje načela koja propisuju semantičku interpretaciju rečenica kao funkciju semantičkih interpretacija ovih dijelova.

7.5.2 Logički oblik diskurzivnih reprezentacija (2a i 3a)

Diskurzivne reprezentacije imaju logički oblik. Na primjer, rečenica:

- (1) Mačka je na tepihu.

Ima sljedeći logički oblik:

Postoje x i y , x je Mačka, y je tepih, i x je na y .

Prema tome, (1) je primjer sljedećeg logičkog oblika:

Postoje x i y , $P(x)$ i $Q(y)$ i $R(x, y)$.

7.5.3 Načela individuacije (4a)

Diskurzivne reprezentacije uključuju načela individuacije u domenama u kojima su interpretirane. Ova načela pružaju uvjete za razlikovanje predmeta. Fodor smatra da diskurzivne reprezentacije uključuju pretpostavku o postojanju pojedinačnih predmeta nad kojima one kvantificiraju. Na primjer, rečenica (1) tvrdi da postoje dva predmeta: mačka i tepih. Ova reprezentacija uključuje da se ovi predmeti mogu razlikovati od drugih, dakle postoje načela individuacije za ove predmete.

7.6 Ikoničke reprezentacije

Prema Fodoru ikoničke reprezentacije nemaju kanoničku kompoziciju. One nemaju dijelove koji imaju različite semantičke i sintaktičke uloge. Umjesto toga, Fodor smatra da ikoničke reprezentacije zadovoljavaju sljedeće načelo kompozicije, koje naziva „načelom slike“ (engl. *the picture principle*):

(2) Ako je P ikonička reprezentacija X -a, onda su dijelovi P -a ikonička reprezentacije dijelova X -a.

S obzirom da su slike vrsta ikoničkih reprezentacija, razmotrimo, na primjer, sliku auta. Možemo dekomponirati, tj. izrezati, ovu sliku na mnogo načina. Svaki dio slike reprezentirat će dio auta. To zahtijeva načelo slike (2).

Prema Fodoru, iz činjenice da ikoničke reprezentacije nemaju kanoničku dekompoziciju slijedi da one nemaju glavne značajke koje karakteriziraju diskurzivne reprezentacije. Prvo, ikoničke reprezentacije nemaju logički oblik. Dakle, ikoničke reprezentacije nemaju semantička i sintaktička svojstva koja imaju diskurzivne reprezentacije. Stoga, ikoničke reprezentacije ne mogu izražavati negativne, konjunktivne, disjunktivne, kvantificirane, hipotetske i modalne propozicije.

Osim toga, ikoničke reprezentacije nemaju „ontološku obvezu“ (engl. *ontological commitment*). To znači da ove reprezentacije ne uključuju načelo individuacije predmeta koje reprezentiraju. Na primjer, slika može prikazivati tri žirafe. Međutim, ona može prikazivati neparnan broj žirafa, obitelj žirafa, dvanaest nogu, itd. Broj i vrsta entiteta koji su reprezentirani je funkcija pojmova koje koristimo kad interpretiramo tu sliku. Stoga trebamo upotrijebiti pojmove TRI i ŽIRAFa da bismo mogli reći da slika reprezentira da su na njoj tri žirafe. Međutim, vidjeti tri žirafe ne zahtijeva posjedovanje ovih pojmova. Glavna bit ovoga je da slika ne reprezentira nešto *kao* tri žirafe.

7.7 Efekt predmeta (engl. *item effect*)

Prema Fodoru, iz ove razlike između ontološke obveze ikoničkih reprezentacija i diskurzivnih reprezentacija slijedi da među njima postoje razlike koje se mogu empirijski istraživati. Ikoničke i diskurzivne reprezentacije drugačije utječu na psihološki život agenata. Ove dvije vrste reprezentacija zahtijevaju različitu upotrebu psiholoških resursa kad se, na primjer, trebaju memorizirati ili procesirati. Fodor smatra da su diskurzivne reprezentacije psihološki kompleksnije nego ikoničke reprezentacije kada specificiraju svojstva pojedinih stvari.

Diskurzivne reprezentacije su kompleksnije jer imaju ono što Fodor naziva „efekt predmeta“ (item effect). Taj efekt se očituje u tome što je reprezentacija psihološki kompleksnija kad reprezentira više predmeta.

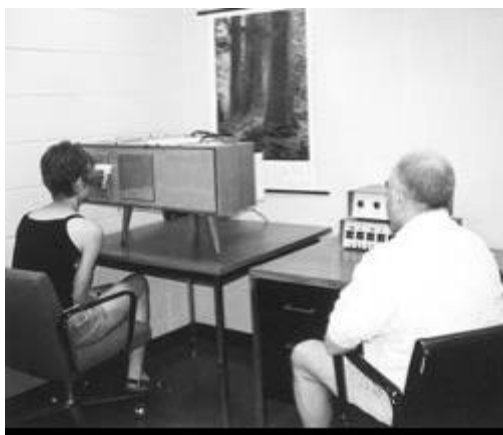
Da bismo razumjeli efekt predmeta, razmotrimo telefonski imenik koji je diskurzivna reprezentacija osoba i njihovih telefonskih brojeva i adresa. Veličina telefonskog imenika je funkcija broja korisnika. Ako je broj korisnika malen, telefonski imenik će biti tanak. To znači da ga je lako istražiti, kopirati ili memorizirati. Međutim, ako postoji mnogo korisnika, telefonski imenik će biti veći i teži za korištenje. Stoga telefonski imenik ima efekt predmeta. Analogno, kompleksnost psihološkog resursa za korištenje diskurzivnih reprezentacija se temelji na broju predmeta koje one reprezentiraju.

S druge strane ikoničke reprezentacije nemaju efekt predmeta. Na primjer, slika šezdeset žirafa ne treba više prostora od fotografije bez žirafa. Za drugi primjer, razmotrimo dvije digitalne slike iste veličine i rezolucije, jedna koja prikazuje 100 ljudi i jedna koja prikazuje samo jednog čovjeka. One će zauzimati isti prostor u USB driver-u.

Dakle, Fodor formuliра problem postojanja nepojmovnih intencionalnih mentalnih stanja kao problem postojanja ikoničkih reprezentacija u umu. To je i pitanje mogu li u umu postojati reprezentacije koje nemaju efekt predmeta. Prema Fodoru, to je empirijsko pitanje i postoje dokazi za pozitivan odgovor.

7.8 Empirijski dokazi za postojanje ikoničke reprezentacije

Fodor razmatra neke klasične eksperimente, koje je proveo George Sperling 1960., o pronalaženju informacija sadržanih u podražajima koji su se producirali *tahistoskopom* (tj. unutar ograničenog i točno mjerenog vremena). Ovi rezultati naveli su Sperlinga na razmišljanje o postojanju ikoničke memorije. To je kratkoročno pamćenje, gdje se informacija o podražaju zadržava za kratko vrijeme.

Slika 1 - Tahistoskop

Ispitanicima je bio prezentiran slajd koji sadrži tablicu sa slovima, kao u tablici 4, za kratko vrijeme (50 ms).

A	X	B
M	V	C
T	D	R

Tablica 4

Zatim, subjektima su postavljena pitanja o tome koliko i koja slova su vidjeli. Ispitanici su odgovarali sa samo tri-četiri točnih od devet slova koja su vidjeli. Na primjer, subjekt može zapamtiti da je vidio slova, M, V, D i R koja pripadaju različitim redovima.

Međutim, u proceduri koja se naziva „djelomično izvješće“ („*partial report*“) istraživači su uvježbavali subjekte kako registrirati (*report*) određeni dio podražaja tijekom percepcije drugog podražaja.⁴⁴ Na primjer, subjekti su naučili da dok gledaju tablicu i slušaju zvuk trebaju pratiti ove upute:

- Ako zvuk ima visoki ton, napišite slova koja su u prvom redu tablice.
- Ako zvuk ima srednji ton, napišite slova koja su u drugom redu tablice.
- Ako zvuk ima niski ton, napišite slova koja su u trećem redu tablice.

U takvim uvjetima, subjekti su se mogli sjetiti sva tri slova u istom retku. Na primjer, ako dok gledaju tablicu 4 čuju srednji ton, mogu točno zapisati da su vidjeli slova: M, V, i C. Dakle, Sperling je pretpostavio da, u određenom vremenskom intervalu, postoji ikonička memorija svih slova.

Prema Fodoru, to pokazuje da postoje ikoničke reprezentacije koje nisu osjetljive na „efekt predmeta“. Osim toga Fodor tvrdi da ikonička reprezentacija u kratkoročnom pamćenju treba imati sadržaj jer subjekt koji ih konceptualizira uspijeva biti točniji od puke slučajnosti. Dakle, ova mentalna stanja bi trebala nositi informacije o podražajima.

⁴⁴ Pokušajte ovaj eksperiment na: „Sperling effect“ 2005.

8. Protiv nepojmovnog sadržaja

8.1 Nepojmovni sadržaj: filozofska definicija

Sljedeća je utjecajna definicija nepojmovnog sadržaja:

To say that a mental content is nonconceptual is to say that its subject needs not possess any of the concepts that we, as theorists, exercise when we state the correctness conditions for that content. (Tye 2000, 62)

Pojasnimo ovu definiciju. *Uvjeti ispravnosti* su uvjeti koje mentalna stanja sa sadržajem trebaju zadovoljiti da bi točno reprezentirala svijet. Razmotrimo Fodorove ikoničke reprezentacije u kratkoročnom pamćenju.⁴⁵ Prema Fodoru, ove reprezentacije su nepojmovne. Na primjer, on smatra da ako vidimo slajd koji sadrži tablicu sa slovima, kao u Tablici 1, za kratko vrijeme (50 ms), pohranjujemo nepojmovnu reprezentaciju *R* tablice u kratkoročnom pamćenju. Poslije, možemo konceptualizirati sadržaj ove reprezentacije te se možemo, na primjer, sjetiti slova u prvom redu tablice.

A	X	B
M	V	C
T	D	R

Tablica 1

Teoretičari mogu opisati uvjete ispravnosti reprezentacije *R* na sljedeći način:

Reprezentacija *R* subjekta *S* je ispravna ako ona reprezentira tablicu sa slovima A, X, B u prvom redu, M, V, C u drugom redu, te T, D, R u trećem redu.

Teoretičari mogu pružiti ovaj opis uvjeta ispravnosti ako i samo ako oni posjeduju pojmove TABLICA, RED, SLOVA, PRVI, DRUGI, TREĆI, itd. Međutim, prema pristašama nepojmovnog sadržaja, *S* može reprezentirati Tablicu 1 s reprezentacijom *R* bez posjedovanja ovih pojmova. Koristeći Fodorovu terminologiju, možemo reći da *S* može *reprezentirati* Tablicu 1, ali je ne može *reprezentirati kao* tablicu koja ima tri reda koji sadržavaju određena slova.⁴⁶

8.2 Fundacionalizam

Jerry Fodor razmatra dva moguća prigovora tezi postojanja nepojmovnog sadržaja (ikoničkih reprezentacija).⁴⁷ Ovi prigovori se temelje na dvjema različitim epistemološkim teorijama o izvorima opravdanja perceptualnog znanja. Razmotrimo prvu teoriju.

Prvo epistemološko gledište, poznato kao *fundacionalizam*, tvrdi da postoje nepojmovni sastojci iskustva koji konstituiraju osnovu (engl. *foundation*) našeg znanja tako što nude krajnje opravdanje naših vjerovanja. Osim toga, pretpostavlja se da imamo direktni i potpuni epistemički pristup ovim nepojmovnim elementima iskustva. To znači da ne trebamo pratiti nikakvu inferencijalnu

⁴⁵ Fodor 2007.

⁴⁶ Fodor 2007, 113-114.

⁴⁷ Fodor 2007, 113-114.

proceduru za posjedovanje i znanje ovih nepojmovnih elementa. Vidjet ćemo kako ovo može stvoriti problem za Fodorovu teoriju nepojmovnog sadržaja.

Fundacionalisti smatraju da postoje dva različita načina za opravdanje vjerovanja, odatle, postoje i dvije vrste vjerovanja. Vjerovanja u prvoj skupini su opravdana drugim vjerovanjima. Ona u drugoj skupini su opravdana direktnim pristupom „dostavi“ (engl. *deliverance*) perceptivnog dokaza.

Wilfrid Sellars (1956), nazvao je *danost* ili *datost* (engl. *the given*) ovu vrstu temeljnog perceptualnog dokaza, koji je, prema pristašama fundacionalizma, potreban za garantiranje našeg znanja svijeta. Slijedeći Sellarsa, filozofi s terminom „*given*“ referiraju na neku vrstu dokaza koje nudi iskustvo, koje je dostupno direktno u introspekciji i koje ne zahtijeva nikakvu konceptualizaciju.

Razmotrimo, na primjer, vjerovanje da:

(1) je šalica ispred mene žuta.

Čini se da perceptualno iskustvo može pružiti nekome razloge za vjerovati da je (1) istinito i stoga da je ovo vjerovanje opravdano. Ako bismo se pitali zašto neka osoba vjeruje da (1), ona bi mogla reći da *vidi* šalicu te *vidi* da je ispred nje i *vidi* da je žuta. Dakle, perceptualna iskustva imaju ulogu u *racionalnom* opravdanju perceptualnih vjerovanja. Osim toga, pristaše pojma datosti tvrde da iskustvo šalice ili nekih njezinih svojstava, poput oblika, boje, itd., su direktno dobivena iz iskustva bez pomoći drugih vjerovanja i pojmova.

Fodor argumentira da njegov pojam ikoničkog sadržaja ne može igrati ulogu koju, prema pristašama fundacionalizma, „*the given*“ treba igrati. On sumnja da postoje neki perceptualni sadržaji koji su dostupni svijesti za opravdanje perceptualnih vjerovanja, a da nisu proizvod nekih inferencijalnih procedura.

Fodor spominje načela perceptivne konstantnosti. Na primjer, ako se varira iluminacija neke površine, subjekti će svejedno vidjeti površinu iste boje. Fodor smatra da to pokazuje da postoje podsvjesni inferencijalni procesi koji automatski „ispravljaju“ informacije o uvjetima svjetlosti. Dakle, prema Fodoru, ikonički sadržaj se može koristiti u svjesnim procesima za opravdanje perceptualnih vjerovanja. Međutim, ovaj sadržaj nije datost u fundacionalističkom smislu jer je rezultat inferencijalnih procesa koji su osjetljivi na kontekstualne uvjete.

Naprotiv, Fodorov pojam nepojmovnog sadržaja se može koristiti za kritiku fundacionalizma. Fundacionalisti koji smatraju da se epistemičko opravdanje u konačnici temelji na datostima trebaju odbaciti tezu postojanja ikoničkih nepojmovnih reprezentacija. Međutim, prema Fodoru, imamo dovoljno dokaza za zaključak da postoje ikoničke (nepojmovne) reprezentacije koje opravdavaju perceptualna vjerovanja. Stoga, prema njemu možemo zaključiti da je ova vrsta fundacionalizma neodrživa.

8.3 McDowellov prigovor nepojmovnom sadržaju

Neki antifundacionalisti pružili su i argument protiv nepojmovnog sadržaja. Oni su napali pojam datosti (engl. *the given*), ali su istovremeno kritizirali i tezu da nepojmovni sadržaj ima ulogu u našom svjesnom mentalnom životu. John McDowell pružio je vrlo utjecajan prigovor tezi postojanja nepojmovnog sadržaja u perceptivnoj svijesti.⁴⁸ Fokusirao se na pitanje može li svjesna percepcija imati nepojmovni sadržaj. Ovo pitanje se odnosi na *osobnu razinu* na kojoj je djelatnik svjestan postojanja svijeta koji postoji *na određene načine* (engl. *aware of the world as being in certain ways*).

⁴⁸ McDowell 1994, vidi 50-55.

McDowellov argument je fokusiran na epistemološko pitanje o tome kako dobivamo opravdanja za vjerovanja i prosudbe o svijetu. Možemo pojednostaviti njegov argument na sljedeći način:

1. Samo stanja s pojmovnim sadržajem mogu pružiti *razloge* za vjerovanja.
2. Perceptivno iskustvo pruža *razloge* za perceptivna vjerovanja.

Dakle:

3. Perceptivno iskustvo ne može imati nepojmovni sadržaj.

Razmotrimo prvu premisu.

1.1.2 Spontanost pojmova i razloga

McDowell podržava „zahtjevno“ gledište o pojmovnom sadržaju, koje se temelji na Kantovoj epistemologiji i njegovoj teoriji sudova. Prema McDowellu, posjedovanje i upotreba pojmova temelji se na spontanosti (engl. *spontaneity*). Spontanost je opća mentalna sposobnost za kreativno kombiniranje naših reprezentacija. Osim toga, spontanost, iz metafizičke perspektive, uključuje mentalno uzrokovanje koje nije i samo uzrokovano prethodnim događajima. Dakle, spontanost je sloboda.⁴⁹

Osim toga spontanost je uključena u aktivno reflektivno razmišljanje o razlozima koje imamo za vjerovanja ili djelovanja.

It is essential to conceptual capacities, in the demanding sense, that they can be exploited in active thinking, thinking that it is open to reflection about its own rational credentials. (McDowell 1994, 47)

Esencijalno je za konceptualne sposobnosti, u zahtjevnom smislu, da se mogu koristiti u aktivnom mišljenju, mišljenju koje je otvoreno za refleksiju o svojim racionalnim temeljima. (McDowell 1994, 47)

S obzirom na ovo „zahtjevno“ gledište o pojmovnom sadržaju, subjekt ima mentalna stanja s pojmovnim sadržajem samo kad ih može koristiti u prosuđivanjima o tome što *treba* vjerovati i raditi. Pojmovi su povezani relacijama na kojima se temelje racionalni (epistemički, proceduralni i agentski) odnosi između pojmovnih mentalnih stanja.

Prema McDowellu, mentalna stanja s pojmovnim sadržajem imaju točne racionalne odnose koji se mogu koristiti kad, na primjer, trebamo opravdati vjerovanja. Uzmimo da subjekt *S* vjeruje da:

(1) je tepih crven.

S može koristiti vjerovanje (1) kao razlog za vjerovanje da:

(2) tepih je obojen.

Korak od vjerovanja (1) do vjerovanja (2) je racionalno opravdan zato što postoji inferencijalni odnos između pojma CRVENO i pojma OBOJEN.

Općenito, McDowell smatra da mentalna stanja koja imaju pojmovni sadržaj, a koji je povezan s pojmovnim inferencijalnim odnosima, mogu pružiti razloge koji se mogu reflektivno razmotriti kad trebamo i želimo odlučiti što trebamo vjerovati i činiti. To znači da se *spontanost* može manifestirati koristeći ovu vrstu mentalnih stanja.

Štoviše, prema McDowellu, *samo* mentalna stanja koja imaju pojmovni sadržaj mogu pružiti razloge i biti dio spontanosti. On smatra da, osim pojmovnih odnosa, među mentalnim stanjima postoje i uzročni odnosi. Međutim, uzročni odnosi nisu korišteni za aktivnost spontanosti. Kako

⁴⁹ McDowell 1994, 46-47. Vidi, za uvod u Kantovu teoriju suda, Hanna 2011.

McDowell kaže uzročnost može samo pružiti „isprike“ ili izgovore (engl. *exculpations*), ali ne može pružiti opravdanje (engl. *justification*). Na primjer, razmotrimo da moje vjerovanje da:

(2) je tepih crven.

jest rezultat direktne stimulacije mog mozga s elektrodama. Čini se intuitivnim da ja nisam odgovoran, na epistemički način, za ovo vjerovanje. Usvojavanje ovog vjerovanja je samo nešto što mi se dogodilo.

1.1.3 Uloga receptivnosti

Razmotrimo sad drugu premisu McDowellovog argumenta protiv nepojmovnog sadržaja perceptualnih iskustava.

2. Perceptivno iskustvo pruža *razloge* za perceptivna vjerovanja.

McDowell pruža obranu teze da prijemčivost (engl. *receptivity*) treba ograničiti spontanost. Prijemčivost je sposobnost da na nas utječe svijet kako nam je dan u našem iskustvu. Ukratko, McDowell smatra da bi spontanost bez prijemčivosti bila u potpunosti slobodna ili neograničena te da ne bismo mogli imati spoznaje o svijetu. Dakle, iskustvo treba pružiti razloge za razmišljanje i vjerovanje da je svijet na taj i taj način. To znači, s obzirom na premisu 1., da iskustvo može imati samo pojamovni sadržaj.

8.4 Fodorovi prigovori McDowellu

Fodor prigovara McDowellu da imamo dobre argumente za zaključak da postoje ikoničke (nepojmovne) reprezentacije koje uzrokuju perceptualna vjerovanja. Dakle trebamo prihvatiti da odnos opravdanja može biti i između mentalnih stanja s nepojmovnim sadržajem.⁵⁰ Fodor, protiv McDowellovog gledišta, dopušta da uzročni odnosi mogu pružiti opravdanje za perceptualna vjerovanja. Stoga, prema Fodoru, premisa 1. McDowellovog argumenta nije istinita.

Razmotrimo ovaj primjer:

(A) Slika nosi informaciju da postoje tri žirafe, dvanaest nogu žirafa, tri žirafina vrata, itd.

Netko tko vidi sliku i ima pojmove ŽIRAFA, TRI, dobiva iz slike informaciju (B) da postoje tri žirafe.

Prema Fodoru, korak od (A) do (B) je prijelaz koji uključuje utemeljivanje perceptualnog vjerovanja da slika reprezentira tri žirafe. Naročito, protiv normativizma s kojim smo se već susreli, Fodor zagovara da se pojmovi primjenjuju na informaciju koja potječe iz ikoničkih reprezentacija bez osjetljivosti na *apriorne* racionalne norme. Da bi se primijenio pojam ŽIRAFA na žirafu, djelatnik ne treba biti osjetljiv na normativne kriterije za korištenje pojam ŽIRAFA. Dovoljno je da mu se primjena pojma *uzročno* temelji na ikoničkoj reprezentaciji.

⁵⁰ Fodor 2007, 115.

9. „Uski“ i „široki“ mentalni sadržaj

9.1 Internalizam, eksternalizam i supervenijencija

Kognitivni sadržaj je dimenzija mentalnog sadržaja relevantna za psihološko objašnjenje. Glavni primjer psihološkog objašnjenja koje se temelji na *kognitivnom sadržaju* je sljedeći: (i) $a = b$ i (ii) S vjeruje da $P(a)$, međutim (iii) S ne vjeruje da $P(b)$. Budući da S nije iracionalan onda nije prikladno pripisivati mu kontradiktorna vjerovanja. Stoga ovakvu situaciju možemo objasniti oslanjajući se na pojam kognitivnog sadržaja. U ovom slučaju možemo reći da S nije iracionalan zato što *kognitivni sadržaj* koji je izražen s rečenicom $P(a)$ je različit od onog koji je izražen s rečenicom $P(b)$.

Različiti autori imaju različita gledišta o tome koji uvjeti određuju kognitivni sadržaj mentalnih stanja. Neki smatraju da ti uvjeti uključuju samo unutarnja psihološka svojstva subjekata; drugi smatraju da su relevantna i vanjska svojstva prirodne ili društvene okoline. Ova se rasprava može ilustrirati koristeći pojam *supervenijencije* (engl. *supervenience*). Supervenijencija je relacija među skupovima svojstava. Razmotrimo, na primjer, skupove A i B .

(Supervenijencija) Skup A *supervenijentnih* svojstava *supervenira* nad skupom B *temeljnih svojstava*, ako i samo ako, ako su stvari potpuno jednake u B -svojstvima, onda je nužno da su potpuno jednake u A -svojstvima.

Na primjer, možemo pretpostaviti da estetska svojstva umjetničkog djela (ljepota, itd.) superveniraju nad njegovim fizikalnim svojstvima. To znači da ako je to djelo lijepo, svaki fizički duplikat ovog djela isto tako će biti lijep. Na primjer, ako je jedna izvedba pjesme „Zastave“ dobra (ili loša), onda sve izvedbe koje su joj fizički identične, to jest koje uzrokuju iste molekularne kompresije zraka i iste modifikacije u našem mozgu itd. će biti dobre (ili loše).

Obrnuto ne vrijedi. Iz supervenijencije estetskih svojstava nad fizikalnim svojstvima ne slijedi da ako su umjetnička djela lijepa, onda trebaju imati ista fizička svojstva. Ako su izvedbe pjesme „Dijete u vremenu“ i pjesme „Ruke“ dobre, ne slijedi da one imaju ista fizička svojstva.

Postoje različite vrste supervenijencija.⁵¹ Ovdje nam treba pojam lokalne supervenijencije:

(Lokalna supervenijencija) A -svojstva *superveniraju lokalno* nad B -svojstvima ako i samo ako, bilo koji pojedinci x i y i bilo koji mogući svjetovi S_1 i S_2 , ako x , koji postoji u S_1 , i y , koji postoji u S_2 , su potpuno jednaki u B -svojstvima, onda su oni jednaki u A -svojstvima.

Sad možemo opisati glavne teorije u raspravi o uvjetima koji određuju kognitivni sadržaj.

Pristaše *internalizma* vjeruju da je kognitivni sadržaj *uski* zato što je konstituiran samo od uvjeta koji su unutar subjekta. Preciznije, oni tvrde da kognitivni sadržaji mentalnih stanja subjekta lokalno superveniraju nad njegovim psihičkim i fizičkim svojstvima.⁵² Dakle, prema internalistima, ako dva subjekta, recimo Alf i Alf-blizanac, koji se nalaze u dvama različitim mogućim svjetovima, recimo Zemlja i Zemlja-Blizankinja, i koji imaju istu fizičku i psihološku strukturu, trebaju imati mentalna stanja s istim kognitivnim sadržajima. Ako, na primjer, Alf vjeruje da „Kulen je ukusan“ i Alf-blizanac vjeruje da „Kulen je ukusan“, onda njihova vjerovanja trebaju imati isti kognitivni sadržaj.

⁵¹ Vidi McLaughlin i Bennett 2011.

⁵² Za objašnjenje zašto internalisti trebaju formulirati svoju tezu koristeći pojam lokalne supervenijencije, vidi Braddon-Mitchell i Jackson 1996, 214-16.

Protiv internalizma, eksternalisti tvrde da je kognitivni sadržaj *širok*. To znači da među uvjetima koji determiniraju kognitivni sadržaj nekih mentalnih stanja, neki od njih su izvan posjedovatelja tih mentalnih stanja. Uz unutarnja svojstva subjekata, kognitivni sadržaj se temelji na vanjskim prirodnim ili socijalnim uvjetima. Dakle kognitivni sadržaj ne supervenira nad psihološkim i fizičkim svojstvima subjekta.

9.2 Burgeov društveni eksternalizam

Postoje različite vrste eksternalizma koje se temelje na različitim gledištima o vanjskim uvjetima koji su potrebni za determiniranje kognitivnih sadržaja. Neki filozofi smatraju da su društveni uvjeti najvažniji za ovu determinaciju dok drugi misle da su prirodna svojstva okoline važnija.

Eksternalisti su pružili argumente protiv teze da kognitivni sadržaj lokalno supervenira nad unutarnjim svojstvima subjekta. Ovi argumenti koriste misaone eksperimente koji pokazuju da je moguće sljedeće:

- (1) subjekti *A* i *B* su potpuno jednaki u pogledu svojih unutarnjih psiholoških i fizičkih svojstava. (Premisa „blizanaca“ koji imaju ista unutarnja svojstva)
- (2) *A* i *B* su u različitim mogućim svjetovima koji se razlikuju u nekim socijalnim ili prirodnim uvjetima. (Premisa različitih mogućih svjetova)
- (3) *A* i *B* imaju intencionalna mentalna stanja s različitim kognitivnim sadržajima. (Teza različitih kognitivnih sadržaja)

Tyler Burge je ponudio argument za socijalni eksternalizam koji je zasnovan na misaonim eksperimentima ovog tipa.⁵³

9.2.1 Blizanci

Burge razmatra slučaj subjekta Alfa, koji živi na Zemlji. Alf ima puno istinitih vjerovanja o artritisu. Na primjer, on zna da je artritis neka bolest, da mnogo starih ljudi ima artritis, itd. Osim toga on vjeruje da je artritis bolest zglobova i mišića. Ovo vjerovanje je neistinito jer kako znamo, artritis je upala zglobova i ne utječe na mišiće. Zatim Burge razmatra Alf-blizanca, koji živi na Zemlji-Blizankinji. Alf i Alf-blizanac su potpuno jednaki u pogledu unutarnjih psiholoških i fizičkih svojstava.

9.2.2 Različiti mogući svjetovi

Alf živi na našoj Zemlji gdje stručnjaci, na primjer reumatolozi, smatraju da se termin „artritis“ odnosi na upalu zglobova. Međutim na Zemlji-Blizankinji, gdje živi Alf-blizanac, stručnjaci imaju liberalnije gledište. Oni smatraju da se termin „artritis“ odnosi na upale zglobova i mišića te drugih tkiva.

9.2.3 Različiti sadržaji

Jednog dana Alfa boli bedro; on počinje vjerovati da ima artritis u bedru. Dakle, čini se da je ispravno pripisati sljedeće vjerovanje Alf:

- (1) Alf vjeruje da ima artritis u bedru.

Istovremeno, Alfa-blizanca boli bedro i počinje vjerovati da ima artritis u bedru. Netko bi mogao tvrditi sljedeće :

- (2) Alf-blizanac vjeruje da ima artritis u bedru.

⁵³ Burge 1979.

Burge smatra da, ako interpretiramo *de dicto* pripisivanja (1) i (2), (1) je istinito dok je (2) neistinito. Burge smatra da Alf, iako ima neistinito vjerovanje da se „artritis“ odnosi na upalu mišića, posjeduje pojam ARTRITIS. Međutim, njegovo vjerovanje da „ima artritis u bedru“ nije istinito jer je Alf član društva u kojem stručnjaci koriste „artritis“ samo za upale zglobova.

Burge smatra da Alf-blizanac, iako ima i druga vjerovanja i mentalna stanja koja posjeduje Alf, nema pojam ARTRITIS. To je tako jer stručnjaci na Zemlji-blizankinji nemaju taj pojam. Ako Alf-blizanac nema pojam ARTRITIS, ne možemo mu pripisivati vjerovanja koja se temelje na tom pojmu. Stoga je rečenica (2) neistinita.

Ako je Burgeovo tumačenje misaonog eksperimenta točno, slijedi da je moguće da dva subjekta, koja su potpuno jednaka u unutarnjim psihološkim i fizičkim uvjetima, mogu imati mentalna stanja s različitim kognitivnim sadržajima. Dakle, kognitivni sadržaj ne supervenira lokalno nad ovim unutarnjim svojstvima. I društveni uvjeti, kao na primjer način na koji stručnjaci koriste pojmove, su važni za determinaciju kognitivnog sadržaja.

9.3 Segalova analiza Burgeovog argumenta za društveni eksternalizam

Gabriel Segal je kritizirao eksternalizam i branio internalizam u svojoj knjizi *A slim book about narrow content* (Segal 2000). Razmotrit ćemo neki od njegovih argumenata protiv eksternalizma te u korist internalizma koje je iznio u svom članku Segal 2007.

Segal smatra da je glavna teza u Burgeovom gledištu da je kognitivni sadržaj, poput jezičnog značenja, determiniran u javnom korištenju jezika. On naziva ovu tezu „konzumerizam“. Mi smo „potrošači“ koji „koriste“ javni sadržaj:

The idea behind „consumerism“ is that a speaker is a consumer of public words with public contents: it is not for the speaker to produce his own meaning or content. (Segal 2007, 6)

Na primjer, Alf, koji misli da se može imati artritis u mišićima, i doktor, koji zna da je artritis samo upala zglobova, imaju isti pojam ARTRITIS. Taj pojam doprinosi istom kognitivnom sadržaju u njihovim intencionalnim stanjima. To je tako zato što su Alf i doktor članovi iste lingvističke zajednice.

Preciznije, Segal smatra da se Burgeov argument temelji na tezi koju on naziva *jakim konzumerizmom*

Strong consumerism is the thesis that: in typical cases, each term of public language has a unique cognitive content associated with it, and when a speaker uses the term, that is the cognitive content they express by it. (Segal 2007: 6)

Na primjer, iz jakog konzumerizma slijedi da je „artritis“ termin javnog jezika koji ima isti kognitivni sadržaj za sve one koji koriste taj jezik. Dakle, Alf i reumatolog (stručnjak koji se bavi artritismom) u našoj zemlji, kad koriste riječ „artritis“ izražavaju isti kognitivni sadržaj. To znači da oni i posjeduju isti pojam ARTRITIS. Na isti način, kad Alf-blizanac i reumatolog-blizanac koriste „artritis“, oboje izražavaju isti kognitivni sadržaj. Oni posjeduju isti pojam, koji nije pojam ARTRITIS. Međutim, Segal smatra da jaki konzumerizam nije prihvatljiv.

9.3.1 Segalov prigovor protiv jakog konzumerizma

Da bi se pokazalo da je jaki konzumerizam neistinit, dovoljno je pokazati da jedna obična osoba i jedan stručnjak asociraju različite kognitivne sadržaje uz isti termin. Segal razmatra slučaj Alfa koji je Burge iskoristio u svojem misaonom eksperimentu. Segal pretpostavlja da Alf ode živjeti u Francusku i nauči francuski. Naučio je koristiti francuski termin „arthrite“ kako ga koriste stručnjaci. On ima ista vjerovanja koja oni imaju o referenciji termina „arthrite“, te vjeruje da je „arthrite“

samo upala zglobova. Međutim, Alf ne zna da je „arthritis“ francuski prijevod hrvatskog termina „artritis“. Dakle, on još uvijek vjeruje da je artritis upala zglobova i mišića.

Stoga je Alf spreman prihvatiti sljedeću rečenicu:

(8) Imam artritis u svojem bedru.⁵⁴

Međutim, neće prihvatiti prijevod rečenice (8) na francuskom:

(9) J'ai de l'arthrite a la cuisse.

Prema Segalu, možemo isključiti da je Alf iracionalan. Stoga činjenica da Alf ima dispoziciju za vjerovati (8), ali nema dispoziciju za vjerovati (9) temelji se na različitim pojmovima, i kognitivnim sadržajima, koje Alf izražava koristeći termin „artritis“ i termin „arthritis“.

S obzirom da stručnjaci, u Hrvatskoj i Francuskoj, imaju ista vjerovanja o točnoj upotrebi „artritis“ i „arthritis“, Alf ne dodjeljuje ovim terminima iste pojmove kao stručnjaci. Segal zaključuje da je jaki konzumerizam neistinit.

9.4 Segalov prigovor protiv slabog konzumerizma

Segal priznaje da se može formulirati argument protiv internalizma, sličan onom koji je ponudio Burge, ali se ne temelji na tezi jakog konzumerizma. Ovaj argument koristi drugu tezu, koju Segal naziva „slabi konzumerizam“:

Weak consumerism is the (conjunctive) thesis that: (a) in typical cases, the extension conditions of the concept that a subject expresses by a term are partly determined by expert opinion, and (b) the cognitive content of a concept determines its extension conditions. (Segal 2007: 6)

Slabi konzumerizam je teza da: (a) u tipičnim slučajevima, uvjeti ekstenzije pojma kojeg subjekt izražava nekim terminom su djelomično determinirani mišljenjem eksperata i (b) kognitivni sadržaj pojma determinira svoje uvjete ekstenzije.

Pomoću izraza „uvjeti ekstenzije“ (*extension conditions*) Segal referira na uvjete koje predmet treba zadovoljavati da bi pripadao nekom pojmu. Na primjer, uvjeti ekstenzije pojma ARTRITIS su „biti upala zglobova“.

Možemo ilustrirati tezu da kognitivni sadržaj determinira uvjete ekstenzije s tradicionalnom teorijom prema kojoj je definicija kognitivni sadržaj pojma (ili je pojam).⁵⁵ Možemo pretpostaviti da ARTRITIS ima kao kognitivni sadržaj definiciju „upala zglobova“. Tada neko stanje spada pod pojam ARTRITIS, koji se izražava terminom „artritis“, kada to stanje uključuje upalu zglobova.

Slabi konzumerizam ne zahtijeva, kao jaki konzumerizam, da svi pripadnici jezične zajednice kad koriste neku riječ izražavaju isti kognitivni sadržaj. Da bismo razumjeli razliku između ove vrste konzumerizma, razmotrimo, kao primjer, ime „Kant“.

Stručnjaci u zemlji znaju da Kant koji je bio filozof je isti Kant koji je redovito išao u šetnju u pet sati. Međutim, ako je slabi konzumerizam istinit, možemo zamisliti da Alf vjeruje da postoje dva Kanta. Jedan je poznati filozof, dok je drugi redoviti šetač. Dakle, Alf može koristiti istu riječ „Kant“ s dvama različitim kognitivnim sadržajima. Međutim, prema slabom konzumerizmu, kada Alf koristi riječ „Kant“ na ovaj način odnosi se na Kanta jer su uvjeti ekstenzije pojma KANT *djelomično* determinirani mišljenjem eksperata. Razmotrimo sada slučaj Alfa-blizanca koji je na Zemlji-Blizankinji i koristi riječ „Kant“ s dvama različitim kognitivnim sadržajima. Tamo stručnjaci znaju da Kant-blizanac pripada pojmu KANT. Dakle, prema pristašama slabog konzumerizma, kada Alf-

⁵⁴ Rečenice su numerirane kao u Segalovom članku.

⁵⁵ Važno je uzeti u obzir da je to samo jedno moguće objašnjenje kako kognitivni sadržaj determinira uvjete ekstenzije.

blizanac koristi riječ „Kant“ onda referira na Kanta-blizanca. Iz toga slijedi da je internalizam neistinit jer unatoč tome što su Alf i Alf-blizanac fizički identični, sadržaji njihovih misli su drukčiji kada formiraju misli koristeći pojam KANT.

Prema Segalu, slabi konzumerizam je također pogrešan.⁵⁶ On razmatra ponovo slučaj u kojem Alf ide živjeti u Francusku i uči francuski. Argumentira da, prvo, kad Alf koristi riječ „arthritis“ on ne izražava pojam ARTRITIS. On izražava taj pojam kad koristi Francusku riječ “arthrite”, jer ne zna da se „arthritis“ prevodi s „arthrite“. Dakle, nema razloga pretpostaviti da kad on koristi riječ „arthritis“, da referirai samo na primjere artritisa, to jest upale zglobova, u skladu s uvjetima koje utvrđuju stručnjaci.

⁵⁶ Segal 2007, 7-8.

10. Protiv uskog sadržaja

10.1 Uski sadržaj i psihološko objašnjenje

Prema eksternalizmu, neki uvjeti koji determiniraju kognitivni sadržaj mentalnog stanja M subjekta S su izvan S -a. Dakle, eksternalisti smatraju da je sadržaj širok. Protivno tome, internalisti vjeruju da je kognitivni sadržaj uzak. To znači da su uvjeti koji determiniraju kognitivni sadržaj mentalnog stanja M subjekta S unutra S -a.

Neki filozofi smatraju da uski sadržaj ima glavnu ulogu u psihološkim objašnjenjima ponašanja.⁵⁷ Da bismo razumjeli argument za ovu konkluziju, razmotrimo, na primjer, Burgeov slučaj Alfa i Alfa-blizanca. Možemo ilustrirati taj slučaj pomoću sljedeće tablice:

Svijet	Osoba	Unutarnja stanja	Što stručnjaci vjeruju	Mentalno stanje	Kognitivni sadržaj
Zemlja	Alf	$S_1...S_n$, i vjerovanja da „artritis je upala zglobova i mišića.“	Artritis je samo upala zglobova.	M_1 je vjerovanje čiji sadržaj je „bedro me boli jer imam artritis.“	Kognitivni sadržaj koji determinira da je M_1 o artritisu.
Zemlja-Blizankinja	Alf-blizanac	$S_1...S_n$, i vjerovanja da „artritis je upala zglobova i mišića.“	Artritis je upala zglobova i mišića.	M_2 je vjerovanje čiji sadržaj je „bedro me boli jer imam artritis.“	Kognitivni sadržaj koji determinira da M_2 nije o artritisu, nego je o artritisu-blizancu.

Tablica 1

Razmotrimo sad objašnjenje zašto Alf uzima aspirin. Na primjer, možemo imati ovo objašnjenje:

(A) (1) Alfa boli bedro. (2) Alf želi ublažiti bol. (3) Alf vjeruje M_1 „bedro me boli jer imam artritis“. (4) Alf vjeruje da je aspirin učinkovit protiv artritisa. Dakle, (5) Alf uzima aspirin.

Slično možemo objasniti činjenicu da Alf-blizanac (Alf-b) uzima aspirin:

(B) (1) Alfa-b boli bedro. (2) Alf-b želi ublažiti bol. (3) Alf-b vjeruje M_2 „bedro me boli jer imam artritis“ (4) Alf-b vjeruje da je aspirin učinkovit protiv artritisa. Dakle, (5) Alf-b uzima aspirin.

Izgleda da su ova dva objašnjenja ista. No, ako je eksternalizam točan, kognitivni sadržaji vjerovanja M_1 i M_2 su različiti. Dakle, ova objašnjenja se trebaju temeljiti na istim unutarnjim svojstvima Alfa i Alfa-blizanca. Pristaše internalizma vjeruju da upravo ta svojstva određuju uski kognitivni sadržaj.

⁵⁷ Braddon-Mitchell i Jackson 1996, 219-220.

Stoga ovaj argument, ako je dobar, pokazuje da trebamo pretpostaviti neki pojam uskog sadržaja koji igra ulogu u psihološkim objašnjenjima..

Postoji i argument za jači zaključak prema kojem široki sadržaj nije relevantan za psihološko objašnjenje.

10.2 Fodorov argument za metodološki solipsizam

Jerry Fodor je ponudio različite verzije utjecajnog argumenta za konkluziju da široki sadržaj ne može imati nikakvu ulogu u psihološkom objašnjenju.⁵⁸ Fodor naziva ovu tezu *metodološkim solipsizmom*. Argument možemo formulirati na sljedeći način:

1. Psihološko objašnjenje ponašanja se temelji samo na uzročnim relacijama između mentalnih stanja i ponašanja.

Razmotrimo, na primjer, objašnjenje (A) zašto Alf uzima aspirin. Prema 1., (A) se temelji na činjenicama da mentalna stanja u (1), (2), (3) i (4) uzrokuju ponašanje u (5).

2. Mentalna stanja su unutarnja stanja subjekta, tj. neuralna stanja mozga.
3. Uzročna snaga mentalnih stanja je lokalna. Svojstva izvan mentalnih stanja (tj. uzročni izvor (engl. *causal origin*) i pozicija subjekta u društvu) je samo indirektno determiniraju.

Na primjer, Alf i Alf-blizanac imaju ista neuralna stanja mozga. Iako su Alf i Alf-blizanac u različitim okolinama, ta neuralna stanja uzrokuju ista mentalna stanja i ponašanja.

Dakle:

4. Svojstva izvan subjekta nemaju ulogu u psihološkom objašnjenju.

Trebamo dakle zaključiti da ako je kognitivni sadržaj širok, on nema nikakvu ulogu u psihološkom objašnjenju.

10.2.1 Odgovor 1: razlika između uzročnosti i individuacije mentalnih stanja

Sarah Sawyer koristi odgovor koji je Tyler Burge ponudio protiv Fodorovog argumenta.⁵⁹ Ona tvrdi da treba razlikovati svojstva koja karakteriziraju određeno mentalno stanje, tj. svojstva koja su nužna za *individuaciju* mentalnog stanja, i svojstva koja objašnjavaju zašto u određenim uvjetima mentalno stanje može *uzrokovati* neko ponašanje ili drugo mentalno stanje.

Prema Sawyer, eksternalisti vjeruju da se individuacija mentalnih stanja temelji na obrascima uzročnih relacija. Na primjer, vjerovanje da „će vrijednost srebra rasti“ je djelomično karakterizirano kao mentalno stanje koje uzrokuje *ceteris paribus*, tj. ako su neki uvjeti ispunjeni, kupnju srebra. Ova individuacija ne definira kako specifični primjeri vjerovanja u nekoj konkretnoj situaciji uzrokuju specifično djelovanje (kupovinu). Prema Sawyer i Burgeu, ta razina nije relevantna kad želimo individuirati mentalno stanje.

To ne znači da Sawyer i Burge smatraju da ne možemo objasniti kako u specifičnim slučajevima mentalna stanja uzrokuju ponašanje. Oni tvrde da u specifičnim slučajevima, mentalna stanja mogu uzrokovati ponašanje jer subjekti imaju određena neuralna unutarnja stanja. Na primjer, pretpostavimo da Alf, na Zemlji, vjeruje da ga bole zglobovi jer ima artritis. On uzima aspirin jer

⁵⁸ Fodor 1988 i Fodor 1980. Ova prezentacija se temelji na Braddon-Mitchell i Jackson 1996, 224-225.

⁵⁹ Sawyer 2007, 25, treći odlomak, koji počinje: „The second confusion amounts to a conflation between causation, which is a relation between particular events or states, and individuation, that is based on patterns among causal relations.“

vjeruje da je aspirin učinkovit protiv artritisa. Prema Sawyer, neka neuralna unutarnja stanja Alfa, recimo $N_1...N_2$, jesu uzroci za to specifično ponašanje.

Prema Sawyer, Fodor miješa specifične kauzalne relacije i kauzalne obrasce koji su važni za individuaciju mentalnih stanja. Dakle, protiv premise 3. u Fodorovom argumentu, ona tvrdi da ako je eksternalizam istinit onda nije istina da ista neuralna stanja imaju iste uzročne moći koje karakteriziraju uzročne obrasce koji definiraju psihološko stanje.

Na primjer, Alf-blizanac će također uzeti tabletu kada ima neuralna unutarnja stanja $N_1...N_2$. Međutim, prema Sawyer, to ne znači da $N_1...N_2$ kod Alfa-blizanca realiziraju isti obrazac mentalnog uzrokovanja koji realiziraju kod Alfa. Kod Alfa, $N_1 ... N_2$ uzrokuju uzimanje tablete protiv artritisa, dok na Zemlji-Blizankinji, kod Alfa-blizanca, uzrokuju uzimanje tablete protiv artritisa-blizanca (kako znamo, prema Burgeu, Alf-blizanac ne može referirati na artritis). I to je zato što na Zemlji Alf ima vjerovanje o artritisu, dok na Zemlji-Blizankinji Alf-blizanac ima vjerovanje o artritisu-blizancu.⁶⁰

10.2.2 Odgovor 2: relacijska svojstva obilna u znanosti

Nadalje, Sawyer argumentira da je protiv argumenta iz neučinkovitosti širokog sadržaja dovoljno primijetiti da se u znanosti često koriste objašnjenja koja se temelje na relacijskim svojstvima predmeta.⁶¹ Relacijska svojstva su ona koja predmet može imati samo ako su ispunjeni neki uvjeti koji su izvan predmeta. Na primjer, kada objašnjavamo kretanje planeta koristeći pojam gravitacije i udaljenosti od Sunca, ili kada objašnjavamo evoluciju sposobnosti neke životinje za hvatanje specifične vrste životinje. To znači da postoje znanstvena objašnjenja koja se ne temelje samo na svojstvima koja lokalno superveniraju nad unutarnjim svojstvima predmeta. Stoga nije jasno zašto psihologija ne može koristiti ovu vrstu objašnjenja.

10.3 Jerry Fodorova teorija uskog sadržaja

Uz argumente protiv teze da je široki sadržaj koristan za psihološko objašnjenje, neki pristaše uskog sadržaja pružili su teorije o različitim vrstama sadržaja. Jerry Fodor je ponudio dvofaktorsku teoriju sadržaja, koja uključuje uski i široki sadržaj. On smatra da su Burge, i drugi eksternalisti Poput Putnama, pružili dobre argumente za zaključak da postoji široki sadržaj. Ali kao što smo vidjeli, on misli da široki sadržaj nije koristan za psihološko objašnjenje. Dakle, trebamo artikulirati i pojam uskog sadržaja.

Prema Fodorovoj teoriji uskog sadržaja široki sadržaj termina i pojma se mijenja kada se mijenjaju neki socijalni ili prirodni uvjeti koji su izvan subjekta. Na primjer, Burge je pokazao da se na Zemlji termin „artritis“ odnosi na artritis, a na Zemlji-Blizankinji, gdje stručnjaci vjeruju da je artritis upala zglobova i mišića, „artritis“ se odnosi na artritis-blizanac. Fodor smatra da se ova sistematska ovisnost između širokog sadržaja termina (ili pojma) i vanjskih uvjeta treba objasniti koristeći uski sadržaj. Dakle uski sadržaj termina ili pojma je ono što determinira da u različitim kontekstima ili mogućim svjetovima taj termin ili pojam ima različite široke sadržaje.

Fodor smatra da možemo karakterizirati uski sadržaj koristeći pojam (matematičke) funkcije. Prema ovom gledištu, uski sadržaj nekog termina t jest funkcija F_t koja dodjeljuje svakom kontekstu k široki sadržaj termina t u kontekstu k . Razmotrimo na primjer termin „artritis“. Prema ovom gledištu, uski sadržaj je funkcija F_{artritis} koja radi na sljedeći način:

- (1) F_{artritis} (Zemlja) = artritis
- (2) F_{artritis} (Zemlja-Blizankinja) = artritis-blizanac

⁶⁰Sawyer 2007, 25.

⁶¹ Sawyer 2007, 26.

(3) $F_{\text{arthritis}}$ (kontekst k) = široki sadržaj y „artritis“ u k .

Fodor smatra da, za svaki termin ili pojam t , F može igrati ulogu uskog sadržaja jer svojstva konteksta koja su izvan subjekta ne determiniraju F .⁶² Razmotrimo, na primjer, da je funkcija $FA_{\text{arthritis}}$ uski sadržaj koji se dodjeljuje Alfovom terminu „artritis“, i $FA-B_{\text{arthritis}}$ je uski sadržaj koji se dodjeljuje Alfovom-blizančevom terminu „artritis“. Fodor smatra da $FA_{\text{arthritis}}$ i $FA-B_{\text{arthritis}}$ su ista funkcija jer one imaju isti rezultat (ekstenziju) za iste kontekste. Prvo, znamo da:

- (1) $FA-B_{\text{arthritis}}$ (Zemlja-Blizankinja) = artritis-blizanac
- (2) $FA_{\text{arthritis}}$ (Zemlja) = artritis

Drugo, Fodor tvrdi da ako premjestimo Alfa na Zemlju-Blizankinju i Alfa-blizanca na Zemlju, imat ćemo ovu situaciju:

- (1) $FA_{\text{arthritis}}$ (Zemlja-Blizankinja) = artritis-blizanac
- (2) $FA-B_{\text{arthritis}}$ (Zemlja) = artritis

Dakle, trebamo zaključiti da su $FA_{\text{arthritis}}$ i $FA-B_{\text{arthritis}}$ ista funkcija. Svojstva koja su izvan subjekta ne determiniraju ovu funkciju. Subjekti koji, poput Alfa i Alfa-blizanca imaju istu unutarnju kompoziciju, imaju iste funkcije dodjeljene njihovim terminima i pojmovima, tj. isti uski sadržaj.

10.4 Sawyerin prvi prigovor Fodoru

Sawyer smatra da je Fodorov pojam uskog sadržaja samo „teoretska apstrakcija“ koja ne karakterizira što je nužno za sadržaj. Ona tvrdi da je glavna značajka sadržaja da reprezentira svijet na neki način. Međutim, teško je razumjeti kako funkcija, koja dodjeljuje kontekste širokim sadržajima, reprezentira svijet na neke načine.

Štoviše, sadržaj propozicijskih stavova određuje kakav svijet treba biti da bi stav bio istinit, u slučaju vjerovanja, ili zadovoljen, u slučaju želja. No, ona argumentira da se čini da Fodorove funkcije nemaju ovo svojstvo.⁶³ Razmotrimo, na primjer, uski sadržaj asociiran s propozicijskim sadržajem vjerovanja. Prema Fodoru, ovaj uski sadržaj samo fiksira (determinira) činjenicu da ako vjerujete da imate artritis na Zemlji, onda je vaše vjerovanje o artritisu i o vama i o relaciji posjedovanja. Široki sadržaj je zapravo onaj koji fiksira da je vaše vjerovanje istinito ako i samo ako vi imate artritis.

10.5 Sawyerin drugi prigovor Fodoru

Sawyer smatra da Fodor ne može koristiti svoj pojam uskog sadržaja ako želi pratiti metodološki solipsizam. Ovo je teza prema kojoj se psihološko objašnjenje treba odnositi samo na unutarnja svojstva subjekta.

Kao što smo vidjeli, Fodor karakterizira uski sadržaj s funkcijom koja ima različite rezultate u različitim kontekstima. Dakle, ako želimo znati uski sadržaj nekog termina ili pojma, trebamo znati kako ovaj termin mijenja široki sadržaj. Sawyer smatra da iz ovog slijedi da se psihologija koja se bavi samo uskim sadržajem ne može približiti širokim uvjetima koji su centralni za opisivanje uskog sadržaja.⁶⁴

⁶² Fodor 1980. Vidi Sawyer 2007, 24.

⁶³ Sawyer 2007, 24.

⁶⁴ Sawyer 2007, 25.

10.6 Segal protiv širokog sadržaja

Dok Fodor smatra da možemo kombinirati u jednoj teoriji široki i uski sadržaj, Segal je pružio argumente protiv širokog sadržaja. Osobito, kao što smo vidjeli, on smatra da Burgeov argument za postojanje uskog sadržaja nije prihvatljiv.

Segal smatra da svi pojmovi koje imamo imaju uski sadržaj koji se temelji na vjerovanjima subjekta.⁶⁵ Dakle, svaki subjekt dodjeljuje nekom pojmu svoj kognitivni uski sadržaj. Na primjer, u Burgeovom slučaju Alfa, Alf dodjeljuje pojmu ARTRITIS uski sadržaj koji se temelji na njegovim vjerovanjima da je artritis upala zglobova i mišića. Taj sadržaj je različit od onog kojeg stručnjaci povezuju s pojmom ARTRITIS. Dakle, ako želimo točno opisivati ove pojmove trebali bismo koristiti neologizme. Recimo, mogli bismo zvati „Alfov artritis“ Alfov pojam i „Stručnjakov artritis“ pojam stručnjaka. No, Segal dopušta da za svakodnevnim praksama ne trebamo koristiti ove neologizme.

Sawyer odgovara da ako je Segal u pravu, trebali bismo često koristiti neologizme jer ljudi često imaju različita vjerovanja o stvarima o kojima imaju pojmove. Međutim, u stvarnosti to nije slučaj.⁶⁶

⁶⁵ Segal 2007.

⁶⁶ Sawyer 2007, 28-30.

11. Intencionalni fenomenalni karakter

11.1 Uvod

Važan zadatak suvremene filozofije uma jest utvrditi obilježja mentalnih stanja pomoću kojih ih možemo razvrstavati u kategorije. Na primjer, možemo se pitati što karakterizira sve primjere boli u bedru? Ili, u čemu se sastoji bitna razlika između opažanja Smithovog *rumenog* lica i opažanja *zelene* livade?

Pristaše *reprezentacionalizma* (engl. *representationism*) vjeruju da se kategorizacija *svih* mentalnih stanja treba temeljiti na *reprezentacijskim svojstvima* mentalnih stanja jer su to njihova bitna svojstva.⁶⁷ Na primjer, reprezentacionalisti bi rekli da svi primjeri boli u bedru reprezentiraju činjenicu da nešto nije u redu s bedrom. Slično bi rekli da se opažanje Smithovog rumenog lica razlikuje od opažanja zelene livade jer ono reprezentira rumenost Smithova lica (ili da je Smithovo lice rumeno), dok drugo opažanje reprezentira zelenost livade (ili da je livada zelena).

Protivnici reprezentacionalizma smatraju da neka mentalna stanja nisu intencionalna jer nemaju reprezentacijska svojstva. William Hamilton, na primjer, smatrao je da osjećaji užitka i boli nemaju intencionalni predmet.⁶⁸ Drugi smatraju da iako neka mentalna stanja imaju reprezentacijska svojstva, ona imaju i ne-reprezentacijska svojstva koja zapravo čine temelj za njihovu kategorizaciju. U tom smislu, neki filozofi smatraju da svjesna iskustva koja su povezana s bolovima, osjećajima, emocijama i raspoloženjima, imaju *qualia* (jednina: *quale*) koje određuju *fenomenalni* ili *pojavni karakter* ovih mentalnih stanja. Fenomenalni karakter (engl. *phenomenal character*) svjesnog stanja je ono što karakterizira kako je to biti u tom mentalnom stanju.

Ovi autori pretpostavljaju da su *qualia* kvalitete ili svojstva naših svjesnih mentalnih stanja koja su neintencionalna, tj. ne reprezentiraju svijet na neki način. Nasuprot tome, *qualia*, karakterizirajući kako je to doživljavati ova mentalna stanja, determiniraju kako je to iz perspektive samog subjekta imati ova mentalna stanja. Na primjer, kad subjekt opazi određeni predmet *P* koji je plavi, istina je da ima reprezentaciju da je nešto plavo. Pristaše *qualia* smatraju da, osim toga, opažanje plavog predmeta *P* ima različite *qualia* koje ga karakteriziraju. Na primjer, način na koji plava boja izgleda subjektu je *quale* koji determinira da to opažanje uključuje svjesno iskustvo boje koje je različito od svjesnog iskustva neke druge boje.

11.2 Tye protiv ne-intencionalnih *qualia*

Michael Tye (2007) smatra da je fenomenalni karakter iskustva zapravo vrsta intencionalnog sadržaja koje iskustvo može imati te napada gledište prema kojem su *qualia* ne-intencionalna svojstva iskustva. Štoviše, kritizira skupinu pretpostavki prema kojima su *qualia*: 1. ne-fizička, 2. nemaju skrivenu prirodu, 3. jednostavna, 4. ne-intencionalna, 5. intrinzična, te 6. unutarnja svojstva iskustva. Razmotrit ćemo samo Tyeove prigovore protiv 1, 4. i 6.

11.2.1 Tyeov prigovor dualizmu

Jedan argument za konkluziju da su *qualia* ne-fizička svojstva temelji se na premisi da možemo zamisliti *zombije*.⁶⁹ (Filozofski) Zombi je biće koje nema nikakva mentalna stanja s fenomenalnim karakterom iako je fizički, funkcionalno i ponašajno u potpunosti identičan nama. Ponaša se poput

⁶⁷ Među najvažnijim predstavnicima reprezentacionalizma su Fred Dretske 1995 i Michael Tye 1995, 2000.

⁶⁸ Vidi Brentano 2002, 481.

⁶⁹ Chalmers 2006.

nas, jede, spava, ide na posao, donosi odluke, i tome slično; kada ga pitamo sviđa li mu se čaša vina koju je popio, može nam dati potvrđan ili negativan odgovor. Kada jede sladoled, na ponašajnoj razini će pokazivati iste reakcije uživanja kao i ljudi sa svjesnim mentalnim stanjima. Međutim, unatoč tome zombi ne posjeduje svjesna iskustva. U njemu ne postoji unutrašnji ekvivalent našeg doživljaja uživanja u sladoledu, iako se ponaša *kao* da posjeduje slična iskustva te mu se u mozgu odvijaju isti procesi kao i kod običnih ljudi. Dakle, ako se pitamo kako je to biti zombi onda to pitanje nema odgovora. Zombiji ne posjeduju qualia te u tom smislu nemaju iskustva za koja možemo pitati kako je to imati ih. Slično kao što računala na kojima možemo simulirati ljudska mentalna stanja ne posjeduju qualia. Drugim riječima, računala nemaju iskustva za koja se možemo pitati kako je to biti u njima. Zombi argument se može formulirati na sljedeći način:

- (1) Ako možemo zamisliti zombije, onda su oni mogući.
 - (2) Možemo zamisliti zombije.
 - (3) Ako su *qualia* fizička svojstva, onda zombiji nisu mogući.
- Dakle:
- (4) *Qualia* nisu fizička svojstva.

Fizikalisti su pružili argumente protiv premise (1), (2) i (3).⁷⁰ Ali Tye koristi drugu direktnu strategiju protiv dualizma svojstava.

Tye argumentira na sljedeći način. Ako su qualia ne-fizička svojstva onda slijedi da su zombi mogući. Iz istog razloga, ako su qualia ne-fizička svojstva slijedi da je i *djelomični zombi* moguć.⁷¹ To je biće koje je fizički duplikat Tyea koje ujutro ima *qualia* kao i Tye. No točno u podne, djelomični zombi izgubi *qualia*, da bi nakon sat vremena ponovo dobio svjesna iskustva i *qualia*. Dakle, u podne se odvijaju dramatične promjene u mentalnom životu djelomičnog zombija; možemo reći da u tom trenutku sve postaje „fenomenalno crno“ za njega.

Međutim, Tye smatra da *djelomični zombi* nije moguć. Argumentira da ako je subjekt izložen tako velikim promjenama u fenomenalnom karakteru svojih svjesnih iskustava, onda će ih i primijetiti. Djelomičan zombi će poslijepodne biti svjestan da se fenomenalni karakter njegovih iskustava promijenio u podne. No ako on primijeti ove promjene, izgleda da trebamo zaključiti da djelomičan zombi poslijepodne ne može biti fizički ili fenomenalno identičan Tyeu. Naime, zamislimo da malo prije podne djelomični zombi počinje piti čašu vina u kojem uživa. Nakon što otkuca podne on postaje zombi te gubi sav doživljaj qualia. Budući da postoji ogromna razlika u iskustvu kada počinje piti vino prije podne te kada završava s pijenjem nakon 12 sati, Tye smatra da bi u tom slučaju zombi trebao primijetiti tu razliku u karakteru iskustva prije i poslije podne. Nadalje, budući da bi djelomični zombi primijetio tu razliku u iskustvu pijenja vina, onda možemo očekivati da će se on i ponašati drukčije, tj. da će ova promjena imati fizičke učinke koji se manifestiraju u ponašanju i dispozicijama za ponašanje. Prvo je osjećao okus vina, nakon podne više nema tog doživljaja. Stoga, ako postoje fizičke i ponašajne razlike između Tyea i djelomičnog zombija prije i poslijepodne onda djelomični zombi nije moguć. Slijedi da teza dualista prema kojoj su zombiji mogući nije istinita te da prema *modus tollensu* niti dualizam u pogledu qualia ne može biti istinit

11.3 Reprezentacionalizam

Tye prigovara tezi 4. prema kojoj su *qualia* ne-intencionalna svojstva svjesnih iskustava.⁷² On razmatra dva istinita iskaza:

⁷⁰ Vidi Kirk 2011.

⁷¹ Tye 2007, 305-306.

⁷² Tye 2007, 309-311.

- (1) Fenomenalni karakter iskustva crvenog kvadrata je na određeni način sličan fenomenalnom karakteru iskustva crvenog kruga.
- (2) Fenomenalni karakter iskustva crvenog kvadrata i zelenog trokuta (iskustvo A) je različit od fenomenalnog karaktera iskustva zelenog kvadrata i crvenog trokuta (iskustvo B).

1.1.4 Teorija osjetilnih podataka

Tye istražuje koja teorija svjesnih iskustava može bolje objasniti istinitost iskaza (1) i (2). Prva je teorija *osjetilnih podataka*⁷³ (engl. mn. *sense data*, jd. *sense datum*).⁷⁴ Prema ovoj teoriji, osjetne danosti su entiteti „koji postoje samo kad ih se osjeća i zato što ih se osjeća“.⁷⁵ Kad imamo svjesna iskustva, direktno smo svjesni osjetilnih podataka i njihovih svojstava. Štoviše, smatra se da ti entiteti imaju samo svojstva kojih smo direktno svjesni.

Glavni argument za tu teoriju je *argument iz iluzije* koji se temelji na premisi koja kaže da kad imamo perceptivne iluzije onda smo svjesni nečega, nekog entiteta u našem iskustvu.⁷⁶ Na primjer, kad opažamo olovku u vodi ona izgleda kao da je slomljena (*Slika 1*). Znamo da olovka nije slomljena. Međutim, prema pristašama teorije osjetilnih podataka, ipak smo svjesni nekog entiteta, koji nije olovka, ali djeluje slomljeno – taj entitet je jedan *osjetilni podatak* ili *osjetna danost*.

Slika 1

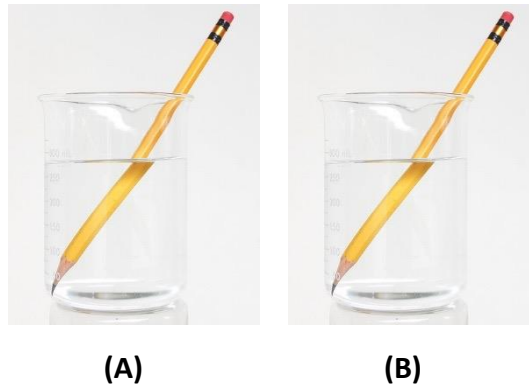
Druga premissa argumenta iz iluzije je *generalizacija* prema kojoj i kad imamo istinito opažanje, direktno smo svjesni samo osjetilnih podataka. Ova premissa zasniva se na pretpostavci da, na temelju isključivo nečega čega smo direktno svjesni, ne možemo razlikovati predmete koje imamo kod perceptivne iluzije i ispravnog opažanja. Na primjer, možemo promatrati predmet koji je stvarno savinut (A) i koji izgleda isto (kad je u čaši od mađioničara, koja izgleda kao da je puna vode) kao olovka u čaši vode (B) (*Slika 2*).

⁷³ Neki prevode „sense data“ kao „osjetne datosti“, npr. Filip Grgić u Lacey 2006, 231-232.

⁷⁴ Vidi Huemer 2001.

⁷⁵ Lacey 2006, 231.

⁷⁶ Vidi Huemer 2001, § 2.2.

Slika 2

Neke pristaše teorije osjetilnih podataka smatraju da su *qualia* nekog iskustva svojstva osjetilnih podataka kojih smo direktno svjesni kad imamo to iskustvo.

Tye pokazuje kako bi ova teorija mogla objasniti istinitost iskaza (1) i (2). Sličnost koju rečenica (1) opisuje temelji se na činjenici da osjetilni podatak kojeg imamo pri opažanju kvadrata i onaj kojeg imamo pri opažanju kruga imaju isti *quale*. Na isti način, rečenica (2) opisuje sličnosti i razlike koje se mogu objasniti u terminima osjetilnih podataka i njihovih *qualia*.

Međutim, Tye smatra da je teorija osjetilnih podataka filozofski problematična. Budući da on ne navodi koji su to problemi, razmotrimo neke od njih koji se inače navode u literaturi.⁷⁷

1.1.5 Prigovor iz fizikalizma

Ako je fizikalizam istinit, svi entiteti su fizički. Dakle, ako osjetilni podaci postoje, onda trebaju biti fizički entiteti. Pristaše osjetilnih podataka smatraju da ovi entiteti imaju svojstva koja nam se prikazuju u opažanju. Međutim, kad ispravno opažamo, jedini fizički entiteti koji mogu imati svojstva koja mi opažamo su fizički predmeti izvan uma. Štoviše, kad imamo iluzije ili halucinacije, nema fizičkih entiteta koji imaju svojstva kojih smo direktno svjesni. Zsigurno, fizička stanja mozga ne mogu biti ti entiteti. Na primjer, u slučaju olovke u vodi, ne izgleda točno tvrditi da je neko neuralno stanje u mozgu slomljeno.⁷⁸ Stoga, ako je fizikalizam istinit onda dovodi do eliminacije osjetilnih podataka.

1.1.6 Prigovor iz lokacije osjetilnih podataka

Neki smatraju da trebamo odbaciti osjetilne podatke jer ih ne možemo locirati. Ako su oni u našoj glavi, kako smo vidjeli u prethodnom argumentu, zasigurno nisu unutar mozga. Stoga trebaju biti na nekoj ne-materijalnoj lokaciji. Međutim, to se rješenje čini neprihvatljivim. Druga moguća lokacija može biti lokacija predmeta koji uzrokuju opažanja. Ali ovo gledište ima problem s osjetilnim podacima koje imamo kad haluciniramo. Treća moguća lokacija može biti da se nalaze u prostoru gdje izgledaju da jesu. No kad sanjamo, možemo imati svjesno iskustvo o predmetima na lokacijama koje ne postoje.

11.4 Ne-intencionalne *qualia* i „fenomenalni problem mnogih svojstava“

Tye smatra da teorija prema kojoj su *qualia* ne-intencionalna svojstva iskustva može objasniti činjenicu koju rečenica (1) opisuje. Prema ovom gledištu, iskustvo crvenog kvadrata uključuje *quale*

⁷⁷ Ove kratke opaske temelje se na Huemer 2001.

⁷⁸ Huemer 2011, 3.1 i 3.3.

$Q_{kvadrat}$, koja karakterizira oblik kvadrata, i *quale* Q_{crveno} koje je karakteristično za iskustvo crvenosti. Osim toga, iskustvo crvenog trokuta ima *quale* Q_{crveno} za boju i *quale* $Q_{kvadrat}$ za oblik trokuta. Dakle, sličnost između dva iskustva temelji se na ne-intencionalnoj *quale* Q_{crveno} .

Međutim, Tye argumentira da teorija ne-intencionalnih *qualia* nema objašnjenje za razlike i sličnosti koje rečenica (2) opisuje jer postoji *fenomenalni problem mnogih svojstava* (engl. *phenomenal many-property problem*).⁷⁹ On smatra da to slijedi iz činjenice da osjetilni podaci ne postoje. Ako ne postoje različiti osjetilni podaci koji imaju *qualia*, slijedi da iskustva *A* i *B* uključuju *qualia* Q_{crveno} , $Q_{kvadrat}$, Q_{zeleno} , Q_{trokut} . No to ne može objasniti razliku između iskustva *A* i *B*. Naime, prema gledištu da su *qualia* ne-intencionalna svojstva iskustva, pogrešno ispada da su im fenomenalni karakteri (tj. *qualia*) isti (jer oba uključuju *qualia* Q_{crveno} , $Q_{kvadrat}$, Q_{zeleno} , Q_{trokut}).

11.5 Intencionalnost fenomenalnog karaktera

Tye tvrdi da je najbolje objašnjenje za razlike koju iskaz (2) opisuje pretpostavka da *qualia* nisu ne-intencionalna svojstva iskustva te da je zapravo fenomenalni karakter iskustva vrsta reprezentacijskog sadržaja.⁸⁰ Prema ovoj teoriji, razlika između iskustva *A* i *B* se sastoji u razlici u intencionalnim sadržajima ova dva iskustva. *A* reprezentira činjenicu da je kvadrat crven i da je trokut zelen. *B* reprezentira činjenicu da je kvadrat zelen i da je trokut crven. Dakle, prema intencionalističkom gledištu, razlika između iskustva *A* i *B* se sastoji u njihovom intencionalnom sadržaju, tj. načinu na koji *reprezentiraju* svijet.

11.6 Fenomenalni eksternalizam

Tye napada tezu 6. prema kojoj su *qualia* unutarnja svojstva subjekta koja određuju fenomenalni karakter iskustava. *Fenomenalnim internalizmom* možemo nazvati gledište prema kojem mozgov koji su fizički duplikati imaju isti fenomenalni karakter. Protiv ove vrste fenomenalnog internalizma Tye pokazuje da možemo zamisliti situaciju u kojoj dva subjekta, koja imaju ista unutarnja svojstva, imaju iskustva s različitim fenomenalnim karakterom. Argument se može formulirati na sljedeći način:

1. Moguće je da postoji *XP1*, koji je fizički duplikat mozga, ali koji nije mozak jer nema funkciju koju mozak inače ima. Tye zamišlja da je *XP1* plod drveta koji je fizički duplikat ljudskog mozga. Dakle, „vanjska priča“ o tome kako je *XP1* dobio unuturnu konfiguraciju koju ima je različita od povijesti koja je dovela do konfiguracije ljudskih mozgova (naime, konfiguracija ljudskog mozga je rezultat evolucije, te ontogenetskog rasta i učenja, dok *XP1* samo raste na grani).
2. *XP1* može biti internalno gledano (tj. prema fizičkoj strukturi) sličan, tijekom određenog vremena, mozgu ljudskog bića koje ima fenomenalna stanja. Nazovimo to biće Lolita.
3. Koja god iskustva *XP1* može imati, ona se fenomenalno razlikuju od onih koje ima Lolita.

Tye smatra da fenomenalni karakter tjelesnih osjeta, između ostalog, uključuje i reprezentaciju lokacije u tijelu. Tye smatra da se ova reprezentacija temelji na fenomenalnom karakteru iskustva. Štoviše, Tye, koji je predložio naturalističku teoriju intencionalnosti, vjeruje da fenomenalni karakter dobiva ovu funkciju zahvaljujući evolucijskoj povijesti tijela. Razmotrimo, na primjer, kada nas boli prst. Tye smatra da fenomenalni karakter iskustva boli određuje, ili sudjeluje u određenju,

⁷⁹ Tye 2007, 309-310.

⁸⁰ Tye 2007, 303.

reprezentiranu lokaciju boli. Na primjer, kada prst boli, između ostalih aspekata iskustva te boli, on reprezentira određeni dio tijela koji je oštećen. Štoviše, Tye smatra da nije samo dio tijela ono što fenomenalni karakter može reprezentirati. Zamislimo da postoji biće čiji prsti na rukama (engl. fingers) izgledaju kao naši prsti na nogama (engl. toes). Nadalje, zamislimo da su prsti na rukama takvog bića u jednakom omjeru udaljeni od torza kao što su kod nas nožni prsti u odnosu na torzo. Tye smatra da je moguće da kada takvo biće boli prst onda je njezin fenomenalni karakter identičan našem kada nas boli nožni prst. To je zato što ta bol reprezentira tjelesnu lokaciju koja je relativna u odnosu na torzo, bez obzira na razliku u konkretnom dijelu tijela koji se u ovom slučaju razlikuje kod ljudi i takvih bića.

Dakle, Tye tvrdi da *XP1* ne može imati taj fenomenalni karakter koji određuje reprezentiranu lokaciju boli. *XP1* nema tijelo, te nije povezan s tijelom na odgovarajući način. To znači da on ne može reprezentirati lokaciju boli kao Lolitin mozak. Stoga, iako *XP1* i Lolitin mozak imaju istu unutarnju konstituciju, oni imaju različite fenomenalne karaktere. Slijedi da fenomenalni internalizam nije istinit.

No Tye, protiv fenomenalnog internalizma, treba dokazati općenitu tezu da duplikati koji imaju ista unutarnja fizička svojstva mogu imati različite fenomenalne karaktere. Stoga on argumentira da možemo pretpostaviti da je Lolita mozak u posudi koji dobiva sve stimulacije iz super-računala koje je povezano s njezinim živčanim završecima. U ovom slučaju, *XP1* i Lolita su fizički duplikati. Međutim, oni imaju različite evolucijske povijesti, te stoga, prema Tyeu, oni moraju imati i različite fenomenalne karaktere.

11.7 Intencionalni fenomenalni karakter: internalizam

Reprezentacionalisti, kritizirajući gledište da su *qualia* ne-intencionalna svojstva svjesnih iskustava, tvrde, da fenomenalni karakteri posjeduju intencionalni sadržaj. Prema ovim teoretičarima, *qualia* određuju fenomenalni karakter, slično kao što inače svojstva mogu odrediti sadržaj iskustva. Na primjer, Michael Tye je pružio reprezentacijsku teoriju fenomenalnog karaktera. S obzirom da je Tye razvio naturalističku teoriju intencionalnosti, a *qualia* određuje fenomenalni karakter iskustva, onda on smatra da su *qualia* fizička svojstva. Na primjer, u slučaju vizualnog iskustva crvene kocke, *qualia* je crvenost koje je svojstvo kocke te ono određuje fenomenalni sadržaj tog iskustva. Međutim, nije nužno da reprezentacionalisti podržavaju naturalizam.

Kao i u slučaju sadržaja misli, reprezentacionalisti raspravljaju o problemu jesu li uvjeti koji određuju sadržaj svjesnih iskustava unutar ili izvan subjekta. Na primjer, Tye je eksternalist i stoga vjeruje da reprezentacijski sadržaj ne supervenira lokalno nad unutarnjim svojstvima subjekta. Protiv eksternalizma, Sydney Shoemaker (2007) nudi argument za internalizam. On smatra da nije moguće da dva svjesna subjekta koja imaju ista unutarnja fizička i psihološka svojstva nemaju fenomenalni karakter s istim reprezentacijskim sadržajem.

11.8 Shoemakerov argument za internalizam

Shoemaker smatra da naša iskustva reprezentiraju objektivna svojstva naših okolina (ili tijela). Na primjer, kad opazimo da je jabuka crvena, sadržaj perceptivnog iskustva je da jabuka ima neko objektivno svojstvo, a to je njezina boja.⁸¹ Dakle, Shoemaker prepoznaje da iskustva imaju neku vrstu reprezentacijskog sadržaja koji je širok. To znači da i svojstva koja su izvan subjekta određuju fenomenalni karakter iskustava.

Međutim, Shoemaker misli da fenomenalni karakter iskustva ima i jednu dimenziju sadržaja koja je uska. To je u skladu s mogućnošću *obrnuto*g spektra, prema kojoj dva subjekta mogu imati

⁸¹ Shoemaker 2007, 320.

percepcije koje reprezentiraju istu boju, ali koje imaju različite fenomenalne karaktere, i stoga različite (intencionalne) *qualia*.⁸²

Shoemakerov argument za internalizam može se formulirati na sljedeći način:

Fenomenalne sličnosti i razlike između iskustava su internalno određene.

Ako su fenomenalne sličnosti i razlike između iskustava internalno određene, onda su fenomenalni karakteri iskustava internalno određeni.⁸³

1.1.7 Premisa (1)

Za premisu (1), Shoemaker argumentira da svako biće koje može opažati posjeduje neki urođeni mehanizam koji objašnjava strukturu kvalitativnog prostora (engl. *qualitative space*) subjekta. Kvalitativni prostor subjekta može se „mapirati“ uzimajući u obzir kako to biće diskriminira i prepoznaje podražaje.⁸⁴

Na primjer, Shoemaker spominje fenomen „metamera“ (engl. *metamers*) u slučaju promatranja boja. Metamerne boje su spektralne distribucije elektromagnetskih valova različitih duljina koje daju subjektima iskustvo iste boje. Dakle, dva perceptivna iskustva svjetla koja su „metameri“ jesu fenomenalno slična.

Fenomen „metamera“ se temelji na svojstvima vizualnog sustava. U mrežnici su tri različite vrste receptora (koji imaju oblik čunjića) koji su osjetljivi na svjetlo različitih valnih duljina: (K) kratke valove, (S) srednje valove i (D) duge valove. Kad svjetlo odgovarajuće valne duljine stimulira čunjić, taj receptor se aktivira i daje jedan signal kojeg sljedeći dijelovi vizualnog sustava elaboriraju. Skupine čunjića daju isti signal kad je omjer valnih duljina komponenti zračenja koja ih stimuliraju isti. Na primjer, zraka svjetla S_1 ima komponente s valnim duljinama λ_1 i λ_2 , i zraka svjetla S_2 ima komponente s valnim duljinama λ_3 i λ_4 . Pretpostavimo da su ove komponente takve da $\lambda_1/\lambda_2 = \lambda_3/\lambda_4$, odnosno da ove komponente imaju isti omjer. U tom slučaju „outputi“ ovih receptora koje S_1 i S_2 stimuliraju bi bili isti. Što bi značilo da su svjetla S_1 i S_2 metameri.

Slično, Shoemaker razmatra jednu od potvrđenih neuroznanstvenih teorija da u vizualnom sustavu postoje oponentni procesi (engl. *opponent processes*), koji objašnjavaju fenomenalne sličnosti i razlike između perceptualnih iskustava boja. On misli da se to može generalizirati za drugu vrstu iskustva.

1.1.8 Premisa (2)

Shoemakerov argument za premisu (2) je *reductio ad absurdum*.⁸⁵ Prije razmatranja tog argumenta, moramo pojasniti što znači negirati (2). Ako pretpostavimo da (2) nije istina, onda je istinito da su fenomenalne sličnosti i razlike između iskustava internalno određene te da fenomenalni karakter iskustva nije tako određen. Na primjer, razmotrimo dva subjekta A i B , koji su internalno identični, i različita svojstva P_1, P_2, P_3, P_4 , koja su izvan subjekata. Ako premisa (2) nije istinita, i fenomenalne sličnosti između iskustva su internalno određene, slijedi da kad A opazi P_1 i zatim opazi P_2 , ima iskustva I_1 i I_2 koja su fenomenalno slična. Možemo zamisliti i da B , kad opazi P_3 i P_4 , ima iskustva I_3 i I_4 koja su fenomenalno slična. Ali, ako premisa (2) nije istinita, moguće je da fenomenalni karakter iskustva I_1, I_2, I_3, I_4 ima široki intencionalni sadržaj. To znači da trebamo zaključiti da, na primjer, I_2 i I_4 , mogu imati različiti fenomenalni karakter jer su vanjska svojstva P_3 i P_4 različita. To ne izgleda problematično. Međutim, Shoemaker smatra da ako negiramo premisu

⁸² Shoemaker 2007, 320.

⁸³ Shoemaker 2007, 321-323.

⁸⁴ Shoemaker 2007, 321.

⁸⁵ Shoemaker 2007, 322.

(2), onda je moguće da su dva iskustva budu fenomenalno slična, iako *nemaju* fenomenalni karakter.

Shoemaker razmatra „*Swamp-brain-in-a-vat*“ misaoni eksperiment. To je mozak koji se formirao slučajno u jednoj posudi.⁸⁶ Dakle „*Swamp-brain-in-a-vat*“ nema evolucijske i uzročne odnose s okolinama koje su, prema pristašama eksternalizma, nužne za određene fenomenalne karaktere njegovih iskustava. Prema tome iskustva „*Swamp-brain*“-a nemaju fenomenalni karakter. No prema hipotezi, fenomenalne sličnosti između iskustava jesu uske, što znači da „*Swamp-brain-in-a-vat*“ može imati istu unutarnju konfiguraciju kao subjekt A ili B. Dakle, „*Swamp-brain-in-a-vat*“ može imati iskustva I_5 i I_6 koja su fenomenalno slična. Međutim, prema Shoemakeru, nije prihvatljivo da „*Swamp-brain-in-a-vat*“ može imati iskustva koja su fenomenalno slična, a koja istovremeno nemaju sličan fenomenalni karakter.

⁸⁶ Shoemaker 2007, 322.

12. Fenomenologija i intencionalnost

12.1 Uvod

Horgan i Tienson, u 2002, pružaju gledište o odnosu između intencionalnosti i fenomenalnog karaktera koje se temelji na trima tezama. Prvo, oni smatraju da su fenomenalna svojstva mentalnih stanja intencionalna svojstva. To je teza intencionalnosti fenomenologije (engl. *the intentionality of phenomenology*). Drugo, oni tvrde da intencionalna stanja kao vjerovanja, želja, i drugi propozicijski stavovi imaju fenomenalnu dimenziju; to je teza fenomenologije intencionalnosti (engl. *the phenomenology of intentionality*). Konačno, oni smatraju da postoji vrsta intencionalnosti koja je konstitutivno određena samo fenomenologijom.

12.2 Intencionalnost fenomenologije (IF)

Neki autori smatraju da sva mentalna stanja imaju intencionalna svojstva (Brentano). Štoviše, vidjeli smo da Tye i Shoemaker misle da su *qualia*, ili fenomenalna svojstva, intencionalna svojstva. Horgan i Tienson, slično, argumentiraju za zaključak da vizualna iskustava i bol imaju intencionalna svojstva koja su neodvojiva od njihovog fenomenalnog karaktera. Vizualna iskustva, na primjer, prezentiraju nam predmete i njihova svojstva u strukturiranim prizorima. Vidimo da predmeti imaju različita svojstva i poziciju u prostoru koja je relativna nama. Slično, bol osjećamo kao da ima poziciju u tijelu. Općenito, iskustva nam predstavljaju kao da imamo poziciju na svijetu koji nam je prezentiran.

12.3 Fenomenologija intencionalnosti (FI)

Neki su autori spremni priznati identitet, ili neki jaki konstitutivni odnos, između fenomenalnog karaktera i intencionalnosti. Međutim Horgan i Tienson brane neuobičajenu tezu, barem u analitičkoj filozofiji, prema kojoj intencionalna stanja kao vjerovanja i želje imaju svoju posebnu fenomenologiju. Na primjer, oni tvrde da kad imamo neki propozicijski stav, imamo i specifičnu fenomenologiju koja je bitna za tu vrstu stava. Ako vjerujemo da je zec ispred nas, postoje fenomenalna svojstva koja karakteriziraju kako je imati to vjerovanje. Ta fenomenologija je različita od ove koja karakterizira, recimo, nadu da je zec ispred nas. Osim toga, Horgan i Tienson vjeruju da i *sadržaj* stava ima svoju karakterističnu fenomenologiju. Oni kažu da se razlika između vjerovanja da je zec ispred nas i vjerovanja da su dijelovi zeca ispred nas temelji i na različitim fenomenalnim svojstvima tih vjerovanja.

Na to bi se moglo odgovoriti da se fenomenalna razlika između vjerovanja ne odnosi na njihove sadržaje nego na lingvističke oblike rečenica koje opisuju te sadržaje. Na primjer, vizualna ili auditivna iskustva rečenice „zec je ispred mene“ imaju različitu fenomenologiju od iskustva rečenice „temporalni dijelovi zeca su ispred mene“.

Horgan i Tienson imaju dva odgovora na to. Prvo, oni smatraju da postoji mnogo vrsta misli koje nisu lingvistički izražene, tj. nisu verbalizirane ni vokalno ni subvokalno. Na primjer, razmotrimo osobu koja popravljajući neki aparat i istovremeno govori s prijateljem. Ta osoba, dok odgovara na prijateljeva pitanja, može znati gdje se nalazi jedan koristan alat i može ga uzeti kad treba. To znanje i vjerovanje ne trebaju biti verbalizirana. Horgan i Tienson tvrde da općenito postoji fenomenologija koja karakterizira stanja vjerovanja i znanja koja nisu verbalizirana.

Drugo, oni ističu da možemo jasno odvojiti fenomenalni karakter koji je uključen u svijesti lingvističkog oblika rečenice od fenomenologije „iskustva razumijevanja“ rečenice.⁸⁷ Na primjer, ako Jill zna, a Ivan ne zna engleski te oboje gledaju pisanu englesku rečenicu, iako oni imaju isto vizualno iskustvo, oni percipiraju (u širem smislu „percepcije“) rečenicu drugačije. Jill doživljava da znakovi imaju značenje, ali Ivan nema to iskustvo razumijevanja.

Osim toga oni uzimaju u obzir fenomen prepoznavanja gramatičkog oblika i značenja rečenice, koji se temelji na iskustvu razumijevanja koje ima svoju posebnu fenomenologiju. Razmotrimo rečenicu:

(1) *Dogs that dogs dog dog dogs.*

Iako možete prepoznati riječ „dog“, i onda možete imati fenomenologiju razumijevanja te riječi, možda ne shvatite značenje rečenice. Ali, ako znate da „dog“ nije samo ime, već glagol „to dog“, koji znači „to track or trail persistently or bother“, možete razumijeti da rečenica (1) znači:

One group of dogs that another group of dogs dog (trail persistently) happen to dog (trail persistently) some other group of dogs.

Slično, oni tvrde da se različita tumačenja dvoznačne rečenice temelje na različitim fenomenalnim karakteristikama povezanim s različitim iskustvima razumijevanja rečenice.

12.4 Fenomenalna intencionalnost

Horgan i Tienson misle da dokaz za teze (IF) i (FI) navodi na zaključak da postoji vrsta sadržaja koja je potpuno određena fenomenalnim svojstvima iskustva. Oni argumentiraju za ovu tezu, koju nazivaju tezom *fenomenalne intencionalnosti*, koristeći misaoni eksperiment *fenomenalnog duplikata*. Jedno biće je fenomenalni duplikat drugog, ako njihova potpuna iskustva u njihovim životima su fenomenalno identična. Dakle Horganova i Tiensova glavna teza je sljedeća:

There is a kind of intentional content, pervasive in human mental life, such that any two possible phenomenal duplicates have exactly similar intentional states vis-à-vis such content. (Horgan i Tienson 2002, 524)

Možemo formulirati njihov argument za tezu fenomenalne intencionalnosti, tj. da postoji sadržaj koji je određen fenomenalnim karakteristikama iskustva na sljedeći način:

1. Postoji *B* koji je tvoj fenomenalni duplikat.
2. Fenomenalni karakter tvojeg globalnog iskustva vrste *E*, je neodvojen od nekog intencionalnog sadržaja. To je sadržaj da ti se čini da ti je jedan svijet prezentiran. (*Teza intencionalnosti fenomenologije* IF)

Dakle:

3. Tvoj duplikat *B* ima iskustvo vrste *E* s istim intencionalnim sadržajem kao tvoje iskustvo. (Iz 1. i 2.)

Dodatno, Horgan i Tienson smatraju da postoje važne sličnosti između tvojeg perceptivnog iskustva i onog duplikata *B*, i onda slijedi da ti dijeliš s duplikatom barem jednu vrstu intencionalnog sadržaja. Razmotrimo ove sličnosti:

- a. Tvoj perceptivno iskustvo i ono tvojeg duplikata imaju iste *uvjete istinitosti* ili *korektnosti*. Na primjer, ako vama izgleda da jedna slika visi nakrivljeno, vaša perceptivna iskustva su korektna, istinita, kad ta slika visi nakrivljeno.⁸⁸

⁸⁷ Horgan i Tienson 2002, 523. I vidi Strawson 1994, 5-13.

⁸⁸ Horgan i Tienson 2002, 524.

b. Tvoje perceptivno iskustvo i ono tvojeg duplikata određuje perceptivna vjerovanja koja imaju istu fenomenologiju. Štoviše, ta perceptivna iskustva i perceptivna vjerovanja određuju djelovanja koja imaju fenomenologiju biti točne (ili netočne) u skladu s načinom na koji je svijet vama prezentiran.⁸⁹

Horgan i Tienison tvrde da i vjerovanja koja se ne temelje direktno na fenomenologiji trenutnih iskustava jesu fenomenalno slična. Na primjer, ako se ti i duplikat pitate ima li piva u frižideru, mentalna stanja s kojima artikulirate ovo pitanje imaju istu fenomenologiju.

12.5 Uskost fenomenologije i fenomenalna intencionalnost

Horgan i Tienison tvrde da je fenomenologija uska.⁹⁰ Dakle iako oni smatraju da su vanjski faktori uzročno odgovorni za određivanje fenomenologije, ovi je faktori ne konstituiraju. U stvari, fenomenalni karakter našeg iskustva ovisi o djelovanju receptora na periferiji živčanog sustava. Oni tvrde da će naša fenomenologija biti ista, čak i ako smo bili mozak u posudi, čiji su živčani završeci pravilno stimulirani. Iz uskosti fenomenalnog karaktera, u kombinaciji s njegovom ulogom u određivanju neke vrste intencionalnog sadržaja, slijedi da je i ovaj intencionalni sadržaj uski.

12.6 Tri posljedice

Tienison i Horgan argumentiraju da iz postojanja fenomenalne intencionalnosti slijede tri zaključka.

12.6.1 Kritike jakom eksternalizmu

Neke doktrine mentalnog sadržaja su *jako* eksternalističke, s obzirom da one tvrde da intencionalni sadržaj može biti *samo* širok. Među tim doktrinama, Tienison i Horgan uključuju pozicije Putnama, Burgea, Dretskea i Millikan. Iako Horgan i Tienison ne poriču da su pojedini aspekti sadržaja široki, oni misle da je fenomenalni intencionalni sadržaj uski.⁹¹

12.6.2 Odnos između uskog i širokog sadržaja

Horgan i Tienison tvrde da fenomenalni karakter određuje sadržaj intencionalnih stanja, i da je uski. Međutim oni tvrde da postoji i dimenzija sadržaja koji je široka. Razmotrimo ukratko kako se ove dvije vrste ili dimenzije sadržaja odnose. Razmotrimo tri bića: vi, vaš *Twin-Earth* fenomenalni duplikat, i *kartezijanski duplikat*, koji je bestjelesni duh bez uzročne veze sa svijetom. Pretpostavimo da vas troje imate misao „Bill Clinton je ženskar“. Horgan i Tienison tvrde da kad vi imate tu misao, ona će se odnositi na Billa Clintona, ali misao vašeg *Twin-Earth* duplikata će se odnositi na neku drugu osobu, a misao kartezijanskog duplikata ni na koga. Dakle lako je utvrditi da će ta tri bića imati misao s različitim uvjetima istinitosti koji ovise o vanjskim uvjetima. Ti uvjeti određuju postoji li nešto što odgovara „Billu Clintonu“ i tko je on. Dok je tvoja misao „Bill Clinton je ženskar“ istinita kad je Bill Clinton ženskar, misao *Twin-Earth* duplikata je istinita kada je neki drugi pojedinac ženskar, konačno misao kartezijanskog duplikata je istinita kada ... (riješite to kao zadatak). Međutim oni tvrde da vas troje imate istu fenomenologiju koja određuje ono što oni nazivaju utemeljenje pretpostavke (engl. *grounding presuppositions*) o vrsti subjekta koji Bill Clinton može biti. Konkretno, ove pretpostavke moraju biti zadovoljene da bi se misao odnosila, u tri različita slučaja, na Billa Clintona, na neku drugu osobu, ili ni na koga.

⁸⁹ Horgan i Tienison 2002, 525.

⁹⁰ Horgan i Tienison 2002, 526-527.

⁹¹ Horgan i Tienison 2002, 527-528.

12.6.3 *Intencionalnost se ne može naturalizirati*

Horgan i Tienson brane upečatljiv zaključak da intencionalnost ne može biti naturalizirana.⁹² Oni vjeruju da argumenti ovog tipa koje je pružio David Chalmers (kao, na primjer, u Chalmers 1995, vidi str. 67.) pokazuju da fenomenalni karakter ne može biti naturaliziran. Dakle fenomenalna svijest predstavlja „težak problem“ (engl. *hard problem*) za naturalizam. Konkretno, oni se slažu s Josephom Levineom (Levine 2001) koji smatra da postoji objašnjavački jaz između prirodnog opisa svijeta i fenomenalnog karaktera. Dakle oni misle da je neobjašnjivo zašto specifične neuronske konfiguracije jesu određena vrsta iskustva s određenom fenomenologijom, umjesto da su druga iskustva s drugom fenomenologijom ili stanja bez fenomenologije. Budući da smatraju da fenomenalna svijest određuje vrstu intencionalnog sadržaja, „težak problem“ svijesti proteže se na intencionalnost na sljedeći način:

... why should a mental state that is grounded in this physical or physical/functional state be by its intrinsic phenomenal nature directed in this precise manner? And this is a very hard problem indeed. (Horgan i Tienson 2002, 530)

⁹² Horgan i Tienson 2002, 530.

13. Ponavljanje

Bavili smo se dvama pitanjima o intencionalnosti: što je intencionalnost i koji je odnos između intencionalnosti i prirodnog svijeta? U odnosu na ova pitanja, filozofi raspravljaju slijedeće probleme.

13.1 Je li intencionalnost svojstvo unutarnjih stanja subjekta?

Realisti o intencionalnosti misle da je intencionalnost svojstvo unutarnjih stanja subjekta. S druge strane, Daniel Dennett je argumentirao da pretpostavljamo da intencionalna mentalna stanja postoje da bismo mogli opisivati neke stvarne obrasce ponašanja u određenim okolinama, i da bismo mogli predvidjeti i objasniti ova ponašanja.

13.2 Može li se intencionalnost reducirati na prirodna svojstva?

Vidjeli smo da Dretske i Millikan, koji su realisti o intencionalnim stanjima ili reprezentacijama, misle da možemo naturalizirati pojam reprezentacije koristeći pojam prirodno odabrane funkcije. Dretske vjeruje da je neko stanje reprezentacija kad to stanje ima funkciju nošenja prirodne informacije. To znači da relacija unutarnjeg stanja s onim što se reprezentira treba omogućiti protok informacije. Millikan smatra da je stanje reprezentacija kad jedan potrošač može koristiti odnos između tog stanja i neke činjenice ili događaja na svijetu da bi mogao zadovoljiti neku svoju *pravu* funkciju.

13.3 Koji je odnos između intencionalnosti i normativnosti?

Neki su filozofi tvrdili da je normativnost bitna za intencionalnost. Neki su od njih, kao Donald Davidson, zaključili da bitan odnos između normativnosti i intencionalnosti slijedi iz činjenice da pripisujemo intencionalna mentalna stanja iz perspektive svakodnevne pučke psihologije. Davidson je smatrao da se pripisivanje tih intencionalnih mentalnih stanja subjektima temelji na pretpostavci da ti subjekti jesu racionalni i da su osjetljivi na neke norme racionalnosti. Drugi filozofi, kao na primjer Ralph Wedgwood, tvrde da, ontološki, ako subjekt ima neko intencionalno mentalno stanje, onda taj subjekt ima dispoziciju pratiti neke norme racionalnosti. Naročito, subjekt treba imati neke racionalne dispozicije da bi mogao posjedovati pojmove koji su sastavni dijelovi sadržaja intencionalnih mentalnih stanja. Međutim drugi filozofi, kao Georges Rey, tvrde da empirijska psihologija i obična uporaba pojmova pokazuju da ljudi nisu podložni normama racionalnosti, čak i onima minimalnim koje Wedgwood spominje.

13.4 Je li sadržaj intencionalnih mentalnih stanja uski ili široki?

Internalisti vjeruju da mentalni sadržaj supervenira nad unutarnjim svojstvima subjekta, dakle taj sadržaj je uski. S druge strane, eksternalisti smatraju da ako mijenjamo socijalne ili ambijentalne okoline duplikata, koji imaju istu unitarnu konfiguraciju, također se mijenja sadržaj njihovih mentalnih stanja. Dakle sadržaj je široki. I ima onih koji misle da postoje dvije dimenzije sadržaja, jedna je uska i druga je široka.

13.5 Što je odnos između fenomenalnog karaktera i intencionalnosti?

Jedna rasprava je oko pitanja je li fenomenalni karakter vrsta reprezentacijskog sadržaja. Michael Tye i Sidney Shoemaker su reprezentacionalisti; oni smatraju da je fenomenalni karakter

intencionalni sadržaj. Međutim dok je Tye eksternalist o tom sadržaju, Shoemaker je internalist. Neki su filozofi kritizirali reprezentacionalizam tvrdeći da se intencionalnost treba reducirati na fenomenalni karakter, a ne obratno.

Literatura

- Bortolotti, L. 2010. *Delusions and other irrational beliefs*. Oxford: Oxford University Press.
- Braddon-Mitchell, D. i F. Jackson. 1996. *Philosophy of Mind and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Brandom, R. 2002. „Reasoning and representing.“ U D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 509–519.
- Brandom, R. R. 1994. *Making It Explicit: Reasoning, Representing, and Discursive Commitment*. Cambridge (MA): Harvard University Press .
- Brandom, R. R. 2000. *Articulating Reasons: An Introduction to Inferentialism*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Brentano, F. (1995) *Psychology from an Empirical Standpoint*, L. L McAlister (ed.) A. Rancurello, D. B. Terrell, and L. L. McAlister (trans.) London: Routledge and Kegan Paul 1973; reprinted with an introduction by Peter Simons (London: Routledge 1995). *Originally published as Psychologie vom empirischen Standpunkt*, Leipzig: Duncker & Humblot, 1874.
- Brentano, F. 2002. „The distinction between mental and physical phenomena.“ U D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 479–484.
- Burge, T. 1979. „Individualism and the Mental.“ *Midwest Studies in Philosophy* 4: 73–121.
- Chalmers, D. 1995. *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Crane, Tim. 2014. *Aspects of Psychologism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Davidson, D. 1970. „Mental Events.“ U D. Davidson, *Essays on Actions and Events*. Drugo izdanje. Oxford: Oxford University Press 2001, 207–225.
- Dennett, D. 1969. *Content and Consciousness*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Dennett, D. C. 1987. „Reflections: Real Patterns, Deeper Facts, and Empty Questions.“ U D. Dennett, *The Intentional Stance*. Cambridge Mass.: MIT Press, 1987.
- Dennett, D. C. 2002. „True Believers: The Intentional Strategy and Why It Works.“ U D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 556–568.
- Dretske, F. 1981. *Knowledge and the Flow of Information*. Oxford: Blackwell.
- Dretske, F. 1995. *Naturalizing the Mind*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Evans, G. 1982. *The Varieties of Reference*. Oxford: Oxford University Press.
- Fodor, J. 1980. „Methodological solipsism considered as a research strategy in cognitive science.“ *Behavioral and Brain Sciences* 3: 63–109 .
- Fodor, J. 1988. *Psychosemantics*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Fodor, J. 2007. „The revenge of the given.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 105–116.
- Gardner, M. 1970. „The fantastic combinations of John Conway's new solitaire game „life“.“ *Scientific American* 223: 120–123. Dostupno na: http://ddi.cs.uni-potsdam.de/HyFISCH/Produzieren/lis_projekt/proj_gamelife/ConwayScientificAmerican.htm .
- Garrett Millikan, R. 1989. „In Defense of Proper Functions.“ *Philosophy of Science* 56, 2: 288–302.
- Garrett Millikan, R. 2002. „Biosemantics.“ U D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 500–509.
- Grossman, R. 1995. „Intentional Relation.“ U T. Honderic, ur. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 413.

- Hanna, R. „Kant's Theory of Judgment.“ The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2011 Edition), Mrežna stranica, [pristupljeno 14/11/2011]. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/kant-judgment/>.
- Horgan, T. i J. Tienson. 2002. „The Intentionality of Phenomenology and the Phenomenology of Intentionality.“ U D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 520-533.
- Huemer, M. 2001. „Sense-Data.“ Stanford Encyclopedia of Philosophy, Mrežna stranica, [pristupljeno 7/6/2011]. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/sense-data/>.
- Huemer, W. 2010. „Franz Brentano.“ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2010 Edition)*. <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/brentano/>
- Hume, D. 1978. *A Treatise of Human Nature*. Oxford: Clarendon Press. Reprinted Selby-Bigge izdanje revidirao P.H. Nidditch.
- Kahneman, D. 2002. „Maps of bounded rationality: a perspective on intuitive judgment and choice. Noble Prize Lecture, 8 December.“, Mrežna stranica, [pristupljeno 23/3/2011]. Dostupno na: <http://nobelprize.org/economics/laureates/2002/kahneman-lecture.html>.
- Kahneman, D., P. Slovic, i A. Tversky ur. 1982. *Judgement under Uncertainty: Heuristics and Biases*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirk, R. 2011. „Zombies“, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2011 Edition)*., Mrežna stranica, [pristupljeno 1/10/2012]. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/zombies/>.
- Levine, J. 2001. *Purple Haze: The Puzzle of Consciousness*. Oxford: Oxford University Press.
- Martin, E. „John Conway's Game of Life.“, Mrežna stranica, [pristupljeno 10/9/2012]. Dostupno na: <http://www.bitstorm.org/gameoflife/>.
- McLaughlin, B. i Bennett, K. 2011. „Supervenience.“ The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Mrežna stranica, [pristupljeno 28/11/2011]. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/entries/supervenience/>.
- Parfit, D. 1984. *Reasons and persons*. Oxford: Oxford University Press.
- Quine, W. V. O. 1960. *Word and Object*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Rey, G. 2007. „Resisting Normativism in Psychology.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 69–84.
- Sawyer, S. 2007. „There is no viable notion of narrow content.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 20–34.
- Segal, G. 2000. *A Slim Book About Narrow Content*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Shoemaker, S. 2007. „A case for qualia.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 318–332.
- Strawson, G. 1994. *Mental Reality*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Tye, M. 1995. *Ten Problems of Consciousness: A Representational Theory of the Phenomenal Mind*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Tye, M. 2000. *Consciousness, Color, and Content*. Cambridge (Mass.) and London: MIT Press.
- Tye, M. 2007. "New troubles for the qualia freak." U McLaughlin, B. P. and Cohen, Jonathan, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 303–318.
- Wedgwood, R. 2007a. *The Nature of Normativity*. Oxford: Oxford University Press.
- Wedgwood, R. 2007b. „Normativism defended.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 85–101.
- Wedgwood, R. 2009. „The normativity of the intentional.“ U B. McLaughlin i A. Beckermann, ur. *The Oxford Handbook of the Philosophy of Mind*. Oxford: Oxford University Press, 421-436.